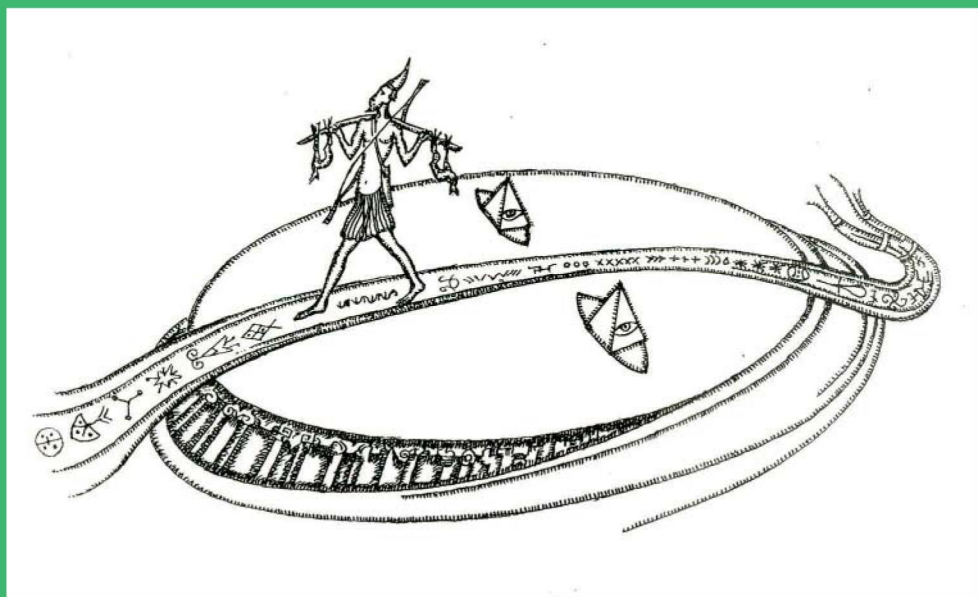

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓÍRATA

2010/1

EGYÜTT 2010/1

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata
Az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja

Felelős kiadó és lapigazgató:
Dupka György

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök:
Vári Fábián László (szépirodalom)

Szerkesztők:
Barzsó Tibor (olvasószerkesztő)
Bakos Kiss Károly (kritika)
Zubánics László (tanulmány)

Védnökök:
S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1965–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:
Dr. Botlik József, Fodor Géza

Megjelenik negyedévente a Szülőföld Alap, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:
Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380 3141 42815
kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Szerkesztőségi fogadóórák:
szerda: 13.00–16.00

A kiadó címe:
Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: + 380 312 643737

Készült a Borneo Kft.-ben
Lapengedély száma: 3 T N°188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 3** FINTA ÉVA: Vakvers; Csillagtemető; Mindig lesz út *(versek)*
- 6** BARTHA GUSZTÁV: Zuhanás; Szerelem *(novellák)*
- 14** PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam *(regényrészlet)*
- 31** BAGU LÁSZLÓ: életembe belógnak a terek; szabad méz;
száz százalék pamutlepedő asszó *(versek)*
- 34** VASI SZABÓ JÁNOS: A katona és a delfinlány *(elbeszélés)*
- 54** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta *(regényrészlet)*
- 61** LŐRINCZ P. GABRIELLA: Mozgó öntudat; Hallgatás;
Nyomor *(versek)*
- 63** LENGYEL JÁNOS: Cipő; Létezés *(kispróza)*
- 64** SZÖLLŐSI TIBOR: Hideg van *(kispróza)*
- 66** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A páternosztter kosarában *(vers)*
- 68** CSORDÁS LÁSZLÓ: Búcsú az ihlettől; Rondó a mai
múzsákért *(versek)*
- 69** LENGYEL JÁNOS: A költő és az álköltő *(szatíra)*
- 72** BERTHA ZOLTÁN: Fiatal nemzedékek a kárpátaljai
magyar irodalomban *(tanulmány)*
- 83** FODOR GÉZA: Mohy Sándor életéről és művészetéről
(tanulmány)

- 93** *Bedzir Natalija*: Új hullám a kárpátaljai (ukrán) irodalomban: „farmeresek” és „számítógépesek” (*tanulmány* CZÉBELY LAJOS fordításában)
- 103** DOBOS SÁNDOR: A Kárpátaljai Állami Levéltár forrásanyagai Beregszász utcaneveinek első hiteles említéseiről (*tanulmány*)
- 112** DUPKA GYÖRGY: A sztálini hordák rabszolgaszedő razziái a magyarok és a németek körében (*tanulmány*)
- 119** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Verébre pazarolt ágyútűz (*reflexió*)
- 123** Dupka György: Művelődési életünk krónikája
- Nem eszek én kukoricát (*csempészbballada*)
- KORMOS ISTVÁN: Vonszolnak piros delfinek

FINTA ÉVA

Vakvers (Li Annácskának)

*Vakkép, vakfolt, vakablak.
Vak a hang, a szín, a szag,
az idő, a születés,
az elmúlás maga is vak.
Vak a szerelem, a szív,
a szenvedély, szokás,
vak a Jézuska, a karácsony,
a szerencse s vele
vak Isten is meg a varázs.
Vaktában vakol a kőműves,
Kőművesnét is befalazza,
vakond túr rózsató alá,
vak a vakond és vak az anyja.
Tavak vizében tűnt havak,
szavakkal szigonyoz a láz,
vakációra ment a könny,
vacogva, zúzmarázva jön,
pókhálózza a szem vonalát.
S a szem lovak tajtékaként
izzadja túl a képeket,
túl önmagán, túl tárgyakon
úszik a Styx vizén, lebeg,
átnavigálná önmagát
Léthé vizére: nem lehet.
Vakon vasal, visel, vezet,
felfűzi a gyöngyszemeket,
vaktában, kinn a vakvilágban
botorkál szemhéjára zártan
a végenincs képzelet.*

Csillagtemető

*Mi átfolyik az égen,
 a Tejút fényes ága:
 akár ha köd vagy fátyol
 lebegne át az éjen.
 Pedig tüzes robajjal
 megannyi nap robogta
 által az égi képet
 egy oly régi időben,
 ami már nincs és nem lesz.
 Az egész csak varázslat,
 égi fotó vagy tárlat.
 Múzeum. Régi roncsok
 hologramja felettünk,
 elnyűtt kastélyi kárpit,
 értéke ismeretlen.
 És minden tejbe mártott,
 felfénylő kis galaxis
 míg múltját dekorálja:
 körötte mély sötétben
 halott világok állnak –
 az égi temetőnek
 szétbomlott fényű teste – ,
 és rákerül a lencse
 belátatlan terére
 megannyi holt világ is,
 ami már nem világít.*

Mindig lesz út

*Budáról Pestre ért az este
Bomlottak árnyak lombjai
Köszáltak a Városligetben
Elárvult szívű angyalok
S az eget festették veresre.*

*Az égi nagy sötét keret
Egységesült s a villanások
Egymásba folytak lenn az utcán
Tolongva jöttek emberek
És szétesett a képkeret.*

*Ahogy vigyáznak ránk titokban
Suhogva s nesztelen hideg
Futkossa át az éjszakánkat
Lefedi mind az utakat
De mindegyikre nem vigyázhat.*

*Mindig lesz út akár csak egy
Amelyre éppen nem vigyáznak.*

BARTHA GUSZTÁV

Zuhanás

Csöndes eső esik.

A nagy szemű zápor földbe paskolja a kerti veteményt, feltölti vízzel az út menti árkokat, s amilyen gyorsan előáll, oly gyorsan elcsendesedik. A pöszmötölő, szemerkélő esőt ellenben nem kíséri villámlás, mennydörgés, fákat tördelő, tetőcserép szaggató szélvihar: összefüggő, sötétszürke fellegei suttyomban borítják el az eget, s ha elerednek, kitartóan szöszmötölnek, csurognak-csepegnek napokig. S lassacskán átnedvesednek a felsőruhák, előkerülnek a gumicsizmák; egybemosódnak az épületek, a fák és a hegyek körvonalai. Mázsás súlyúvá nehezül az időtlen szürkület, ázó verebek gubbasztanak az eperfán.

Odakint hűvös van.

A kertekben, a szántóföldeken vígan húzik a sár. Már ha nem állnak a földek parlagon. Mikor kevesen vetnek, keveset aratnak – mondogatják az öregek. Nem mintha régen több lett volna az aratnivaló: a kombájn nem sülyyedt tengelyig, nem feneklett meg lépten-nyomon a felázott földben, a mezei utak pocsolóiban. Átkozott egy idő, esik és esik: betakarításkor, nem első ízben. Oda a termés! Ami búzát a gyom, a ragados galaj nem fojtott meg, azt az üszök viszi el, s e mind makacsabb tényen az alvás sem segít. Aludhat rá az ember akárhányat, az álom is esős idő. Vízcsepp a szőlőfürtön: lisztharman, perenoszpóra, burgonyavész...

A hálószoza vaksötét. Verem.

Mozdulni, minek?

Menni, hová?

Éjszaka van.

A hágókat lassan egy hete, hogy eltorlaszolták a hegygerincekre könyöklő szürke fellegek. Mert... mert így tartotta kedvük, így látta jónak a magasságos... Istenem, miért?

Iváni Emil virraszt. Rövidke álma nem tudta kibékíteni a gondokkal terhelt valósággal. Pólóját, paplanját átnedvesítette az izzadság. Visszaaludni kéne, nem gondolni semmire. Álom, álom... Jól tudták a régiek: ungvári bor, beregi búza, nyíri makk nem tesz bőséget. Mire jó hát az önmész-

tés, miért az álmzargató zenebona? Ha így folytatja, az örültek házába fog kikötni. Tessék, már hallucinál, sípoló magas hangokkal váltakozik a véráram tompa lüktetése, zúgítja fülében az éj csöndjét. Csöndes éji zene. Egy fenét! Legjobb volna nem gondolkozni, csak lenni, ellenni valahogy. Tücsköt herélni a fűben hajnaltól napestig.

– Alszol? – kérdezi váratlanul Iváni.

– Igen – hangzik a nem remélt válasz, s Ivániné alatt megnyikordul az ágy. Az ura felé fordult, mint mindig, ha fontosat akart mondani. A lényeges dolog általában: csitítást, bátorítást jelent, vagy némi kis fejmosást.

– Mért hallgatsz? – kérdezi halkán Iváni Emil. Nem akar osztozkodni, veszekedni – volt belőle a héten elég! –, biztató szóra vágyik, picike megértésre. A végén még esztét veszi a süketítő fülzúgás, összepréseli a hálószo­ba vaksötétje, megnémítja, a haragszomrád szótlansága. Ne láss, ne hallj, ne szólj! A tévé­műsorokban ültetnek majmokat a köszörűkőre, mutogatják, hogy tudnak örülni a farkuknak. Na, melyik adásban...?

– Nem emlékszel?

– Nem. Nem tudom, mire kellene emlékez­nem, érdemes-e emlékezni bármire!

– Kapcsoljam fel az éjjeli lámpát?

– Hagyj békén!!!

Iváni Emil meghökken. Az még rendjén van, ha önagysága utóbb felül, és vagy zokog, vagy hosszas pityeregésbe kezd – legfeljebb, kevesebbet pisil. De mi ez a fülsértő felfortyanás, ez a...?! Könnyű okosnak lenni, mikor süt a nap és kék az ég; tele a pénztárca, híz­elgőkkel a tornác.

– Három majmocs­kára gondoltam... – kezd magyarázkodásba Iváni.

– Micsodára!? – tromfol ura szavára Ivá­niné. – Megbolondultál, vagy mi a frász lelt?! Nyakunkon a gépkocsi tör­lesztő részlete, nagyfiúnk egyetemi tandíja, a nyugdíjalapba való befizetés, az adóhátralék... Soroljam még?

– Pár kaszással... marokszedővel... – keresgéli a szavakat Iváni Emil, s váratlanul elhallgat, lenyeli mondata végét. Honnan vesz kaszásokat, marokszedőket? Nincs visszaút, nem bújhat vissza a fatengelyes világba. Ha valaki, akkor ő nem! Szószólója volt a kolhozvagy­on felosztásának, az első­k között bérelt földet, vásárolt traktort, társult, nem kevés pénzzel, a komákkal közösen használt kombájn megvásárlásához.

– Én és a pulya meg majd fogjuk a cséphadarót, és csitt-csatt kicsépeljük a termést – mi az nekünk! Tíz hektár búza meg se kottyán, akár napszámba is elmehetünk. Persze csak akkor, ha a faluban támad még valakinek egy ilyen hasonlóan okos ötlete.

– Felöltött bennem, eszembe jutott a... három majom...

– Csak nem rám és a két fiúnkra célozol!? Mondjad, mit akarsz belőlünk kihozni?

Iváni Emilné felül. Sírás fojtogatja. A páros ágyat – nem először – már a második esős nap veszekedésbe torkolló éjszakáján elhúzták egymástól. Fálnak dőlhet, ha akar, fennhangon zokoghat, óbégathat, ahogy a száján kifér. Nem teszi. Ki értené, vigasztalná meg, kicsoda?

– Hétvégére jó időt mond a rádió.

– Tegnapelőtt mára jósolta. Jár a szájuk, hazudoznak jobbra-balra! A szerencsétlen paraszt meg ki sem mászik az egyik bajból, már fojtogatja a másik. Nincs, aki segítse, senkibe se bízhat – heveskedik Ivániné, s közben magára gondol, hagyja, hogy eleredjenek a könnyei. Fodrászszalonban dolgozhatna, és... és nem győzné elkölteni a borraivalót; vagy amennyi munkát a fölbe ölt, annyiival üzlete, kuncsaftköre, saját keresete lehetne. Nem, a drágalátos urának föld kellett, jószág, munka szakadásig. Hogy legyen másnak pénze, verejtékes nyomorúságukon hízzanak a hivatalokban lebzselő... paraziták; hadd tudják köszörülni a nyelvüket a falubeli irigyek. – Bezzeg a munkát nem irigylik, csak a van-t látják meg az udvaron! – szipogja.

– Te vagy a hibás: csak te!

Iváni hallgat. A farmerkedés az ő szele, de akkor is... Nem volt elég a vádaskodásból, számonkérésből; az éjt nappá tevő veszekedésekből?! A rohadt életbe: vége lesz valahára!?

Iváni Emil megszólal, nagyon halkan:

– Befejezted? Felkapcsolhatom az éjjeli lámpát, ha gondolod.

Ivániné szeme kikerekedik, villámokat szór a szoba sötétjében. Az hagyján, hogy az ura békülni akar, de hogy összetolja az ágyakat és elkezdjenek... üzekedni, mint a nyulak a ketrecben, az... az... Nincs rá szó! A ringyók nem művelik, nemhogy egy tisztességes családanya!

– Mondjad, minek hiszel engem, borlányt, utolsó riherongynak, bárcásnak!? Vagy azt képzelitek, ti férfiak, hogy elég a fehércseléd hátsófelét megpaskolni, és minden el lesz fejejtve? Betelt a pohár, hogy tudjad!

Régen készülök rá, de holnap, esküszöm, beadom a válókeresetet – be én!
Nézhetsz magadon körül, állhatsz egyik lábadról a másikra, beleverheted
a... tudományodat harminc hektár földedbe, hogy abba!

– Tetű fogja enni a szádat! Innen a háztól, egy gyufaszálat el nem viszel,
úgy mégy vissza anyádhoz, ahogy eljöttél: pucér fenékkal!

A hálósoba sötét verem, a csönd hosszú.

Meddig még?

Aszály, belvíz, jégeső...

A fagyos némaság eleddig semmit nem oldott meg. Most sem fog.
Legfeljebb elnyújtja a torzsalkodást, tovább szélesíteni a két ágy közötti
képzeletbeli szakadékot. Okkal félti hát Iváni Emil a félteni valóját; próbálja
a gond elhurkolt kacsútját kibogozni magába Ivániné. Elég egy hangos,
haragos szó, és viszályuk végzetükké fajulhat.

Mitévők legyenek?

Éjszaka van.

Odakint eső esik, hideg van.

A föld ázik, a fülemüle hallgat, fázik.

Csurom víz minden.

Iváni leveszi átizzadt pólóját. Ivániné kibújik könnyektől maszatos
hálóingéből.

Az éjjeli lámpa fénye kivetül az ablakon.

Csendes eső mossa az eperfa lombját.

Szerelem

Írónk kávéját kavargatta, szembe vele hűséges barátja ült. S mint ilyen-
kor lenni szokott, tekintetük egyszerre tévedt az étterem terasza mellett
terebélyesedő platánfára.

„Koros és poros” – állapította meg magában az Író.

„Hatalmas és erős” – vélekedett az elmélázó barát, majd meglátását
továbbfűzve feltette magamagának a kérdést: „Vajon mit gondolhat róla
az Író? Aj, végörpke, hiábavaló emberi élet! – legyintett bosszúsan. – Miért
nincs nekem magasröptű képzeletem?” Válaszképp, egyszerűsra felhajtotta
féldecijét.

– Olvastál? – kérdezte Írónk váratlanul, hogy a platánfáról a pincérlányok alig-szoknyácskái alól kivillanó combjaira kalandozó figyelmét elterelje. Kamaszos bizsergést érzett, sóvárgást régmúlt nyarak árnylebbentő kora délelőtti után; amint osztálytársaival nekivágnak hegynek, völgynek, hogy fenyőillatú madárscicsergésben ismerjék meg a másneműek testi rejtelseit.

– Olvastalak – felelte a barát némi állelkesedéssel, ami csak tovább mélyítette homlokredőző mélabúját. Ilyenkor okosat, szépet illik mondani, nem szorítkozhat az újságmellékletben megjelent novella tartalmára: Lajos elutazott ipszilon városba, és megölte az anyósát. Igen, a vejek néha megölik az anyósokat – álmukban többször is –, de soha nem vonatoznak értelemről meg végtelenről elmélkedve száz kilométereket, hogy ezt megtegyék. Kézenfekvőbb – „már megint a mamára hallgatsz!” – az asszonyt odahaza jól elfenekelni.

– Annál az átmenetnél, tudod... – kezdte mondókáját a barát.

„Megint nem értetted meg a lényegét” – nyugtázta magában az Író, majd érdeklődést mímelve az asztalra könyökölt. Jó dolog az, ha az írónak olvasó barátja van, aki ráadásul úgy dobálózik a szöveggörnyezet és -értelmezés; létmegélés és a... többi hasonló (hasonlóan lapos) fogalmakkal, mint ama kevesek a városban. Szerette volna magához ölelni a saját kis üzemmel, nagy házzal, szép családdal bíró nagydarab, mackójárású embert, meghálálni neki, hogy tévzés helyett a novellái végenincs körmondait igyekszik kisilabizálni.

De mi ez a csönd, miért hallgatott el?

– Írjál valamit a szerelemről! – kérte váratlanul a hűséges barát. – Az érzésről, ami megbolondít, elveszi az ember józan eszt.

– Hogy én, a szerelemről?! – csattant fel Írónk. – Na ne, ezt nem gondolhatod komolyan! Soha nem volt és nem is lesz írói célkitűzésem, hogy unatkozó, búval béelt háziasszonyokat boldogítsak. Nézzenek szappanoperát, menjenek moziba! – dőlt hátra székében, s kezdetben nem tudta mire vélni barátja riadt tekintetét. – Csak nem!?!...

– De igen. Két szép fiam van, szerető feleségem, aki gondomat viseli... Örület! Lerombolok magam körül mindent.

– Szedd össze magad, gondolj a fiaid jövőjére!

– Csak arra a valakire tudok gondolni – temette széles tenyerébe máskor folyvást derűs arcát a barát. – De hát neked magyarázzam?...

– A szerelem semmi! – ugrott fel ültéből az Író, feldöntve műanyag székét. – Rémálom: ma van, holnap nincs! Nézz körül! Emberi nyomorúság mindenütt, de mert neked sok a pénzed...

A barát hirtelen felkapta a fejét.

– Most... most mért nézel így rám? – hebegett Írónk.

– Semmit nem tudsz a szerelemről – motyogta a barát. – Végtelen megértelem... – legyintett, miután felállt, és a farzsebéből előhalászott kötegni pénzből asztalra dobott ötvenesre ráfordította üres vodkás poharát.

– Bebizonyítom neked! – kiáltotta az Író a távozó barát után, de az már a kocsija kulcsával bíbelődött, s végképp nem értette, mi a lószart akar a... firkász bebizonyítani.

Háta mögött egy feldöntött székkal, az asztallapon egy ötvenessel, Írónk úgy maradt ott a kávéház teraszán, hogy hirtelen se leülni, se elfutni nem tudott. Értékelni kezdte hát barátja rém rendes gesztusát, annak módját, ahogy kölcsönjeit az asztalon hagyta, amiket vagy megadott, vagy nem. Általában az utóbbi megoldást részesítette előnyben.

„Egy féldeci vodka és egy kávé csak két hriveny” – osztott-szorzott magában, aztán zsebre tette az ötvenest, és a kiszámolt végösszeget az asztallapon hagyva, azzal az eltökélt szándékkal vette útját a városközpont irányába, hogy útközben mindent alaposan megfigyel, az albérletében aprólékosan megír: bebizonyítja hitetlenkedő barátjának, hogy nem a szerelemről szól az élet.

„A piac, igen, az a tömény valóság! Holtbiztos, hogy nem a révült tekintetű szerelmespárok ögyelgőhelye. Igen, drága barátom! Akarod a sánta-bonga koldusokkal, retkes bőrű gyerekprostikkal tele kapualjakat? Megkapod! Ahogy a korzó magamutogató népségét is. Ögyelegnek a szerencsétlenek föl-alá naphosszat, mert munkahely és remény nélkül, mi a jó frászt tudnának magukkal kezdeni!?

Micsodát?!

Úgy hiányzik nekik a szerelem, mint púp a hátukra! Hej, drága barátocskám, kézen fogva vezetlek el a találkahelyekre, ahol a fülig szerelmesek szoktak randevúzni: szociális osztály, karitatív szervezet székháza, ingyenkonyha...

Imigyen magáénak tudva az igazságot, az Író már-már futva igyekezett előrerúgató képzelete után. Piac, korzó, ingyenkonyha... Valóságban, félúton járt, közel a kishídhöz. A patak erejét kiszívta a kánikula, sással,

náddal szegélyezett medrében alig csordogált némi víz. Kanális, pöcegödör, nyitott szennyvízcsatorna... A hídon túl újfent lehúzott ablakredőnyökkel megvakított családi házak sorfala várta. Szorongás, stressz, depresszió... Nagybetűs emberi szenvedés, ahogy egyik novellájában írta. Kissé felengzős, hatásvadász megállapítás ugyan, de akkor is – az élet juszt sem a szerelemről szól!

Akkor miről?

Hitről, nemzetről, hazáról?

Hivatásról, sikerről, pénzről?

Síró, keserves, sivár élet...

Az Író váratlanul megszédült. Kapualj alól kisorjázó gyerekhad ugrált; kígyózó kérdőjelek vibráltak szeme előtt. „A hőség teszi – hessegette réműletét – , a számítógép előtt eltöltött éjszaka az oka, hogy... hogy meg kell állnia.”

– Ami sok, az, sok! – fakadt ki fennhangon, s felfigyelt hevesen kalimpáló szívére, lüktető halántékára. – Nyugi, kicsikét pihenek!...

A legközelebbi árnyék egy hatalmas reklámtábla alatt kínálta magát. Írónk jól megnézte, majd a táblára pillantott: „Tedd magadat tisztába, használj!...” Tekintette véletlenül siklott az égre – még soha nem látta olyan kéknek, ragyogónak.

– Istenem – suttogetta –, ennyi és így!?

Elindult. Lépett egyet, még egyet... Az árokparton álló tábla vasoszlopát markolta, mikor megfordult vele a világ. Az égből föld, a földből ég lett...

„Nem és nem!” – volt az első gondolata az Írónak eszmélése után. Az ég kéken és áttetszően terült föl, mintha mi sem történt volna. Holott a lelke már nem háborgott: csak fáradt volt, nagyon fáradt. Hallotta ugyan a fű zizegését, arcán érezte a langyos szellő cirógatását: de mégsem bírt megmozdulni. Aztán felállni nem mert. Talán attól félt, hogy az útpadkán szembetalálja magát hűséges barátjával; vagy magával a...

Gyáva dolog a halálra gondolni!

Írónk nem hordta kívül a bánatát, befelé sírt, ha búsult, de ez egyszer nem szégyellte: hadd bámulják a könnyeit. Ő felállt, s ha lassan, meg-megállva is, de volt bátorsága elindulni az ismerős-ismeretlen úton!

Hová és miért?

Könnyein át nem a ledubló vakolatú tűzfalakat, a csáléra álló tetőcsepeket, az árkokba gérádzó szennylevet látta, mint egyébként. Az útszéli szeméthegek, rozsdásodó vaskapuk sem tudták érdekelni. Valami megmagyarázhatatlan időtlenségben lépdelt, ahol az embert túlélő háznak, tárgyknak vajmi kevés jelentőségük van. Gyöngéd érzelmek népesítették be képzeletbeli örökkévalóságát. Eszébe nem jutott, hogy sintérért kiáltson a falkába verődött kóbor kutyák láttán; vagy csöndért: mert a kamionoknak az a dolguk, hogy dübörögjének, a szeméten marakodó varjaknak, hogy kárognanak, neki meg... Igen, neki meg az a dolga, hogy mihamarább magához ölelje, bátorítsa hűségese barátját.

A piacon már szedelőzködtek az árusok, mire odaért. Az elnéptelenedő standok között néhány fiatal párocska sétált; féláron hozzájuthattak ehhez-ahhoz. Barátja ötvenesével a kezében hol ide, hol oda indult. Máskor vodkát vett, jobb fajta cigarettát, olajos halat, mert szerette. A máskor azonban máskor volt, s most azt nem akarta megismételni. Végül virágot vásárolt. Hogy kinek? Virágot a virágnak. Aztán hazaindult, süket és sivár albrétébe.

Írónk szobáját cigarettafüstös, áporodott szag uralta. Számítógépének monitora kékes fénnel világított az asztalon. Az egészben volt valami démoni, múltba szuggeráló erő. Tétovázott. Hosszú körmondataira gondolt, a nagy igazságra, amit illene megírnia.

Minek, kinek?

„A lószart sem érdekli!” – mondaná barátja.

– Mi van, ha mégis igaza van? – tette fel az Író a költői kérdést, s válasz helyett széthúzta a függönyt, kitarta az ablakot; kikapcsolta a számítógépet, előszedte régi írógépét az ágy alól: letörölgette, ellenőrizte, papírt fűzött bele. Pillanatok alatt.

Pihenésképpen mélyen tüdőre szívta a szobába beáramló friss levegőt, aztán odaült az írógépéhez, hogy megírja ezt a novellát.

PENCKÓFER JÁNOS

Fényfolyam

Édes balzsam, nedű és Roberta

1.

Győzködte magát a Zoltán – Egészen bizonyos, hogy ez így volt –, győzködte magát, amint még elő-előtört a mulasztás miatti bánkódása, az, hogy most már tényleg nem veheti el a Vera asztaláról Azt a nyamvadt papírt, Kristofóri Zoltán győzködte magát, hogy Jól van na, ezért még nem akasztottak fel senkit, mert hát mi történhet, legfeljebb majd most is kevesebben jönnek, mint amennyi szállást kértek előzetesen, hiszen a múltkor is csak ez történt – különben gyorsan kiderült –, és ezt nevezte polgármester úr, a Szpivák Józsi ezt az amúgy észrevehetetlen félpillanatot nevezte idéetlenkedésnek –: Mert neki már lassan minden az! Neki már az is idéetlenkedés, hogy Zoltán, amikor a névsorolvasásban odaért, és azt mondta, hogy Szabó János s felesége, vagy valami ilyesmi nevet, de mivel csend volt, senki se lépett elő, hát Fodor Ágnes, a kijelölt szállásadó szintúgy meg se mukkant, Mit vergődjek, Láttam, senki nem mozdul, most akkor mit tolakodjak, hogy Adjakok már nekem is, hogy juttassatok nekem is turistát, na, hát ez a polgármester úrnál, ez már idéetlenkedésnek minősült, e félpillanatnyi kis szünet az volt, mert szerinte ezzel Olyan benyomást keltettünk, mintha azt se tudnánk, kik utaztak ide, mintha nem is mindenkit várnának szeretettel, mintha Bükkösteszed falusi turizmusát valami amatőrök, pláne meg valami szélhámosok szerveznék, Méghozzá állam-féle segédlettel, Méghozzá az én tudtommal, ahogy mondta, mert Ennek a Józsinak, neki is éppen ott kellett lennie ekkor, mintha csak a kishúga, mintha Erika nem ugyanúgy kezelné e dolgokat, ahogyan ő kezeli – szavai szerint: Korrektül, flottul, zökkenőmentesen – Ó, hogy oda ne rohanjak, Ó, a бүдös francba. De ahogyan végigfutott, amint Semmi perc alatt ez átvillant őrajta, Zoltánt kicsit meg is nyugtatta, valahogy ez A бүдös francba, ez az indulat már nem kavarta fel őt, nem további bajlódást és kínlódást okozott neki, nem egy felütés volt, nem valaminek a kezdete, mondjuk ennek a tépelődésnek egy újabb változata, hanem ez egy betakarás, elsimítás-féle lett, igen, ez

belenyugvást eredményezett. Ezért aztán folytathatta, ahol abbahagyta, elengedhette magát abban a bizonyos régi klubban, újra ellazult a kitágult időben, ebben az ő sajátos világában, ahol az ilyesmi filmszakadás sokszor izgalmasabb, mint maga a mozifilm, ahol a vetítőteremből kicsapódó fénypázmában csillámló-kavargó színes porszemek játéka legalább annyira lenyűgöző élmény, mint például Grisa tette, aki abban a bizonyos szovjet játékfilmben Úgy tudta őrizni a rábízott titkot, aki főszereplője volt annak a bizonyos szovjet játékfilmnek, amely egyszercsak A közepénél megszakadt. Ó, a Grisa tette, annak a kis szovjet-orosz katonának a magatartása, akinek a hőstettére külön is felhívta figyelmüket a tanító néni, hogy hát Gondoljuk csak el azt, ahogy – Meglátjátok majd a filmben – Grisa még az élete árán is megvédi a titkot és a csillagát, hiszen az adott szó, az mindennél a legfontosabb, és Grisa nem adja ki markából az ötágú csillagot, ami ötágú csillag is – Megfigyeltük aztán –, kitüntetés is volt, mindkettő egyszerre, igen, valahogyan mindkettő volt, ezt szorongatta a fiú, úgy szorította a markába a szakadt pufajkás fiú, hogy tenyerébe, húsába is belevágtak azok a bizonyos csillagcsúcsok, no, és amint ez a vörös csillag meg a piros vér már elválaszthatatlan lett ennek a szerencsétlennek a kínszenvedésében – hát az így is, ennyi évtized múltán is átdereng és kiélesedik. Mert átdereng és kiélesedik, a hőstett tényleg mindig ezt teszi, ahogyan átdereng és kiélesedik a porszemek játéka is, de vajon mi az, ami különösképp így viselkedik, de vajon mi lehet az, ami mindezt mindig maga előtt tolja, mint egy előjátékot vezeti fel ebből az évből, az ezerkilencszázhatvannyolcas esztendőből, s ebből a kis szűkös, poros vetítőteremből, mi lehet az, ami mind a Grisa hőstettét, és mind a porszemek játékát ilyen varázssossá, kitörölhetetlen élményképpé formálta meg Zoltánka lelkében, ekkor még a kisgyerek Zoltán lelkében? Az bizony a hátrafordulása, az a Zoty hátrafordulása utáni élmény volt, mikor ez a tizenegy esztendő kisfiúcska hátrafordult – Ekkor figyeltem csak fel, hogy valami egy ideje már, mintha mászna a nyakamba, mintha oda akarna bújni a gallérom s a nyakam közé –, hátrafordult, hogy megnézzé, Mi a franc az, ami a nyakamat éri, s Ki ütögeti az ülésemet, mégpedig alulról, Mintha feneken próbálna billenteni, mert csak ekkor tudatosult benne, Ekkor esett le nekem, hogy hát valaki finom koppanásokkal egy ideje már jelez is neki, igen, Itt valaki valamit akar, ez a valaki őt nem hagyja figyelni sem az eseményekre, a csillagokra sem, és itt következik a pillanat, mely kitörölhetetlen lett az életében. Az a pillanat, Ahogyan újra,

igen, Hát ez megint folytatja, ez a valaki folytatta, és elvonta a figyelmét a porszemekről, nem hagyta figyelni arra, hogyan kell majd egyszer neki is hőstettet végrehajtania, méghozzá oly könnyedén, amint a porszemek élik az életüket – hiszen Nagy dolgokra születik, hát ilyenekre szánja rá magát az ember, könnyű szívvel vállalja a sorsát, ahogy Grisa elhaló orosz szavából később nagynehezen Kisilabizáltuk, a tanító nénijük alapos segítségével lassacskán kigöbözték később ezt a lényegét.

Utcasorok, házsorok, mintha csak utcasorok forognának el, ahogyan Mindig látom az elforgó széksorokat, mintha egész utcák, egész házsorok forogtak volna el, igen, ő se előtte, se utána soha nem látott ehhez hasonlót, avagy meglehet, hogy minden addig s minden azután látottat, ehhez foghatót ő ebbe az egyetlen elforgásba sűrített bele, ma már ezt senki, ezt az égvilágon senki se lenne képes széjjelbogozni, és a végén, ott, a legvégén – Ha romantikus lennék, azt mondhatnám, itt, a Minden Sorok Végén –, ahogy Zoltán teljes egészében hátrafordult s megállapodott a közvetlenül mögötte ülő tekintetében, arcán, hát ő annyira megdöbbszent, meghök-kent, Én – ahogy mondják, és Hiába ízléstelen is meg stílustalan is talán –, Én se köpni se nyelni nem tudtam a váratlanságtól –, hiszen Az arc, a tekintet, az olyan magával ragadó volt, az Otthonos ismerőssége ellenére mégis idegen volt, Szédítően csábító, mintha csak Zoltánból, egy belőle lett másik világgal futott és találkozott volna össze. Egy olyan világgal, amelynek érkezéséről már volt sejtelme, hisz a nagyobb fiúk elbeszéléseiből ő ezt értette meg, hogy jönni fog egy szédület, hát várta, remélte és félté közeledtét, hogy majd egyszer, hamarosan, és Ekkor csak ott mosolygott, Zoltán háta mögött ott mosolyog –: Pekártsík Erika, igen, Szpivák Erika mosolyog Utánozhatatlan mosolyával, utánozhatatlan fogsorával, ajkaival, szemével, hajával, Olajosbarna és gyönyörű bőrével Szpivák Erika várja, hogy Mi lesz Zotyi, meddig bámulsz még a semmibe, mint akit megbabonázott A hülye háborús bolondság. amiközben fölöttük a porszemek meg csak úgy szálltak, Most is szállnak, Mindig szállni fognak. Tehát utcasorok, házsorok és széksorok forognak el, Amikor Erre gondolok, és senki se higgye, hogy körülményeskedés, üres felhajtás csupán, valami tiszteletkörüket megtételéhez fogható kis időhúzás, mielőtt még teljes egészében hagyná felszakadni emlékeit, kibomlani s leperegni Semmihez sem fogható és féltett emlékképsorát erről A végzetes találkozásról. Nem, ez nem az, nem tiszteletkör az, ahogy megjelenik előtte, ahogy újra s újra végigperegnek

előtte utcasorok, házsorok, és majd csak ezek után jön a Minden Sorok Vége, amint ott fogadja be, zárja magába Erika szeme, haja és bőre, fogso-ra, mosolya, mindene, ahogyan várja őt Erika tekintete – Felcsillanó nedv a nyelvén, fogán –, na és persze gyors mozdulata meg harapása, igenis a harapása, igenis a Szpivák Erikáé, azé, aki ma már dr. Pekárcsik Erika turis-tairoda-vezető. Igazán Másik idő az, amelyben mindez valóság volt, s mégis szinte valamennyi percnél előbb, elevenebb mikor ez az érzelmhullám borítja el a Zoltánt, ez a szemkápráztató és minden idegszálát megremegtető egynéhány másodperc, Amelyben ott volt Grisa, az a filmszakadás, hőstett, porszemcsillogás, és ott volt Erika mosolyában a szó is, hogy hát Kérsz egy tetoválást, s ott a töredék idő, amelyben a lány követhetetlenül gyors moz-dulattal már fogja is a Zoltán kezét, s jól belemélyeszi bőrébe a különös formájú fogait, ahogyan azt már egyszer megtette vele a tiszavándi legelső találkozáskor, amint egyszer bemutatta már neki e különös hóbortját ez a lány, méghozzá ott, a saját udvarukon, mondván, hogy szorítsa össze ujjait, és Ezt a kiugró kis párnácskát figyelje – Itt, a hüvelykujj s a kézfej között, tette hozzá mindig Zotyi, amikor ezt másnak magyarázta –, adja csak oda, de ne rángassa – Ááá, Óó, Uu –, na, ne nyafogjon, húzza szét az ujjait, és most beszéljen, mit tud kiolvasni ebből, Milyen szerencsét tetovált rád a harapásom – kérdezett a lány valami effélét, valami efféle szavakkal.

Így ismertette meg Szpivák Erika talányos arca, meg hát persze tetoválás kedve őt valami nagyon lényeges dologgal, így ismertette meg – ahogy ő azt mindig megismétli önmagában: a csodával, melynek közeledtét minden lélegzetvételében érezte s várta, remélte és félte –, ámde milyen érdekes, hogy éppen ennek az úgyszintén tizenegy esztendőös kislánynak az arca és a Tetoválás kedve volt először képes erre, vagyis az az Erika volt képes erre, akit Kristofóri Zoltán itt és ekkor látott meg először igazán, pedig e véletlen közös mozizás s filmszakadás előtt ők már nem is egyszer találkoztak, nem is egyszer látták ők már egymást. S mégis, mégis! Erikát Zotyi csak ekkor látta meg úgy, ahogy aztán hosszú-hosszú évekig – Néha még most is! – látja s gondol rá, a szülők révén hiába volt ennek előzménye: többször, nem is kétszer találkoztak már, de ő – Én nem tudom, hogyan lehetett – még egy félszer se látta meg, Nincs emlékem róla, csak a harapásáról, csak arról, ahogy mindezt megcsinálja, Különösen azt látom magam előtt, amint az öszenyálazott kezemet, kézfejemet bámulom, meg amint ő, a Zoltán ezt az öszenyálazott kezét szeretné eltüntetni. Nem, még arra, ő még arra sem

figyelt fel, amit aztán tényleg nyilvánvaló módon észre kellett volna vennie, ő azt se látta meg korábban, azt a jellegzetességét, ami Erika rekedtes hangú beszédét és mosolyát egészen, de egészen sajátos hangulatba, bájba öltöztette, egészen sajátos vonást kölcsönzött neki: a szabálytalan, ám a szabálytalansága révén rendkívüli módon vonzó, félelmesnek, s ilyenformán szépek tetsző, izgalmassá váló fogsorát, hogy hát a két középső metszőfoga között jókora rés, Hézag van, de leginkább, hogy a középső és az oldalsó metszőfogai, hogy azok meg csaknem teljesen egyformák, csaknem ugyanolyan alakúak, Mintha valamennyi elülső foga az Erikának szemfog lenne: azaz Mintha lapátfogai is élben végződnenek. Ahogyan azt mások mondták: Még a lapátfogai sem tompák ennek a harapós csajnak, hanem inkább élesek –, ami a Szpivákékhöz közel állók szerint arra utaló jel, hogy Erika különleges képességű – Ez a jány majd még a minisztereket is ujjá köré csavarhatja –, míg a család ellenségei szerint viszont Az ördög mindig kimutatja magát akármiféle alakban, Bizonyíték ez, hogy valamilyen vérszívó kis némbor lesz belőle – Mondta Berta mama, s összeszorította száját –, Most is az már, Nem normális, ahogy beleharap akármibe, de mondhattak, s most is beszélhetnek, amit csak akarnak, mindenképpen, ez a szembeötlő fogazat, ez mindenképp igazi különlegességet kölcsönzött ennek az arcnak, ami aztán egész száját, ajakmozgását, és így a beszédét is – Amiként azt mások is megmondták –: Egész lényét igen nagyon izgalmassá, vonzóvá, Egészen csábítóvá tette –: Tíz férfiből kilenc ellenállhatatlannak érezte.

2.

Gonnnnng. Egy hosszú-hosszú sárga-barna hang temérdek n-el. Mint egy láthatatlan hangszer hangja, ahogy megremegteti a bensőt. Igen, talán pontosan ilyen, A lélekrebbenés, a Zoltáné egészen pontosan ilyen volt: Fémes-barna gonghang, ilyen megreszkettetés és végighullámoztatás volt az ő mozis napja. Most is ilyesfélét őriz s érez ő ezzel az áprilisi nappal: harmincadikával kapcsolatban, sőt a vándiak s a teszediek szintén valami ilyesmit hoznak elő, mikor Zoltánék esetét magyarázzák, mikor azt a négy évvel későbbi napot, Vápa kutya halálának napját magyarázzák, pontosabban: inkább mesélgetik, s ezen nincs mit csodálkozni, hiszen Minden tőlünk ered, végsősoron Mi csak önmagunkat, ők csak magukat tehetik felelőssé azért, hogyha róluk mindent tudnak. Kristofóriék meg Szpivákék, és mindenki a hírükért csak magukat tehetik felelőssé, no meg hát a szennyesükért –

Hogyha szennyesünk ez nekünk –, csak magukat okolhatják mindenféle kitergetésért, megszellőztetésért: mindazért, ami a Kristofóri és a Szpivák család titkaiból bekerült ennek a környéknek az emlékezetébe. Persze ez sem teljes egészében így igaz, amiként azt sem szabad szó szerint érteni, pontosabban: készpénznek venni, hogy errefelé Nyitott könyv az érzelmek világa, ugyanakkor tényleg Nyitott könyv az ittlakók lelkének minden rezdülése –: Errefelé nincs olyan, hogy rejtelem, hogy elleplezés, hétpecsétés titok, vagy esetleg sírig tartó némaság, hogy mondjuk mindaz, ami akkor, azon a napon – legyen: a barnagongos napon –, ezerkilencszázhatvannyolc április harmincadikán, tizenegy óra körül, legfeljebb negyed tizenkettőkor, amikor egybeterelve a két falucska – Bükkösteszéd s Tiszavánd – gyerkőcei nézik azt a grisás filmet, pontosabban, amikor a film csak fogja magát s elszakad, szóval, hogy akkor ami megtörténik, arról ne tudnának ezek is meg azok is, hogy ne tudnának egyeztetni halvány árnyalatokban és megítélésekben, ne tudnának összecsiszolódni s megegyezni abban, mi lehet az igazság, hogy kinek mit művelt a gyereke – Már megint! – nem, hát nem, hát ilyen tényleg elképzelhetetlen. Úgyhogy óvatoskodva, csak óvatoskodva! Miközben tudjuk, elég felütni e könyvet, vagyis: nyitott könyv, hát elég belenézni, elég belehallgatni akár a vándiaknál, akár Itt, a teszédieknél ebbe a történetbe, s akkor máris szinte mindenkiről minden kiderül, ezt nagyon könnyű észrevenni, ámde Hogyha jobban odafigyelünk, ha jól, alaposabban odahallgatózunk, más is megállít egy pillanatra, más is teret kér magának. Úgyhogy óvatoskodva, csak óvatoskodva azzal az igazsággal, avval, amit akként ad elő az emlékezés, mert hát nem lehet figyelmen kívül hagyni azt se, ami ehhez, ami mindezekhez elvezette a beszédet, ami kikristályosította az úgynevezett igazságot, hiszen tudva tudjuk, nem feledjük, hogy hát mindaz, ami elhangzott, ami már egyszer megfogalmazódott: bizonyosság, létezik, és ezek szerint: igaz is, legfeljebb nem hitelesíthetik az abban éppen ellenérdekeltek. Úgyhogy óvatoskodva, csak óvatoskodva a nyitott könyvvel, számolni kell mással is, Ezzel, a Zoltán megáradó emlékeivel, méghozzá úgy, amint azt ő formálja mindig újra, ámde ezzel szintén csínján kéne bánni, körültekintően hát ezzel a grisás-mozis nappal meg azzal a harapással, mindennel, miközben Ne tévesszük szem elől, hogy – Zákány Vince tisztelendő úr, és még vagy féltucat hozzá hasonló súlyú, szavahihető emlékező szerint ugyancsak – kevés ilyen valóságos eset, történet járja errefelé, mint ez is, amely ezzel a bizonyos nappal, ezzel a kis gyerekes játszadozással veszi

kezdetét, amint A Szpivák kislány és a Kristofóriék kisebbik fiacskája – Mit tudom én, hogy volt, mondta Zákány Vince – valamin összekaptak, állítólag az a nagyon szófogadó, tanulékony, nagyon igyekvő és jólelkű leányka, amint hírlett, megharapta – Ó, Istenem, úgy mondom már én is, mintha hinni kellene a pletykálóknak, mintha nem is lelkész lennék – állítólag valami olyasmi történt, hogy a szájához emelte, kántorunk szavával: Játszásiból avagy ijesztésképp szájához emelte Zoltánka kezét, és hát A jónép mindezt összefüggésbe hozta és hozza azokkal a dálutáni eseményekkel, amelyek otthon, amelyek már otthon, Vándon estek meg a Zoltánkával. Látható, hogy milyen nevetséges ez az egész, erőltetett összefüggés-keresés –: Ez babona – ő lelkészként röviden ennyit mondana.

Zoltán emléközönében, abban tehát gong ez a tavaszi nap, egy választóvonal, s ezt ő még akkor is tartani fogja, hogyha sejti, mit beszélnek, suttognak a háta mögött, hogyha tudja, mindez másként is igaz, mert tudniillik másként is, valóban másként is megpillantható, mint ahogyan ő megélt, de hát – Bocsássa meg a világ! – mégiscsak ő, azt senki más, csak ő tudhatja, mit érzett például akkor, ott, a moziban, hogy mit érzett a keze észrevétlen megrándulásában, csakugyan még akkor is és most is eleven emlék az észrevétlen reflexe, mely csupán ahhoz hasonlítható, ahhoz az első vándi, első tetoválás megismerkedéshez fogható, amikor Zotyi megérezte, hogy mennyire nyálás, hogy az ő kezét Erika Borzasztóan összenyálazta, hogy azt őneki azon nyomban el kellene tűntetnie, hogy az milyen undorító: az a nyál, és gyorsan bele kell törölnie a nadrágjába, majd a másik kezével, az ingujjával teljes szárazságba tenni, ledörgölni még a nyomát is, az egész mindenséget visszaállítani, eltüntetni azt az Undorító nyirkot. És akkor is, ő ott, a moziban is így volt ezzel, éppen így volt ezzel, amikor A tetoválás pillanatában, talán egy picivel utána újraindították, folytatták a vetítést, és Grisa lassan feltápáskodott – Ezt Zoltán mindig látja –, amint lassan, támoilyogva elindul az alagút bejáratához, ahhoz a sötétlő szájhoz, szóval: még ebben a sűrű pillanattöredékekben is érezte – Mindig érzi – kezében a rándulást, hogy gyorsan eltüntetni azt a nyirkot, hogy az összenyálazott kezével tennie kell valamit – és itt, és itt kellett volna a letörlésnek jönnie, de nem, valahogy mégse, valami miatt a Zoltán megtorpant, és hirtelen minden az ellenkezőjére váltott. Nem értette rendesen, hogy mi történik: hogy hátulról lőtték le, hogy a háta mögöttiek lőtték teljesen szét, pozdorjává azt a szegény Grisát – na, de ilyen csak nem lehetséges, hogy a sajátjai,

bajtársai lőttek rá, hogy így áldozták volna fel a pufajkás fiút – vagy már az alagútból előrobogó szerelvény kapta el, a tehervonat találta telibe ezt a hős fiút, mert hirtelen már csak a hatalmas robaj, és por, és vér, és robbanás, és fülsiketítő zene, magasba lendítő zene, miközben pedig Zotyi azon kapta magát, hogy a jobb kezével kis fedelet biztosít a bal keze feje fölé, a hüvelykujj melletti párnácska fölé – majd jobbra néz és balra néz, hogy ki mit láthat abból, amit ő most, nem tudta, mit is, de érezte, valamit ő most meg fog tenni –, merthogy aztán tényleg lassan feljebb, még feljebb, a szá-jához emelte azt a Tetoválást, és az, ami ezidáig nyál volt, meg hát undorító nyirok, ami ezidáig gusztustalanság volt, viszolygás – előtte rövid fájdalom, erőszak, ilyesmi –, az hirtelenjében valami kíváncsatos, kellemes, valami nagyon mézes, igen: egész egyszerűen ellenállhatatlan édes balzsam, nedű lett, valami hűsítő meg lágy melegség egyben, olyan idegen anyag, amely az ajkát, nyelvét csaknem elszibbasztotta, valami Élő selyemnedv lehetett az, ahogyan később mondta, és hát ehhez nem kell neki semmit, ehhez neki nem is szabad semmit hozzátennie, ez – ahogy modják – magáért beszél.

Lyukas száj: egy szétrobbantott alagútbejárat, vonatroncsdarabok, föld-sebek meg halálsikoly, vér és mocsok, korom, füst és ami mindezt átfogja: a fájdalom, ez volt a szeme előtt, mindeközben pedig ő talán még sohasem érzett hasonlót, ő még aligha figyelt a borzalmasságra ennyire – Hol van az a szó, mely meg is nevez, ki is mond, de mégse lehet félremagyarázni – Ennyire rajongó, ilyen emelkedett szívvel. Boldog volt? Csak nem azt mondja: boldog volt ettől a szörnyűséges látványtól? Ha kérdezné valaki, azt mondaná: Dehogyan, Ó, Isten ments, csak – hogy is mondja – Valahogyan mégis! Nem örült ő valójában semminek, mert nem értett ő valójában semmit, még a filmzenét se hallotta meg, hiába észlelte, ő még azt is csupán később, nem is kevéssel, hanem egészen hosszú idő múlva tudatosította, hogy hát bizonyára ez lehetett, ami döntően, hogy ez lehetett, ami jelentősen alakított az ő elbájolódásán, azon, aminek pár óra múlva folytatása keletkezett, ami otthon várta őt, az, ami olyannyira felfokozta ezt az élményét, hogy éjjel is, még álmában is vele maradt, s ekkor látta meg először azt a szokatlan és tényleg kibeszélhetetlen álomi világot, ami Mind a mai napig elő-előjön, ha egy-egy olyan élmény éri őt, mint ez a harmincadikai volt, amilyen ez a kitörölhetetlen délelőtt és délután lett, mint amilyen ez a Mozikedd lett – Így mondtuk ezt akkoriban – az ő életében.

3.

Sütött a nap, amikor kitódult a két iskola gyerekerege, Amikor kipörög-tünk, úgy, de úgy sütött, hogy sose tudja elfelejteni; szerinte meg is zendült: sárgás-barnás hangot fogott az az aranyáradat. Talán csak két esetet hozhatna fel, ami ehhez fogható, Én tán csak kétszer éreztem ennyire felemelő, el-zsongító fényáradatot: e mozikedd után azon a reggelen fogant meg benne ehhez mérhető akármí, Az az ébredés volt ilyen, Amikor Roberta napvakító szőkesége szebbnek, ígéretesebbnek mutatkozott, mint az alvás folytatása. Annak a lánynak a haja, mozgása, beszéde ígért neki különbeket, mint a félbeszakadt édes alvás folytatása, annak a csacsogó szőkeségnek, akivel előző este teljesen váratlanul, egészen véletlenül ismerkedett meg a Szpivák Józsi jóvóltából – Na, ha egyszer filmet fogok készíteni majd az életemről, vagy valami elbeszélésfélét írok ebből a találkozásból, hát hazudni fogok, mert hazugság nélkül alig lenne hihető a történetem –, hogy az egy véletlen találkozás volt, egészen ilyen volt, és a helyszínre vonatkozóan pedig méginkább hazudni kellene, ugyanis azt még ő is másként látja: korántsem tekinti annak: véletlennek, mert a hely, szerinte az már sokkal inkább sorsszerűnek vélhető, bizony hogy sorsszerűnek mondható, a hely, ahol ő megismerkedett a leendő párjával –: Szpivák Józsiéknál. Ott, a Józsiék és Erikaék házában, ahol – úgy látszik – mindkét Kristofóri fiúnak egészen meghatározó – de nem, nyugodtan mondhatja, hogy végzetes – élményhez kellett jutnia: a Dánielnek hetvenkettőben, azon az éjszakán, amikor hajnalra már kimúlt szegény kutyusunk, a Vápus, őneki meg ekkor – éppen tíz év múlva, csak hát nem hónapra pontosan! – ezerkilencszáznolcvankettőben, ezen a fülledt-meleg augusztusi napon, mikor gyalog indult hazafelé, gyalog vágott neki Tiszvádnak. Ma már csupán halvány emlék, amint lépeget, pedig hát hitte: nem felejthető az ilyen későesti béke, ez a meleg augusztusi nyüzsgő létezés, a tücsökciripelés, csillaghunyorgás az égen –: Tisztán szerelmes filmekbe illően zizegett, susogott a minden, ragyogva figyelte őt a csillagos ég, rekkenő egy nyár volt. S éppen úgy alakult minden, Ahogyan az meg van írva, mintha kitalálták volna számára, de mintha őt magát is kitalálták volna, Mintha nem is élő ember lettem volna, ahogy lépegettem Vánd felé a főúton – amikor hirtelen, a Szpivákék előtt, az udvarról, abból a faházikóból, amelynek nem volt párja a környéken, abból egyszercsak hallja, hogy kikiabál Józsi, hogy hát Hó, hahó, hát Álljon meg a menet, Zotyikám, az istenit annak a szégyenlős fejednek, hát már fel se nézel erre a portára,

hová sietsz olyan nagyon, gyere, na, gyere csak szépen, hadd legyen együtt a család, gyere, gyere, nem vagy te idegen – dőlt a szó Erika bátyjából, s már vitte is, vezette befelé a népes, mulatozó – ahogy odasúgta neki: Magyarországiakkal dúsított! – társaságba, még ha kissé támoalyogva is, de ő vezette Zotyit befelé, hogy aztán villámgyorsan, Alig nyeltem le az első kis pohár vodkámát, s máris eléem varázsolják Robertát, aki a hökkenetemre csak rámondta: Roberta. Na, hát ilyen nincsen! Hát az ő fejében ilyen név még ezidáig nem volt. Ő még ilyen nevű lányról addig sose hallott – persze úgy érte, hogy Itt, közöttünk, a mi világunkban –, hogy aztán meg – Most már mindig – e körül a név körül forogjon egész élete: kezdetben csak a szerelmes rajongása, utána pedig mind az összes többi rossz érzélem is, ahogy már annak lennie kell, ahogy illik az a házásoknál: merthogy házasságot kötni, végigcsinálni a kívándorlást, márminthogy ő Magyarországra költözzön, az a sűrű két és fél év neki olyan volt csak, mint egy napsütéses évszak. Na, és éppen ehhez az évszakhoz, azaz évszaknyitó ébredéshez, amikor Roberta valóságos szókesége, mindene hirtelen ígéretebb volt, mint az alvás folytatása, ehhez köthető a másik emlék is – No, meg hát elsősorban ahhoz a bizonyos mozikeddhez, mikor hangot is fogott a napsütés meg aranyáramlás, a zengő Minden! –, ezekhez köthető az a másik reggel, melyet aligha kellene bárkinek is hosszan magyaráznia. Azt ugyanis, amikor az ember arra eszmél fel, hogy őneki már nem magáért kell ezt és azt megtennie, arra eszmél: Szebb a felkelés, hogy varázslatosabb az ébrenlétben valamit vállalni, semmint visszabújni a paplan alá, az elandalodásba, hát azt – ahogy mondják – nem kell részletezni, mert az magáért beszél, de az is, hogy e reggel szintén Robertához kapcsolódik, feleségéhez, egészen pontosan: a kisleányhoz. Tudniillik akkor ők már több napja, hogy hazajöttek, hogy közösen hazahozták kicsi Gergelyüket, ámde Zoltán, ő sehogysem érzett semmi különlegességet, nem érzett ő semmi felemelőt abban, hogy hát Apa lettem, Most már végleg felnőtt lettem, ám azon a borongós meg esős reggelen, azon a tavaszinak aligha mondható nyomott reggelen – de fogalma sincs, hogy történehetett – őt úgy elborította valamilyen különös melegség, épp ezen a semmilyen napon, valami elborította őt, pontosabban belülről áramlott benne valami, ahogyan nézte hortyogó és kócos Robertáját, mellette az alig háromhetes kivörösödött és gyűrött arcocskájú kisleányt, őt teljes egészében felnövesztette a felelősség – Tán még ma sem tudnék erre megfelelőbb szót találni –, valamilyen felelősség-féle költözött belé, hogy

Nem magamért vagyok, nem magamért indul ez a reggel, és ez nemhogy elcsüggesztette őt, hanem felemelte, fontosabbá, többé tette, bármennyire furcsa is, de épp ezáltal, épp e magát háttérben találó érzés által – mert e Robertát és Gergelyüket megszemplélés oda, háttérbe helyezte őt – igenis, éppen ettől lett nagyobb, amitől máskülönben mindig félt, mert azt hitte, hogyha ez egyszer megveti a lábát, hogyha ez az érzés egyszer befészkezi magát bárkibe, hát az az ember végleg el fog veszni, Nem csak háttérbe szorul, az máris elveszett.

Süss fel, Nap, Fényes Nap – hát akkor ezek a szavak? Tavaszhoz illő hajlékonyság, könnyedség, ilyesmi hangulat és ilyesféle gyermekdal való a Zoltán ősemlékeihez, ezen emlék-ízék kibeszéléséhez? Nem, dehogy, korántsem dal és könnyedség az, amire ő gondol, nem, ő amit Mindig mondani szeretne ezzel kapcsolatban, hát az sokkal Könyörtelenebb, az ennél kíméletlenebb és hajlíthatatlanabb valami, amit a Zoltán nem tud ugyan kifejezni, mindegy, hol, akár a Robertája mellett forgolódik Mátészalkán, éjjelente ott tűnődik, akár itt várakozik a Falukútján, mert valami nem és nem hagyja ebben a sejtelemben őt kibontakozni. Sokkal inkább: Végy három reggelt – így, e receptszerű hangvétellel kéne kezdeni a mondanóját, meglehet, hogy Ez, hogy talán ez az, ami alkalmasabb felidézni s kifejtetni azt a Legigazibb életpogácsa-ízt, melyben – így mondhatná, hogyha lehet – Amelyben mi mindannyian önbecsapásunkra: hazugságainkra ismerünk. Hogy vegyél három napfelkeltét, azaz: vedd elő a három legszebb, legígéretebb reggeledet, ilyesféle napsütés-émlékedet, amelyet ő, a Zoltán őriz, s akkor Szembesítheted magad, hogy milyen kitalált ízek szerint hazudsz magadnak későbbi történeteket, összefüggésrendszert is a későbbi, a mindig újabb s újabb élmények köré. Persze úgy értendő ez a napsütés meg reggel, ahogy másvalakinél – Mondjuk a Zoltán bátyjánál: A bátyuskámnál, Dánielnél – mindaz, ami Zúzmarás és ködös téli délelőtt, vagy máskor Hókristályropogtatás –: Zotyu, A hóval befújt gyalogutak, hú, hogy azok mit hoznak ki a magamfajtából, Na, látod, azokra kéne rákérdezni: ó, Istenem, Menni és csak menni egyedül a betemetett úton, Egyedül az elmúlásban, egyedül a láthatatlan égből dőlő hóesésben – Az az igazi. És hát persze úgy értendő ez a napsütés meg reggel, úgy e zúzmarás és ködös délelőtt, vagy máskor hókristályropogtatás a hóesésben, ahogyan Például szegény nagyapánknál mindaz, ami napnyugta előtti madárcsicsergés volt, amilyen mondjuk a Szugoly mögötti kis csalitosból zengett elő neki, még

mielőtt végleg lebukott volna a Nap, és még mielőtt végleg elment volna ő is tőlünk. A kis csalitos felől felzengő madárkórus hangja lehetett ilyen neki, annak a kis bozótosnak a koncertterme lehetett ilyen, amely a Teszéd és a Vánd közötti vágát, azt a kissé mocsaras-lapályos közös területet szegélyezi, pontosabban: az A füttyrivalgás, amely innen, erről a lapályról és a vándi Kiserdő felől csapta meg őt, szegénykét, mikor állítólag elérte ezt a határt, amikor Végre-valahára hazaengedték Donbászról, mikor neki véget ért A háromnapos munka, ahogy mondogatta: Az én málenykája rábotám, a kurva anyjukat a kommunás vagy milyen fajtájuknak. Merthogy amikor ő elérte ezt a vidéket, mikor Beleszagúttam, fiam, ebbe az ismerős hazai levegőbe, ehún, potyogott a könnyem, s hiszitek vagy nem, de féltérdre tettem magam, de még a földbű is vettem a számba egy kicsit, mer' én ezt megígértem magamagamnak, annyira vágytam ezt a földet, na hát azt a madáréneket, a föld íztét meg mindent sose fogom elfelejteni, de röhögjete, röhögjete, mer' tinéktek ez csak mese, mer' tinéktek csak a hancúrozás, az ke' néktek: bugi, meg a je-je-je, a tviszt, vagy mi az Ántikrisztus, meg a gumipuska, hogy a madarakat lődözzétek, nem lesz belületek rendes ember – hogy hát Mi már, Zoltánék már sose fogják megérteni, milyen közel van a Jóisten Mihozzánk, Állandóan kopogtat, Hát beljebb kéne tessékelni Őt, és akkor egész más lenne az élet. Na szóval, hát az, Ami a nagypapa, a Lágerjárta Öreg Dani számára szépséges madárdal a csalitos felől, ami a Dánielnek zúzmarás és ködös-havas délelőtt, ami meg Zoltánnak a napfény-áradat, a brongó hangot fogó melegség vagy micsoda: Ez a bizonyos Mozikedd, az bárki másnál bármi más lehet, és legyen is, mert ennek ez a rendje. Csakhogy itt és ezekre gondolva végül is hát azt kellene megérteni – Szedjük szét a recept titkát! –, azt kellene megérteni, hogy ez – még ha igazi is – ez csak egy sajtcsík a pogácsán, többnyire ez már a jó pogácsa külalakja, színe, valami ilyesmi, s persze: íze is, hát természetesen, ám, ami ezt az ízt, e felismerhetőséget emlékké, íz-emlékké megtette már egyszer, hogy azután később mindig megjelenjen s újra-megkülönböztethető legyen, és ami így már kitörölhetetlen emlékké alakult át, hogy aztán sok egyebet: élményeket, melyek ezt követik, odamágnesezze, magába olvassza, azokat Ezzel az őszízzel összekeverje –: na, hát ez az, amiről beszélni kéne! Merthogy ez a megszületett íz és felismerhetőség, ami vonzerő is egyben, ez az alap, ez már sohasem lehet több, ezt már nem lehet a későbbi élményeinkkel tovább erősíteni, valamiféle több lábon állóvá tenni, kiegészíteni, nem, ez

lehetetlen, mert ez nem lehet sem három, öt, ez sosem lehet három, hat vagy kettő, öt, ez mindig egy, ez csakis egy, és meghozza az első élmény hozza létre, többnyire az első élmény ilyen kitörőlehetetlen, Ez hozza létre a kibeszélhetetlenül szépséges első benyomást, a nagybetűs emléket, ami megismételhetetlenül – Egy.

4.

Vitakozni? Ellentmondani? Hogy példának okáért Vegyünk néhány olyan embert, aki ennek épp az ellenkezője szerint él – nem, az szinte lehetetlen, azt a Zoltán mindig kikerüli – Mondták nekünk Halmosiék s állítólag Teszlecskóék szintén hangsúlyozták Zoltán ezen határozottságát. Pedig hát egyáltalán nem kellene messzire elmenni, valamilyen idegent, pláne meg vadidegent Idehozni, elég lenne Innen, hozzá képest a lehető legközelebbi helyekről megkérni valakit: Ugyan, szólj már ehhez hozzá, elég lenne, ha a Kristofóri családhoz a legközelebb állókra figyelne oda jobban, sőt, mi több: hát elég lenne az ő legkényesebb érzelmi emlékeire hivatkozni, s azt mondani, rákérdezni: Na, és Pekárcsik Erika? Mit szól ehhez az emberhez, aki – Zoltán szavával –: Az ősléményeit: az élmény-ízeit majdhogynem felszámolva él, hisz kizárólag mindig a legújabb, legeslegfrissebbnek érzett benyomásai szerint beszél – de mit: beszél! –, ő éli, egész valójában így éli meg, így élvezi valamennyi percét, mégsem szenved semminek a hiányától, sőt: Erika minden téren igazán sikeres, boldog, kiteljesedett, és korát meghazudtolóan – Na, ha valakire, akkor őrá találták ki ezt az agyonhasznált kifejezést! – Korát tényleg meghazudtolóan Csábító és vonzó asszony, de nyugodtan teremtest kellene mondani az asszony helyett, az a pontosabb. Miközben az se mellékes, hogy könyörtelen s kíméletlen előre és előre törekvő szenvedélyét korántsem A haszonlesés, pénzimádat, ilyesmi formálja, ő ugyanis sem Nem gázol át valakin, valakiken ezekért, de sem Nem tapossa el, aki elfordul előle, akik megpróbálják eltéríteni vagy visszafogni őt az elképzeléseiben, mialatt pedig talán még Az akadályokat is élvezi, mert ugyanakkor Már-már művészien s boszorkányosan magához vonzza, aki nála gyengébb: Fogja, és csak maga mellé odarendeli, a saját közelébe odahízelegtetni, akire szüksége van, de még azt is, akire kevésbé, sőt, aki a terhére lesz – Tudja! – tán még azt is –: no, hát ezt a szenvedélyes élet-élvezetet, adottságot, ezt a természetes szerepalakítást – melyről lehet ugyan eltérően vélekedni, hogy az Túljátszott, Szirupos, Elriasztó, ilyen,

olyan meg amolyan, ámde elvitatni, hogy az emberek, az utazóközönség túlnyomó többsége mindig s önszántából kerül mind közelebb hozzá, kéri Erika bizalmát, véleményét –: no, ezt elvitatni, ennek életképességét s hasznosságát senki nem vitathatja el tőle. Nem is igen tudná! Mert hát ez a mindenkinél sűrűbb életet szövő és élő turistairoda-vezető, ez Tényleg páratlan teremtes – ez a Zizi-susu csaj, ahogy az édesapja is nevezte még amikor kicsi lányként zizegett meg susugott, amikor zizegett meg susogott körötte minden, még a levegő is, mikor kimondani azt, hogy Mozikedd, az maga volt a szenvedély és szerelem, amitől úgy ragyogott fel az arca, hogy talán a fénypásmát, a tekintete, teleszáj-mosolya még azt a bizonyos fényköteget is nyugodtan felülmúlhatta volna, amely A bambulák kis Zotyit, képzeld, apukám, azt Ma délelőtt úgy elbambította, mikor megszakadt a film, hogy Még a nyála is majdnem kicsordult – gurgulázott elő belőle a szó és kacagás, maga az élet, minden, amitől még ő is, még a papa is csak felsóhajthatott: A gyerekszerelem, Istenem, Kicsi lányom szerelmes lett – motyorászott maga elé, vagy a lánya messzi jövőjébe, netán saját semmijébe, ki tudná azt megmondani –: senki: Még a Szpivák Józsi szomszédai se. Nézett Szpivák József kicsi lánya messzi jövőjébe, vagy a Vámirodán szinte kötelezően felhajtott jópár pohár perzsgőtől: A semmi semmijébe, amitől pedig a felesége kicsit hangosabban kezdett pakolászni –: Néha azért segíthetnél, néha meg tán nem kellene mindenkivel iddogálnod – motyogott és hangosabban kotorászott, kicsit zajosabb lett körülötte a szoba, a konyha, minden. Ami pedig ebből nőtte ki magát, ebből a zizi-micsodából, az, ami Erika jelenlegi Tsi-Tsás Életszövedéke – s itt a lényeg! –, az talán az ellenkezője, az épp az ellentéte lehetne, amit a Zoltán állít – Nem? –, méghozzá épp az élhetőbb változata, amit ő receptszerűen bizonyít önmagának, másnak, aki meghallgatja: Úgy éljük az életünket, hogy csupáncsak az üdvözt, ami első, és az, ami ebből alapozza meg magát, a nagybetűsen mondott Egy, csak ez az, ami megalapozó és ezért kitörölhetetlen, mert ha ehhez nem ragaszkodunk, hát akkor vége, vége. Tényleg vége?

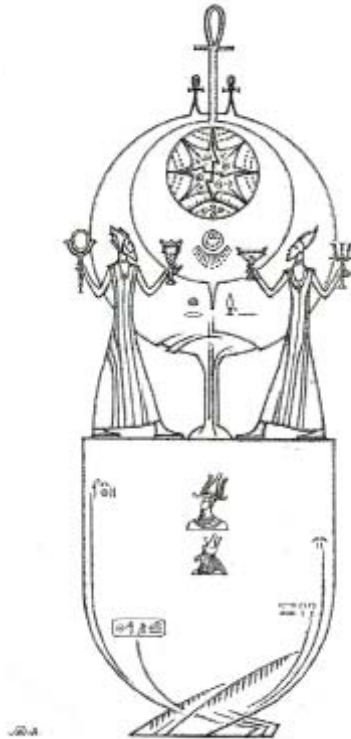
Ugyan, dehogy. Ő ilyesmit sose állítana, nem is állított. Ő nem kényszerítette soha senkire az igazát, de nem is igen fogja, tegyen mindenki a meggyőződése szerint. Amit a Mozikeddek közül például E harmincadikai filmszakadás jelentett neki, és főként, ami ott, az aranyáradatban meg a zengő-bongó hangulatban megerősödött, azt nem szabad csak úgy, Mint képletet, receptet erőszakkal alkalmazni, más életekre csak fogni s rátuk-

málni – Keresse meg mindenki a maga mozikeddjét! –, nem, ilyesmit tenni akkor sem szabad, ha tudván tudja mindenki: márpedig nagyon is létezik az, amit ő Elsőnek és Egynek nevez, mert az ilyen mozikedd-keresés – felszólítás, noszogatás erre – nem vezet el messzire, még az is előfordulhat, hogy végleg elbizonytalanodik az, aki ezzel szembetalálja magát, különösképpen, hogyha nem is olyan könnyű kiismernie magát a saját érzelmei között. Elbizonytalanodik, s akkor már az is kérdéssé válik számára, hogy van, vagy nincs hát Lélekérintetlenség, hogy van-e egyáltalán az, amit ő Elsőnek és Egynek nevez. Márpedig a lélek igenis hogy tiszta lap. A lélek tisztán, patyolattisztán és fogadókészen érkezik, így tölti el mindenünket, ami benső, s így tölti meg mindenünket, ami külső, ami testünk körül szintén a miénk, ami a bensőnk külső ikerpárja. Így bélel ki tehát belülről, és így borít be kívülről is. Így árad szét, tölt fel ott, belül, és így takar is, véd is önmagával kívülről, azazhogy –: lélek-önmagával így veszi magához kívül-belül testünk valóságát, ezért aztán – ő azt hiszi, Merthogy Dániel ezt mondja –, amit erre ráír a világunk, ami ebbe elsőül vésődik bele – szavakkal: a bensőbe, és ilyen-olyan érintésekkel: a külsőbe –, az immár minden utána jövőt e véset szerint fog szeretni, gyűlölni, már e szerint fog magyarázni, látni, fogni, hallani – az embernek az égvilágon mindene már e szerint lesz avagy nem lesz ezután, csak e szerint építhet utat önmaga számára üdvözléséhez, avagy e szerint távolodik el attól. Ezért olyan nagyon fontos az, amit ő mélységesen mélynek hisz, hát ezért olyan nagyon fontos leásni oda, a mélybe, le, az első, a legelső érzéseinkhez leásni, leereszkedni – Egy ilyen szó tán jó lesz –: le, a gyökerekhez, lemerészkedni, majd lassan végigtapogatózni: a vastagabaktól a közepesekig, és aztán ezeken haladva még lejjebb, lejjebb, egészen le, egészen odaóvataskodni a hajszálakig, vigyázkodva, le ne szakadjanak, még egy cseppet lejjebb, oda, ahol összeér a hajszálgyökérvég a földdel, ahol összeér az, ami él, pont azzal, ami élteti – igen, a találkozás picike teréről és e találkozás terét megismerő pillanatról kellene beszélni – neki például április harmincadikáról, ami mozikedd volt egyben. Arról is beszél a Zoltán állandóan, avagy gondolkodik, annak ad ő valójában hangot, ami – persze mindenkinél máshol található, mindenkinél más és más helyen fogan meg – nála ott, a moziban kezdődött, majd a kipörgésben folytatódott, s ott, amikor Dániel – kevéssel azután, hogy Zoltán hazaért –, amikor Dániel csak beállított azzal a szőrmókkal, amikor a széllelbélelt dzsekijébe fogva hazaállított azzal az izgó-mozgó csomagjával, mert hát az volt: szőrmók, egy

csudára életrevaló, egy szőrös, óriási gombóc, amit Dániel csak kiborított: leguggolt, sőt le is térdelt, egészen a padlóig hajolt, hogy széllébélt dzseki-jéből – Ahogy mondják errefelé: kelebéből – kiborítsa, kitessékelje a konyha padlójára, s rámutasson, igen: Felnézett rám, s egyszerűen megkérdezte: Mit szólsz hozzá –: semmi növénykülönlegességet: semmiféle csüdfüvet, se héjakútmácsonyát, kakasmandinkót –: ma ezt, ma ezt adta a vápa, ez virított ma a vízmosásban –: na, hát nála ezzel a hatalmas szörgombóccal folytatódott, s ezzel ki is kerekedett, ami ott, a fénypázmában elkezdődött, ami kívül-belül őt mélységes mélyen érintette.

Szinte azonnal bekapta hüvelykujját! Zoltán semmire sem érkezett. Se megnézni, se megtapogatni, se semmi. Nem érkezett megfogdosni, végig-simogatni, -lapogatni: kiféle, miféle Isten teremtménye Ez az ártatlanság – semmi. Ahogy leguggolt és nyúlt feléje bal kezével, azonnal bekapta a nagyujját, s aztán mindjárt bele a puhább, a húsosabb részbe, a tenyérdombba, s aztán megint feljebb, beljebb, már-már zablaként állt Zoltán keze a kis szájban, ahogyan a hüvelyk s mutatóujja közötti részt magának lefoglalta a Kis dög, az a Kis mohó szörgombóca-nyavalyája, s egyre beljebb, beljebb harapott az Éltrevaló kis jószág –: Egyre inkább elképedt a Zoltán. Aztán hirtelen meg ijedtében – Vagy hogy már a délelőtti emlékét féltette volna? – húzta is meg Ráncigálta is – Óóó, uuu, hh – vagyis rándult, rángott az a kéz magától –: pici, ámde éles fogainak nyoma mindjárt ottmaradt. Azonnal rászorított a másik kezével, mégse tudott sebesülésével foglalkozni: annyira Ennivaló volt, ahogy farolt hátra a Kis istenadta, s lendült újabb támadásba – most már Dániel felé –, hogy Zoltán épp csak rápillantott frissen szerzett vörös csíkjaira, horzsolásvonalkáira, máris újra magához szerette volna vonni, kicsit meglapogatni meg simogatni, ámde itt már nem ő, s nem Dániel irányított. Itt már minden Vápa ugrabugrálása szerint alakult, ők csupán kitalálták, hogy akkor most Adjunk neki meleg tejet, Kéne egy picike csont, Az hülyeség, ennek most húsdarabkát kéne vetni, Kell neki egy kutyaól, Ez pont olyan, akár egy bernáthe gyi és egy skót juhász, mintha e kettő keveréke lenne, Mit szólnak vajon anyuék, hogyha mindjárt beállítanak – merthogy a konyha úszott a kiborított tejtől, víztől, vapasártól és a kis Vápuska pisijétől jól összetaposva, -keveredve, úszott minden, s Tappancsnyomok itt is, ott is, tappancsnyomok mindenütt, méghozzá olyannyira, hogy Zotyi még álmában is ezt a mintát látta. Tán még akkor is ehhez hasonló mintázatot látott, amikor az orvos reggel be-

kötözte bal kezét, az Apró horzsolásnyomokat fertőtlenítette, s kijelentette, hogy Semmi különös, a láz sem láz, csak hőemelkedés: egy sima megfázástól lesz, és hogy ez nem, ez egyáltalán nem az, nem, ez korántsem az, amitől úgy megijedtek: Nem félrebeszél, csak álmában beszél. Valami oknál fogva nagyon fáradt, zaklatott lett a fiú, Ezért van hőemelkedése, Ezért beszél hangosan, ez gyerekeknél elő-előfordul, ez a kis dagadás meg a bal kezén, ez attól lehet, hogy a kis kutyus valami olyan helyet sértett meg, ami Most begyulladt neki – növésben van a gyerek –, Ez valóban semmi, ilyen százszámra volt, lesz is, ahol kiskutyával játszanak a gyerekek, ez természetes, más helyeken az ilyesmit még a kutya sem ugatja meg, hogy Stílszerű is legyenek, Kristofóri elvtárs. De hogy Most a május elsejei ünnepségen nem lesz ez a gyerek, Az már biztos, Ne engedjék, nos, hát erre kiír, Erre kiírunk egy igazolást – Sose lehet tudni.

BAGU LÁSZLÓ

életembe belógnak a terek

[ahol és akkor]

*ahol és akkor vagylagos
belenéz -szippant -szomorodik
ellát valameddig elképzei
mikor odaér tényleg ott van
mikor leírja megtörténik
[vagy amikor elolvasta]
félni kezd abban az irányban
mikor leírja egészen fél.*

[vastag műszakok]

*ott él ahol a vastag műszakok
a zsíros szájak teájába
kevernek valamit ami nélkül
aztán nem tud élni
[tudja mert megpróbálta]
ha kérdezik tőle
levelet neki hova küldjenek
annyit mond csak ott lakom
ahol a zsíros szájak élnek ahol
a vastag műszakok.*

[benne semmi]

*kinyitja: benne semmi
becsukja: mekkora száj
tavaly november táján haza
idén háza táján november
hideg havak valaki
akire nem ismert rá
mert nem ismerte nem kereste
mert nem kereste nem mondták neki
talán most is erre jár.*

[a semmi meg-]

*sosem gondolta hogy a semmi
meghosszabbítható még ám ilyen
könnyű mozdulatokkal
babrálva a mutatót egy idő
után elér oda ahonnan minden
jön ahonnan minden származik
az öreg fogatlanok
bölcssége például
vagy a kesudió*

[életembe a terek]

*mert életembe belógnak a terek
nélkülük már én sem lehetek
valamiféle külön dimenzió
s csak reménykedhetek hogy ha
néznek fáradt szemük nem fedez föl
bajuszom alatt egy zsíros száját
görbe hátam mögött sok
vastag műszakot.*

ott és akkor. vagylagos.

szabad méz

*az arcom olyan mint a szabad méz
mindenki meg akar nyalni [és érzem ahogy néz-
nek]*

*rágnának életfogytig
lennék csak szobapénész
kicsi sarok roppant ház*

*valaki
tiltakozik bennem még hogy én már
nehogy
az teszem hogy leginkább elrohanok
aki nem látott virágot nem lehet
szabad méz*

*levegőt sem kapok szavam vész
kicsi máz roppant karok
szorítanak engem*

száz százalék pamutlepedő asszó

kikészítelek
a páston
alighanem
alabástrom
bőrödet is
megharapom
szíven
vagy
ahogyan lehet
szúrlak

fehér
a bőr
s ha akarom
még fehérebb
halott véreb-
ként
harapok
utolsó
léleg-
zetemig

feladatod
neked csak
annyi
ne feledkezz
a contrabassról
míg tart a
pamutlepedő
asszó
ameddig bírod
énekelj

száz vagy
kétszáz
száza-
lékon
démoni

VASI SZABÓ JÁNOS

A katona és a delfinlány

„Kék vitorlát kergetett a szél
Ott, ahol az éj a vízhez ér
Hallgattam, a tenger mit mesél
Így fürdött a boldog nyárban
Csillogott a napsugárban
Jugoszlávia, Jugoszlávia
Így fürdött a boldog nyárban
Csillogott a napsugárban
Jugoszlávia, Jugoszlávia!”

(délsláv dal)

A katona

I.

A becsapódott gránát repeszei felsértették a kerítés lábazatát, a ház falát. A neonáci hörögve feküdt az árokban: nem húzta be időben a kopasz kobakját, képe a sűrű patakozó vértől sötétlett. Onnan, ahol Bojanával megbújtunk, nem tudtam megállapítani, tényleg súlyos a sérülés, vagy megint egy terjedelmes horzsolás, amit holnapra a parasztasszony kendőjével fog bekötni és hülye Rambo mozdulatokkal szórakoztatja a szakaszt; míg a komor, magyarul tudó spanyol-zsidó újságíró el nem küldi a bús Walhallájába...

Bojana lövésre emelte a géppisztolyt, de visszahúztam a fal mögé. Az utca túlsó felének a párás ködéből csetnikek ordítása hallatszott; egymást szölongatva közelítették az elaknásított területet. A férfias barna arc megkeményedett, azt hittem képen vág: harci lázban égett, s hozzá mertem érní. Markáns vonásai – nem különbözők a túlнан csörtetőkétől – megenyhültek, ceruzával kihúzott szemöldöke összerándult, éreztem: itt van, mellettem, rekedt hangon kérdezte: „Mi van?”

Aknatűz, golyózápor, fülembé lihegő fegyvertárs – aki szerb, ráadásul nő -, mi juthat ilyenkor a katona eszébe: mit keresek ebben a paradox polgárháborúban?

A felsőkeresztesi barát – kinek unszolására belevágtam a kalandba – halott. Eszéki orvlövész loccsantotta a piac dinnyehalma mellé az agyvelejét...

Szóltam Vlasicsnak: ne parádézzon a frissen vasalt gárdista egyenruhában! De feltámadt a krobót hazafiság! Bele sem kóstolt, neki véget ért a háború!

A hazatérésen percig sem gondolkodtam. Újonnan érkezett német „brigádhoz” csapódva, határ menti egységhez csatlakoztam. Nyár óta lövöldözte egymást a horvát és a csetnik. Mondták: pár hét, és lerohannak mindent a krajina szerbek. Megfogadtam, hogy bosszút állok Jóskáért, s a pokolra küldök néhányat!

Rászoktam a literes üvegben osztott hamis-konyakra. Kegyetlen íze volt, de ütött rendesen. Remegett a föld, gránátdarabok süvítettek, vagy a szakasz ócska páncéltörő ágyújától csöngött óráig a fülem – az Istenek itala volt!

Evés helyett is ittam; hetekig szorulással küszködtem, a verebek leszédültek a latrina fölé hajló ágakról...

Korábbi sportsérülés okán a bakancs fűzőjét szorosra kellett kötni, mert egy rossz lépéstől kifordult volna a bokám. Napok múlva úgy éreztem, lerohad a lábamról a zokni.

Beértünk a faluba. A tanácsháza előtt volt a sorakozó. Középmagas, nullásgéppel nyírt hajú, határozott tekintetű fiatal férfi tartotta a szemlét. A germánokat anyanyelvükön köszöntötte. Kezét nyújtva végigmért, pillantása ravaszkássá vált: „Guten tag!” Magyarra váltott:

– Hol katonáskodtál?

– Péccett, a felderítőknél – a bejelentés nem hatotta meg, foghegyről odavetette:

– Remek! Kapsz egy társat! Ne szakadj el tőle, a falut aláaknáztuk!–

Elfordult, gyors, ruganyos léptekkel a fellobogózott épületbe ment. Kényelmetlen várakozás kezdődött. Társaím izgatottan toporogtak a sárguló lombú eperfa alatt. Lassan előkerültek a helyi gárdisták; odaintettek magukhoz egy-egy „újoncot”. Hüvelykujj mélyedt a hátamba, dühösen hátrakaptam.

– Fich deine Mutter!*

A mokány alak végigmért. Viszonoztam a „szemlét”: sáros bakancs, terepszínű feszülő nadrág, zöld pólója fölött ujjatlan zubbony; a vállán átvetett antantszíf furcsa ívet írt le: erősen domborodott valami a mellény alatt... Fenébe! Egy nő. Homlokán ráncok nyoma, szemöldöke ceruzával kihúzva, kreol bőrét a pofacsontján, pisze orra körül apró napégés-foltok pettyezték. Drótszerű, sötét

haját elfeküdte; úgy nézett ki, mint a bóbitás galamb. Arcvonásaiban kevés nőies lágyág volt, s lebiggyesztett álla csak rontott az összképen. Rekedt, mély hangját a Charlie is megirigyelte volna:

– *Soll ich dich hätscheln? Oder bis du ein Neonazi?****

– *Drago mi je... Ja sam Magjarski.*** – magamban elátkoztam a „kommandantét”: kit akasztott a nyakamba!? Mocskos szájú némbert!*

– *Ah! Wenn’s auf Schwäbisch besser geht, können wir so sprechen.**** Ich bin Bojana Szamardzsics.*

– *Niedermayer Tamás. Bist du ein Bosnier?******

– *Serbe. Bist du dennoch Deutscher! Ich zeige dir, wo du Futter und Waffenzimmer bekommen kannst.******

Érdes tenyere nyirkos tapintású volt. Hamar megtapasztaltam: a modora sem volt simább...

Bojana két kézzel markolta a Kalasnyikovját, fejét kicsit elfordítva lőtt: mint mikor büzlő csomagot dobott a szemetesbe, az orrát is elfintorította. A szétszóródó hüvelyek a kerítés vaslemezén pattogtak. Örült csak: megsebzí magát!

– *Komm zurück!******

** Anyáddal szórakozz!*

*** Téged kell dajkálnom? Neonáci vagy?*

**** Én is örültem... Magyar vagyok. (horvát)*

***** Ha a sváb jobban megy, beszéljünk úgy. B.Sz. vagyok.*

****** Bosnyák vagy?*

****** Szerb. Mégis német vagy! Megmutatom, hol kapsz kaját, és a fegyverszobát.*

****** Gyere vissza!*

Megint elkapta a „harci láz”: a géppuska szakaszos ropogása, a csupasz bokrok mögül fájdalmas kiáltás: „Ranjenih zsenal!” Szájából gőzként áradt a lélegzet, teste a fegyver ütemére rándult. Baloldalt – hol az antantszój nem tartotta – elszabadult padlizsánként ugrált a melle. Fogsorát vicsorította, kuszált frizurájából sastollként állt a „bóbitája”. Mikor kitérített, mellé ugrottam, könyökénél fogva mögém rántottam. Hátba taszítva, ráordítottam: Zur Deckung!* Húzd vissza a beled!

Az utca végén felugatott a csetnikek gépágyúja. A németek nem tudták tartani a mellékutcát! Vállam a kapu betonoszlopába verve gurultam a fedezékbe. A nő ott kuporgott: szemei kidülledtek, remegett.

– Meg akarsz döglenni? Böszme szerb picna! Végeztem veled! Such statt mir einen anderen Leichen aus!***

Megnyalta lila ajkát, arc-csontján a sötét foltokat vakargatva ásított. Ezt csinálta, ha látta, hogy dühöngők.

– Alle werden wir gestorben. Ist es nicht egal, wann?*** – kaján vigyorát a szomszéd kertbe csapódott akna robbanása törölte le.

– Prokletstvo! Artiljerija!... Verschwinden, Blonder Prinz!****

II.

A falut elárasztotta az ágyútűz. Lombját hullatott barackfa mögé bújunk. Bojana egy leégett családi ház felé mutatott.

– Los, dahin!*****

– Rossebet! Wir werden lebendig nicht entkommen! Lagati!*****

Repülőgép húzott el, JNA felirata tisztán kivehető volt az oldalán. Az országút melletti épületeket bombázta. A gárdisták ott keményen tartották magukat.

Behúztak a csetnikek: ágyúk dörögtek, gránátűz és becsapódó „katyusa” rakéták... A föld így még nem remegett alattam! A gyümölcsös kerítése felől lépések hallatszottak. A lány idegesen kapott az üres fegyverhez. Csöndre intettem. Ahol hasaltam, onnan jól látszott: egy tépázott ruhájú horvát katona lopakodik felénk.

– Stefan! – mordult fel Bojana.

Kézigránátokat és lőszerrel teli tárat hozott, s rossz híreket. A csetnikek frontálisan támadtak. Tucatnyi tankjuk volt. De megtorpannak, amikor az első lánctalpas ráhajtott az aknákra!

– A vasútállomás védőit lerohanva megálltak. Arra számítottak, elfutunk előlük. Sok csetnik otthagya a fogát! Sajnos, közülünk is elestek... A parancs: holnapig ki kell tartani! Délután ötkor Ivanovac felé kitörünk. Csatlakozzatok egy nagyobb rajhoz! Isten legyen veletek és a szerencse! – elvigyorodott, megpöckölte Szamardzsics lefittyedt állát. A lány dühösen odacsapott. A férfi eltűnt a tornác romjai közt.

- Hülye! – megvakarta a feje búbját – Mihez kezdünk, Tamás?
- Szerinted?

**Fedezlek!*

***Keress másik hullajelöltet!*

****Mind meghalunk. Nem mindegy, mikor?*

*****Fenébe! A tüzéség! (horvát) Tünés,szöke herceg!*

******Menjünk arra!*

******Onnan nem jutunk ki élve! (német) Feküdj! (horvát)*

– ...esteledik. Jól ismerem a környéket. Sötétben átlopakodunk a mieinkhez!

Az alkony közeledtével a páncéltörő lövedékek, gránátok ritkábban robbantak. Csitult a golyózápor. „Mars na Drinu...” – bömbölték a hangszórók. Az induló visszavonulót fűjt. Görnyedt árnyakként másztunk a kerítés törmelékén a vízelvezető árokig. A fűre hasalva Vribik irányába. Pillanatra megálltam Horst merev teste mellett. Nem tudtam: a neonáci hitt-e a keresztények Istenében, vagy inkább a Walhalla ködös csarnokában védte Odin mellett a sört... Rövid imát mormoltam a lelkéért, s a képzeletbeli fejfájára ezt az idézetet „róttam”: „a világ így ér véget, nem bummal, csak scheiße, scheiße”.

Bojana dühösen sziszegte a sötétből:

– Gyere már! Hagyd azt a hólyagot! Gyorsan!

Takaros, emeletes villa pincéjében tucatnyi horvát húzta meg magát. Boban, a parancsnok, a hátam veregette:

– Jók voltak! Holnap a harcra foghatók törnek ki először. Utat nyitunk a sebesülteket szállítók csoportjának. Egyszerű terv, remélem, beválik. Szólj a társadnak: pihenjen! Szükség lesz az erőre!

Nem szerettem, ha „társamnak” szólították Bojanát. Olykor kaján villanást véltem felfedezni a gárdisták nyúzott ábrázatán. Elkotyogták, hogy az ostrom kezdetén, a nyáruató napjaiban néhányan a hátára döntötték a lányt. Egy alkalommal – a szénaboglya mélyén – olyan nyögdecselést, visongást csapott, hogy a csetnik járőrök is világgá szaladtak...

A barna szemekben nem láttam mást, csak az öldöklés közben fellobbanó tüzet, s a fegyverszünet idején a melankóliával kevert türelmetlenséget.

III.

A nap heves tűzérsegi támadással kezdődött. A helyőrség szórványos válasza – mint a szűnyog zümmögése a lódarázs dongása mellett. Az a súlyos emberveszteség elvette a szerbek kedvét a gyalogság rohamától.

Délutánig egy beomlott tetejű gazdasági épületben húztuk meg magunkat. Megjelent Stefan. Intett: kövessük!

A levegő felmelegedett. A faluszéli sárgálló kukoricásba szaladtunk. A száraz tövek ropogása sortűzként hallatszott... A tábla közepén jártunk, a fojtó levegőben derékszíjig átizzadtunk. Óráknak tűnt a menetelés. Az élen haladók megtorpantak. Mellettünk csikorogva dübörgött egy JNA harckocsi.

A tengerit csatorna szelte ketté. Fejünk fölé emelt fegyverrel keltünk át. A nadrágom combközépig átnedvesedett, bakancsom cuppogott a latyaktól. A túlparton „bóbita” a földre került, szétterpesztett lábakkal, térden csúszott vissza a zavaros vízbe. A Kalasnyikovja a tusáig elmerült. Villogtatva a szemét, elfogadta a segítő kezét: kirángattam a szárazra. Lihegve ült le.

Éjfél után értünk az elsötétített faluba. Mentőautók vitték a sebesülteket. Üres tornaterembe gyűltünk. A nagy ablakokon átszüremlő holdfényben heveredtünk a padlón sorba rakott matracokra. A rám száradt ruha bűzében, a kiosztott szilvapálinkát felbőfögve feküdtem; hetek óta először hajtottam nyugodtan álomra a fejem. Mellettem Szamardzsics nyitott szájával horkolt.

IV.

Korán ébresztettek. Leponyvázott teherautóra másztunk. A fapad hideg volt, a kezemet a fenekem alá csúsztatva ültem. Bojana megvetően húzta el a száját:

– Puhány!

– Könnyű neked! Ki vagy párnázva! – ahogy kimondtam, rögtön meg is bántam; még fejemhez vágja a puskát! Ráncolt homlokkal meredt előre. Mit forgatott a fejében? Korábban nem hagyta volna a beszólásomat!

A város főterén állt meg a kocsisor. A felhők közül kikukkantó nap szedett-vedett csapatunkra vetette fényét. A horvát véderő helyi parancs-

noka – szürke arcú férfi – dicsérő szavakkal méltatta a nemzetközi egység helytállását. Aki tovább akart harcolni, csatlakozhatott a gárda városi alakulatához. Krobót társaim, többen a külhoniak közül is, jelentkeztek. Árulásnak éreztem, amikor leadtam a fegyvert.

Szegény Vlasics Jóska rokonainál kvártélyoztam be magam. Fürdővíz, tiszta fehérnemű – a krajinai hegyekben harcoló fiú ruháit mintha rám öntötték volna... A sírásra görbülő szájú ősz asszony „magyaros” pörkölttel kínált. A csillogó szemű nagylánnyal a konyhaajtóból nézték, ahogy faltam az ételt.

Szemben a kávézó nyitva volt. Az orvlövészek miatt a nádfonatú székeket nem tették ki az utcára. A helyiség zsúfolásig megtelt. A sötétített ablakon óarnyszínt öltött az erősödő napfény. A bárpult üvegein megcsillantak a színes címkék. A szomszéd asztalnál ülő, kosaras termetű tiszt felemelte poharát:

– Laslovo hős védőire! – éljenzés harsant. Kimosakodva, „civil” ruhában szégyenkezve húztam össze magam. A dicséret nem engem illetett. Felhajtottam a Karlovac maradékát, izzadó homlokomat törölve távozni készültem. Megnyikordult az ajtó, a belépő megállt mögöttem. Kíváncsian fordultam hátra. A vászonnadrág feszült rajta, bő nyakas pulóvert, ujjatlan széldzsekit viselt. A laza öltözet nem rejtette a megereszkedett melleket. Markáns vonásait, hátratolt svájcisapkaként álló frizuráját megismertem.

– Szia, Bojana! Azt hittem, gárdistának álltál!?

– Még nem döntöttem. Hallottam: hazamész...

– Jól tudod!

– Mihez kezdesz?

– Csatlakozom a Zágrábba induló transzporthoz, onnan Isztriába megyek. A zöldhatár életveszélyes. Valamelyik kikötőből csak átjutok Szlovéniába. A sad adio!

– Ez nem a te háborúd...

– Bogár vagy te is a hangybolyban. Szerb létedre, a horvátok közt harcolsz.

A lány vonásai szigorodtak. Állát felhúzta, homloka ráncolt, erekkel szőtt keze a szemét dörzsölte. Suttogását alig értettem:

– Az uram a Jugotrans kamionsőfőrije volt a háború előtt. Az első napokban lőtte le egy csetnik! Kirabolta, s az út mellett hagyta elvérezni! Halil, bosnyák származású volt.

– Nem tudtam. Bocsáss meg, hogy felzaklattalak! A Balkán csordultig telt tragédiákkal!

– Hallottam a barátodról... Pula külvárosában, Verudában laktunk. Segíthetek hajót találni!

Felkapta a fejét, szemembe nézett, kemény pillantása könnyölgővé vált.

– Veled tarthatok... Puláig? – keserűn nyögő hangja, kérlelő tekintete rosszabb volt a korábbi éles szavaknál, haragos nézésnél. Miért akaszkodik rám? Csak ő hiányzott a boldogságomból...

– Bojana!

– Szólíts úgy, mint a hátam mögött szoktál: „bóbitának”! Magyarul van? Mit jelent?

– Egy verses dalban a tündérlányt hívják így.

– Milyen romantikus! Kedves vagy! – Nem tudtam a szemébe nézni...

V.

Eszéktől délre az A5-ös főút menti földeken szomorú látvány fogadott: kilőtt JNA tank, árokba fordult teherautók, kiégett személygépkocsik, buszok. A boszniai határ előtt kanyarodtunk a napnyugat felé futó A3-ra.

Petarral megegyeztünk: a fővárosig vezetek. Az őszi homályban is tompított fényszórókkal hajtottam. Nem kockáztattam, csetnik barom ne a kocsinkon tesztelje az RPG-je irányzékát. A középső és az „anyós” ülést hátradöntöttük. Bojana „legényes” horkantására Petar felriadt. Dühösen felém sziszegett.

– A kutyaфáját! Magyar, nem tudtál csendesebb nővel összeállni! Arcomba szaladt a vér, nem magyarázkodtam, könyökkel taszítottam a lányon. Karját feje alá dugva elfordult, Zágrábig aludt.

Késő este értünk a városba. Schell-kútnál tankoltunk. A köpcös, harcsabajszú benzinkutas fejével keletnek intett:

– Mi a helyzet a fronton? A híradóban mondták: a szerbek bevették Vukovárt. Áttörtek Eszék felé? – Savanyú ábrázatunkról leolvasta a választ, legyintett.

Bojana a nedves aszfalton tornáztatta végtagjait. Helyet cseréltem Petarral. A lány a kút bisztrójából kávét hozott az új sofőrnek.

Zágráb a háború ellenére élte az európai metropolisz életét: a belváros ki volt világítva, emberekkel teli utcák, ám a külvárosi lakótelepek komor lepelbe burkolóztak.

A sztrádán megtett út volt a legbiztonságosabb, azon hagytuk el a fővárost délnyugati irányba.

Medvenica hegyeire ponyvaként terült az éjszaka. Lassan leragadtak a szemeim...

...Fegyverek ropogtak, tejszínű köd ülte a romokat, nedves kőhalom mögött guggoltam. Szláv mormolást hallottam a homályból, ujjam a kalasnyikov ravaszán tartottam, lövésre készen...

Fejem az ajtó üvegének csapódott. Mielőtt visszazuhantham volna kegyetlen álmomba: a motor dohogásán szófoszlányok szűrődtek át. Petar és Bojana halkán beszélgettek.

– A pasid besokallt a háborútól? Kikészült a német!

– Nem a pasim és magyar.

– Akkor miért tapadsz rá?

– Együtt harcoltunk...

– Mi a terved? A srác Pulában, az első hajóval le fog lépni.

...

– Szereted? Mit szól hozzá?

– Erről nem beszéltünk.

– Járj a földön! Az ilyen sármos fickóknak otthon minden ujjára akad nő. A magyar csajok gyönyörűek!

– Fogd a pofád! Az útra figyelj!

VI.

Az óváros évszázados házaira nézett a „krcsma” ablaka. A mézszínű Karlovac selymesen simuló íze, a szomszéd asztalok felől a duruzsolás: ott-honi érzést keltett, Frédi barátom pubjának meghitt hangulatát. Szemben Petar szürcsölte a sörét. A sűrű hab mögül somolyogva kérdezte:

- Hol szállsz meg? Mihez kezdesz Pulában?
- Keresek egy hajót, ami átvisz az olaszokhoz, ha nem találok, legalább Koperig szeretnék eljutni. Ott nincsenek szerbek.
- Akkor, Isten veled! Egészség!
- Békében gyönyörű az országod... Egészségedre!
- Bojanát láttad?
- Ment a dolgára.
- Keresd meg! Amíg nem jutsz fel egy hajóra, tető lesz a fejed fölött. Nyáron a szabadban lehet éjszakázni, de most... Itt lakik Verudában.
- Honnan tudod?
- Az éjjel dumáltunk, vezetés közben.
- Köszönöm, hogy elhoztál minket!
- Ne köszönd! Darabig te vezettél, többet pihenhettem. Isten veled, magyar!
- Viszlát!

A háború és a borongós őszi időjárás kiürítette a várost. A part néptelen mólóján tébláboltam. A tenger felől feltámadt a szél. Az esőtől dagadó fellegek Pula fölött könnyítettek a terhükön. Bőrig áztam. A Flaciasova utcáról nyíló mellékutcába szaladtam. Futó pillantásra méltattam a vízfüggöny mögé bújó, kő és téglá keverékéből épített bizáncias templomot. A Becska közben Jeretova útra változott, hatalmas fenyők sora kísért, mögöttük a temető csak növelte a gyászos hangulatomat. A járdára nyúló csatornákból kis folyamok hömpölyögtek. Lebernyeges köpeny alá bújó rendőrtől kérdeztem: Merre van a lakótelep? Balra mutatott a „Veruda ulica” táblára.

Presszó felirata tűnt föl: bemenekültem. A pislá lámpák alatt helyiek izogattak. Körbenéztem, üres asztalt keresve. Közelen állt egy, rajta fél tucat likőrös pohár, a székek hátrahúzva... Az átázott hátizsákot belöktem a szék alá. A csapost keresve tekergettem a nyakam, mikor mögöttem ismerős rekedtséggel csattant a kérdés:

- Jöttél búcsúzkodni? Petar mondta, hogy hol találsz?
- Bojana... – alig állt a lábán. Elképedt arcomra nézve felnevetett. Letottyant a székre. Zavaros tekintete bizonyította: a poharak tartalmát ő „pusztította”!
- Hogy nézel ki? Mit ittál?
- Rumot!
- Akkor a kövön hasalnál!

– Puncsrumot...Pe...Pepitót! Kérsz?

– Isten ments!

– Ha nem miattam jöttél... akkor meg?

– Kiadó szobát keresek. Holnap hajó után nézek. Mi van?

A lány nyögve áthajolt az asztal fölött, fél kézzel támaszkodva próbálta letörölni arcomról az esővizet.

– Ül vissza!

– E... Eláztál! Az orrodrol is csöpög!

– Te is!

– Meghúzhatod magad nálunk... nálam... Emeleten van ugyan... elég tágas két embernek... amíg... – elharapta a mondat végét, visszahuppant a székre. Felszolgáló perdült mellém, fél szemmel Szamardzsicsot vizslatva felvette a rendelést, a fülembe súgta:

– A hölgynek már ne kérjen többet!

– Eszembe sincs!

A lány kezeit ölébe ejtve, magába roskadva ült.

– Köszönöm a lehetőséget! Pár napra hozzád költözöm. De csak akkor, ha...

Bóbíta mosolya vicsorgásra sikerült. Előhalásztam a hátizsákot, s Bojanát könyökénél fogva a kijárat felé irányítottam Bojanát. A hűvös levegőn összeszedte magát. Dzsekijét nyakig felhúзва, merev léptekkel jött mellettem.

A lakótelep nem különbözött a hazai betondzsungelektől. A tenger felé néző lakást ízléses modern bútorokkal rendezték be. Csuklottam a nagyképernyős Philips tévé s a Pioneer hifitorony láttán. Bojana ledobta ázott felöltőjét, s eltűnt a WC-ajtó mögött. Becsukva is hallottam, ahogy „nyúzta a rókát”. A nappali ajtaját udvariasságból behajtottam. Egyik öblös fotel támlájára szórtam a nedves ruháimat. Vlasics unokaöccsének kopottas melegítőjét vettem föl. Bóbiskoltam, vártam a lányt, de házigazdám óráig vagdosta maga után a toalett és a fürdő ajtaját. Átmentem hozzá a szomszéd helyiségbe. Franciaágy szélén – foltos nadrágban – görnyedten ült. A hasát masszírozó karján izmok feszültek. Véréres szemei segítségkérően néztek:

– Megdöglök, Tamás! Epét hányok!...

– A mosdó mellet láttam egy felmosóvödört, idehozom... Próbálj kicsit feküdni! Itt van: a fejed mellé tettem. Ha jön a baj, csak fordulj rá!

Az ágyra dőlt. Magzati pózba kuporodva hevert. A sáros lábbelijét lerángattam. Terjengő lábszag keveredett az alkohol és a hányás szagával.

A melegítőmbé kapaszkodva, esdeklő hangon kérte:

– Tamás! Ne hagyj magamra!

A fejéhez üttem, a vödör mellé. Izzadó homlokát tenyeremmel töröltem.

Kócos haját simogatva nyugtattam:

– Próbálj aludni!

Kétszer hányt, mire horkolva elaludt.

VII.

Reggel kiszellőztettem a szobát. Az alvó nőt betakartam a lerúgott ágyneművel. A vödört kimostam.

A part közel volt, kérdezősködés után rátaláltam az Arsenalska utcára. A tengert hatalmas hajógyár takarta. Segítség nélkül értem a Flaciusovára, a kikötő főutcájára. A Putnicka-öböl betonozott mólóihoz mentem.

Ólomszínű köd szállt, s az enyhe párás időben hiába járkáltam a halászhalók, raklapok szegélyezte parton. A bóra évszaka volt, s ez még békeidőben is óvatosságra intette a kihajózást fontolgatókat. A háború miatt a turistaforgalom leállt. Csalódottan ballagtam vissza Verudába.

Bojanát ébren találtam. Túl volt az első „kétségbeesésen”. Szabadidőruhában, nedves hajjal állt a konyhaajtóban. Végigsimított a karomon:

– Köszönöm, hogy mellettem voltál... Sikerült hajót találni?

Arcomon volt a válasz.

– Ne keseredj el! Ismerek néhány halászt. Ha van pénzed, segítenek... De időbe telik. Ennél valamit? Épp a vásárcsarnokba készültem a főzni-
valóért.

– Mondtam, a kaját állom! Hordárnak jó vagyok! – A barna arcon a széplők is felragyogtak!

– Keríték melegebb ruhát – az ajtóban megtorpant. – Az este rémes voltam, ugye?

Ócska Zetrán buszoztunk a belvárosba. Fejkendős asszonyok, svájcisapkás férfiak szorongtak az üléseken. A nagykabátok molyirtó-szaga terjengett. Római kori diadalívnél szálltunk le. A széles Flanaticka utcán, néhány perces séta után előttünk magasodott a századelő impozáns fém-üveg együttese.

A csarnokot a rengeteg halféle, zöltség, gyümölcs uralta. Találtunk hentesüzletet is. A kerek arcú, kövér eladónő kiemelt a hűtőből egy nagy

adag marhahúst. A kést szorongatva kérdőn a társamra nézett, aki lapos pillantást vetett felém. Az asszonyosság öblösen felnevetett: „Emberes adag lesz!” Átnyújtotta a bezacskózott árut, megveregette Bojana karját. A zöld-ségesnél telepakolt egy nejlontáskát paradicsommal, salátával, hagymával és paprikával. A fűszeresnél tasak bors és üvegben házi készítésű olivaolaj került a „szatyorba”. Elemében volt, egyik árustól a másikig röpködött. A „púpig” rakott táskákat cipelve bandukoltam mögötte. Idős házaspár köszönt ránk, kedvesen a lányra mosolyogtak. Bojana megfogta a karom. Esélyem nem volt „tiltakozni”...

A buszmegálló előtti szűk utcácskában italbolt kirakata tűnt fel. Kérdőn rám nézett:

– Szeretnél valami innivalót? Megvehetjük!

– Ha te szomjas vagy... – összereszt, belém markolt. Arcáról lelehadt a jókedv... Tini lányok csiviteltek mellettünk, egyikük vigyorogva ránk nézett, szeme pajkosan csillogott. Bóbita felnevetett:

– Isten ments! Menjünk haza!

A konyhában sürgölődött: felkockázta a húst, majd a hűtőbe tette. A nappaliban ücsörögtem, mikor bekiabált:

– Öltözz, Tamás! Ismerőshöz megyünk, tud neked segíteni!

VIII.

A magas, csontos alaknak kilógott az ősz haja a sapka alól. Borostás képe elfintorodott, amint Bojana bűgő hangját hallgatta. Gyors, pergő nyelvű beszédükből alig értettem valamit. A fickó sértődötten fölemelte hangját, mire a hóna aljáig érő lán, kevés híján bokán rúgta. Úgy festett, mint harcias méhecske a lódarázs előtt. Csípőre tett kézzel, dühösen rázta meg a fejét, kibomlott haja felvette a „bóbitáját”. A nyakigláb hevesen gesztikulált. A pofon csattanását vártam, amikor a veszekedés hirtelen abbamaradt. Egyességre jutottak. Bojana játékosan a férfi gyomra felé boksolt, közben rám kacintott. Később megtudtam: az Eszéken kapott márka kétharmadát elvitte...

Kezet ráztam a férfival, búcsúzóul még németül odavetette:

– Látom, böcsületesen „lerendezted” a csajt! Szegény Halil puhapöcsű volt.

Tiltakozásomat erőteljes hátbaveregetéssel szerelte le. – Ugyan nem egy Cindy Crawford, de remek asszony lesz belőle! Akkor, holnap indulunk!... Auf wiedersehen!

Bojana a pocsoltyák tükörcserepeitől csillogó mólón várt. Legyintett a távolodó férfi után.

– Vén zsvány! De eréllyel megpuhítható! Különben, arany szíve van. Sajnos, a külföldieket rühelli.

Napok sodortatása után, felfénylő jövő reményével, megnyugodva gyalogoltam vissza a verudai lakótelepre.

A lány gyöngé filteres teát főzött. Ravaszka mosollyal az öblös pohár mellé darálóra hajazó szerkezet alkatrészeit tette.

– Kérlek, rakd össze! Férfimunka!

A hűtőből elővette a húst, közben végeztem az összeszereléssel, ledarálta, nagyobb lábosba tette, megsózta, borsozta, kevés vizet öntött hozzá. Préselt fokhagymával összepasszírozta. Mikor elkészült a fásírtszerű massa, fürgén kicsi kolbászkákat gyúrt belőle. Fém tálcára sorakoztatva tette vissza a hűtőbe.

– Egy óra! Addig összevágjuk a zöldséget. Finom lesz! Magyarul hogy nevezik?

– Salátának...

Erős keze ügyesen aprította a helyiek leveses paradicsomát, harsogva hullt a lilahagyma és a fodros saláta. Porcelántálban összeforgatta, és ráöntötte az olívaolajat. Ujjait nyalogatva elismerően szólt:

– Házias pasi vagy, magyarkám! Amíg sütöm, terítsd meg az asztalt! A vitrinben találsz az étkezésért.

Felsercent az olaj. A tányérok, evőeszközök rendezése közben rápillantottam a tűzhely mellett sürgölődő nőre. Ügyesen forgatta a rudacskákat, minden oldalát pirosra sütötte.

A szivárványszínű salátakötemény s a friss „lyukas” kenyér fenséges köretként szolgált. A fronton szokott mohósággal faltam az ételt. Az asztal túlfélén nem hallottam a kés-villa kopogását. Bojana a tányér fölött, állát tenyerében tartva nézett. Szemében könny-gyémántok csillogtak. Nem volt szokásom, de segítettem a lánynak elmosogatni.

Teli hassal a zuhanyzás is mennyei érzés! Becsülni az tudja, aki hónapokig szagolta a háború mindent átító áporodott izzadságból, lőporbűzből, a félelem fanyar kanszagából kevert „illatát”.

A heverő rugói roppantak, amint végignyúltam rajta. A mennyezetet bámulva minden szörnyűség – Vlasics vérmocskos aszfalton heverő teste, a fegyverek reggeltől estig dörgése, a szerbek bömbölő megafonjai, a sebesültek jajgatása – csak másnapos rossz álomnak tűnt.

A hátizsákából előkotortam a féltve őrzött iratokat: világútlevél, személyi igazolvány, adókártyák... Ismerőseim a szívfájdítón békés, másik életemből.

Virágillat áradt szét a helyiségben. A nyitott ajtóban – mezítláb, két-részes hálóruhájában – Bojana állt. Elraktam a papírokat. Mire felegyenesedtem, előttem állt. A barna, tágra nyílt szemek megdermesztettek. Keble a mellemhez ért. Akaratlan karoltam át. Vastag ajkai gyöngyragyólóként nyíltak, csókjának tengervíz íze volt. Kigombolt felsőjéből elősejlett a melle, nyelvemmel a hevült húst érintettem. Felnyögött, elhúzva keblét a számtól, ledobta a hálóruhát. Asszonyosan telt teste, sűrű szőrzete láttán a vágy tornádóként ragadott el.

Tudtam: gyengéden kéne a kéz útján vezetnem... Türelmes sóhajjal viselte.

Arcán a napfoltokat külön-külön csókoltam, mellének lazacszínű puha bimbóit simogattam. A vágy újfent keménnyé tett. Lassan hatoltam a lányba, hálásan felnyögött. Ajkunk összeforrt, izmos lába erővel szorított, csípője vad táncba kezdett, a „csúcson” ívbe feszülve kiáltott, a vállamba harapott. Néhány heves lökés után másodszer is forró agyékába élveztem.

Izzadtan, lihegve feküdtünk. Érdes keze tévován kereste az arcomat. Megcsókoltam a nyakát, és a fülébe súgtam:

– Csodálatos vagy, Bojana! – Vállamra hajtotta fejét, remegő hangon szólt.

– Ígérd meg, veled mehetek és nem hagysz el soha!

IX.

Szakadt az eső, a tenger háborogva tört meg a kikötő betonján. A légénység fürgén ugrált a szilaj táncot lejtő vitorlásra. Mogorva ábrázatuk

elővillant a vízhatlan csuklyák alól. Az árboc és a hajókabin közé feszített vászon alá kapott a szél, de nem tudta megbontani. Szűk kajütbe zsúfolódtunk. A vitorla megfeszült, a hajó hasította a hullámokat.

Nem szagoltam sokáig a legénység dohány, tömény szesz és izzadság kevert szagát. Kimenekültem a szabadba, a vászon alá beverő esőben néztem a távolodó partot. Pula a fakó esőfüggöny mögé bújt. A kikötő daruja „intetett” búcsúzóul. „Isten veled Horvátország! Isten veletek, harcostársak!”

A ponyván megszűnt a zivatar-dobolás. A hínárzöld tengerről felszállt a tej-sűrű pára. Az öböl rákollóként záródó partjai tisztán kivehetővé váltak.

Bojana utánam jött. Állát vállamra téve mondta:

– Vízbe ne ess! Tudsz úszni?

– Mint a veszett fejsze nyele...

Korábban zavaró, horkantásszerű kacarászása kellemesen bizsergette a tarkómat. A hánykolódó hajón biztos lábakkal állt. Átkaroltam, arcom a tengerillatú hajába fúrtam. A durván drótszerűnek tűnő hajsátor érintésre kellemes volt, mint a medvebunda: simogatta borostás képemet...

– Most, hogy rád találtam, nem bírnám ki ha elveszítenélek! – Homloka kisimult, amikor megcsókoltam.

– Nem szabadulsz tőlem.

– Szeretlek!

Az ősz halász krákogó köhögése szakított el az ajkától. Csontos ujjával a horizont sűrűsödő smaragdjára mutatott. A lánynak mondta:

– Az öböl kijárata tele van szigetekkel. Ott az egyik! Északnak fordulunk, elhajózunk Brijuni mellett. A „marsall” szigetét szigorúan őrzik. Az a legveszélyesebb szakasz! Ha beleszaladunk egy szerb járőrhajóba...

Bojana kiáltása szakította félbe, a palackzöld vízben ezüstös villanással nagy hal cikázott a vitorlás előtt. Az öreg meglepetten vakarta a fejét:

– Delfin! Ilyen közel a parthoz a bőra idején még nem láttam! Nyáron a meleg nyílt vízben csapatostul előfordulnak. Ezt mi lelte?

Konzervet ettünk ebédre. A szűkös hely okán Bojana bevackolta magát az ölembe. A ránézésre mokány, „izomgolyó” test puhán simult hozzám. Mogorva társaink, ránk nézve, elvigyorodtak.

A lány megállás nélkül csacsogott: szlovén ismerőseit sorolta. „Útlevel-képet kell csináltatnom! Ezer éve nem jártam fodrásznál!”

– Gyere, sétáljunk a fedélzeten, amíg nincs vihar!

A deres hajú bosszúsan kémlelte az eget:

– Esni fog! Elhagytuk a Zsunac-öblöt, a nyílt vízen hajózunk. Arra, északkeletnek van a Proszтина-fok a világítótoronnyal.

Bojana a fülemhez hajolt:

– Idegesek! Nincs messze a Brijun-sziget, meg a katonák. Menjünk vissza!

A kabin sarkába húzódtunk. Megrándult a hajó, a fejünk összekoccant. Ismétlődő rossz álmoként bömbölt egy szerb hangszóró! Kiszaladtunk a fedélzetre. A kapitány kiáltása feloldódott az élénkülő szélben. A szárazföld sötét vonala mellől páncélozott hajó közeledett.

– Legalább húsz tengeri csomóval jön! Nincs esély elmenekülni!... A kurva életbe! Ezek löni fognak: fedezékbe!...

A járőrhajó megafonja túlharsogta az Adria morajlását. Közelebbbről kivehetők voltak a fakó fémtest részei, a tornyon forgó antennák. Amint oldalt fordult, feltűnt a „JRM” embléma. Társaim rémulten mutattak a gépágyúk meredő csövére. Ezeknek az acél sem akadály! Mire végiggondoltam: elsütötték, a lövedékek a kabin oldalába és az árbocrúdba csapódtak. Gépfegyverek kelepeltek. Lelassult az idő, darabig bambán álltam, későn kerestem fedezéket. Pillanatok alatt történt: Bojana a mentőcsónak mögül rám vetette magát, a lendülettől a vízbe estünk. A zuhanás előtt éreztem, összerándult a teste. A tenger összecsapott fölöttünk. A felszínre tempóztam, bal kezemmel az ernyedő lányt tartottam a víz fölött. Hunyt szemét látva, az arcába kiáltottam:

– Mi van veled?! Mért nem szólsz?!

Piros folt terjedt a teste körül. Felüvöltöttem:

– Bojana! Térj magadhoz! Tempózz!

A szerb járőrhajó leállította motorját. Mögöttem a halászok kiabáltak. A két hajótest felfogta a nagyobb hullámokat, nem tudom a levegőn tartani a fejét. Elgémberedetek a végtagjaim. Mentőöv csobbant, valaki horvátul ordított:

– Hagyja! Meghalt!... Kapaszkodjon, kihúzzuk!

A lány vértől ázott testét karajaimban tartva a hátamra feküdtem. A kétségbeesett könnyörgés, mintha nem az én hangom lett volna:

– Bojana! Ne hagyj itt!... Szeretlek! Veled megyek, drága Bóbitám!

Kisodródtunk a vitorlás fedéséből, a hideg tajték beborított. Nem vet-

tem levegőt, Bojanát ölelve süllyedtem a mélybe. Mellettem ezüst villant, a sötétülő égbolt a „fenn” dimenziójában maradt...

...és a delfinlány

X.

Apróhalak raja kísérte, megannyi rőten sejlő, s nagyobbak, fakó ezüst, kísérteties nyershús-színűek. Farokcsapásaik száma megegyezett azzal a születő lüktetéssel, ami a medúzaszerű fényesség felé sikló testben vibrált. Könnyűvé vált, semmihez sem hasonlatos súlytalansága a letről áramló homályhoz tartozott, erőteljes súlytalansággá vált. Nem volt uszonya, amivel csaphatott volna, lábával rúgta föl magát a lassan hűlő magzatvízből.

Csattanva szakadt a folyós hártya-határ, levegő tódult a tüdejébe. Oldalához szorított karjaival szétcsapott. Tűzkorong köpte rá ragyogását. A tüdejében izzott a pokol, ordítás tört fel a torkán. Hal-társai visszairamlottak a mélységbe. Keze, lába ütemre mozdult, fáradhatatlan tempóban; fejét az új dimenzió párás világosán tartva úszni kezdett. Álomtalan szemei feloldódtak a tenger zöldjében...

Nyirkos homokon eszmélt. Zihálva botorkált a bozótos felé. Fokozatosan tért vissza az érzékelés: az egyenletes hullámbúgás éktelen zajjá változott – bogarak zúgtak, madarak rikoltoztak, ágak recsegték. Orra a tenger illata után nehéz földszaggal, virágok, gyümölcsök aromájával telt meg. Szürke, hámló kérgű fa törzséhez ért, lehajló ágakon a levelek bőrszerűek voltak. Megborzongott. Végigtapogatta testét, rátört a felismerés: csupaszon áll a lombok fölé hágó nap alatt. A meleg elől behúzódtott az árnyak közé. Fejét tenyerében tartva ült. Nem érzett *fáradtságot*; vágyódva nézett a homokot simogató habokra. *Mit tegyen? Menjen vissza a vízbe?* Hívta a testetlen lebegés harmóniája, az őselem magánya.

Fehér begyű, pirossal tarkított fekete tollú madár szállt az ágra. Gyors mozdulattal csípett fel egy hernyót. Elméjében váratlanul bukkant a név: fakopáncs. A név adásával egy időben korgott a gyomra. Kinyúlt a lógó érett-sárga gyümölcsért. Íze nem a moszat íze volt, sem a sós víz íze. *Édes*. Kezeit nem tudta kordában tartani, ágaskodva szüretelt, hosszú ideig falt; émeltygés fogta el: kihányta a megevett gyümölcsöt. A forráság alábbha-

gyott, a tengerparton állt. A lába nyomát nézte a homokban. *Ki vagyok? Mit keresek itt?...*

A ráboruló sötétségben szívébe markolt a félelem. Korábban nem ismerte ezt az emóciót. Összerezcent a gally roppanásától. Visszahátrált a bokrok közé. Fények gyúltak: szemében megkettőződött az éjkupola. Az álmatlanság hálýoga lehullt, csukott szemmel álmodott...

...csillámló telér, hideg magányosság. Mozgásra képtelen holt anyag, mégis élő: kristály – test.

Oszló hússal karjában alámerülő; meghasonlott hitetlen; szerelmet vesztett sármör; géppuskát markoló gyilkos... Tamás... Tamás... Tamás... Niedermayer... Niedermayer Tamás... Halott, mégis élő. Az élet kútja fölő hajoló; a sötétségbe néző: tárt kapu-szemű, az éj csillagait visszaverőn tükör-szemű...

Sírva ébredt.

A sziget belsejét, a part dús növényzetét sziklák szabdalták. Ritkás macchiába ért. Szuhar, levendula, mirtusznevek fénylettek elméjében. Tudta: megérkezett.

A lankát meredek terep váltotta. Derékmagas kőkerítés állta útját. Terebélyes, görbe törzsű fa hajolt fölő – egy olajfa. Fürgén mászott át a falon.

A domboldalhoz simuló egyszerű épület fából és kőből épült. Megbar-nult ajtó nyílt, ínycsiklandó illat áramlott. Egy nő lépett ki a homályból. Kezét a nemi szerve elé kapta. A pillantásától úgy érezte, szétfoszlik a levegőben vagy inkább a föld alá süllyed szégyenében. Előntötte a régmúlt élet fóbíája. A ráncatlan kar hozzáért tejfehér bőréhez, végigsimított az arcán. Intett, hogy kövesse.

A nő alakját bő, csalánból szőtt öltözet fedte. Mezítláb, fürgén lépkedett a sárguló gyepen. A tűzhelyen piros bogyból készített étel főtt. Illata szétáradt a helyiségben. Rózsapír színű sűrű lében úszkáltak a gyümölcs-darabok. Savanykás íze volt, akár a karéj barna kenyérnek. Vágyó pillantására villant a nő szeme, szokatlan sűrűn álló gyöngyház fogai ragyogtak. Farkaséhséggel falta a darab juhsajtot, s az újabb szelet kenyeret. Még kért volna, de a nő tagadón megrázta a fejét. A mozdulattól a kékesfekete haj-sátor arcába hullt.

A tenger magzatvizéből kijőve az élénksége lassan vált tompuló fáradtsággá: az első átaludt éjszaka után, az első gyümölcsök elfogyasztása után, az első tál meleg-étel után... A recsegő kerevetre heveredett. Álmodott:

...hínárzöld árnyékban, öntudatlan lebegő. Nyitott szemekkel – vakon; nyitott ajakkal – légzés nélkül; szétvetett tagokkal – mozdulatlan. A színek változnak körötte: opálos fénykőd, a márvány hús mellett ezüst csillám-érintés; a nagy hal uszonyával perdíti; összerándul, a palackorr csupasz melléhez ér; kitért a pófából örvénylik a víz, fénylő fogsor, mint felfűzött gyöngyök lánc; mosoly? Éles hangok, a barátságos tekintetben értelem; halszemek, mégsem azok... A sötétség a mélyben marad, a delfin finom lökéseitől sóhajként emelkedik a tükröző tündöklés, az életsárga fény felé...

E naptól a nő házában lakott. Segített a konyhakertet művelni, a kecskékre vigyázott: S a sziget északi lejtőjén vetett roszból lisztet őrölt, kenyeret sütött. A tető öreg nádját újrarakta, s ügyesen toldozta a kőfalat.

A lány kényelmes ruhát készített neki, s mikor munkás nap után hazatért, az ajtóban várta, kézenfogva vezette, meleg ételt rakott elé...

A forróságban együtt sétáltak a hajlott fák alatt, éjszaka együtt nézték a part szikláiról a fénypöttyös mennyböltöt. A férfi arcán a fájdalom vonásai ellágyultak. A lány boldogan kacagott, s ha látta visszatérni a borzalmak ráncait, hevesen tiltakozott.

(Nem ismerte a szavak formálásának képességét, helyette a nyúlánk test beszélt: egy nyári alkonyon – mikor az ég a földhöz ért, s a csillagok kristályos lámpásokként fénylettek – az ametszt szemekben felszikkasztott a fekete fény. A férfi nem emlékezett az elveszített kedves utáni búslakodásra; nyitott lélekkel ült az aranyfüggős éjpalást alatt. A lány csókot lehelt ajkára. A férfi a karjaiba zárta hűvös, karcsú testét. A szférák együttállásának idején asszonyává tette, és a mozdulatlan tenger beleegyezően morajlott.)

Nem születtek gyermekeik. Nem korhadtak együtt vénné. Csontjaik, húsuk humuszából nem nőtt ikerfa. Nem bizony, barátaim...

Azóta is ott élnek – Atlantisz és Lemúria között – az örökzöld szigeten, szerény boldogságban; életük aranyló nappalok és ónix éjjelek végtelen sora.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Tábori posta

(Folytatás)

Bármily furcsa, nem éreztem semmilyen izgatottságot a másnapra gondolva, biztos voltam benne, hogy számomra nem tartogat meglepetést. Akik a lögyakorlatról visszatértek, lázasan jöttek-mentek a sátorban, botorkáltak a sátrak között, hátizsákjukat hurcolták, tartalmát rendezgették, s akiknek sikerült magukkal hozniuk a kimenő viseletet, előszedték, a vállfán megszelőztették, simogatták, mert egy percig sem volt kétséges előttük a megígért szabadság, s ha már így van, egyáltalán nem mindegy, milyen öltözkében állít haza, milyen külsővel jelenik meg otthoni környezetében az ember. De hamarosan vége szakadt az önfeledt készülődésnek, mert tisztjeink, miután egy kiadós alvással megadták az elcsigázott testnek a pihenésből való járandóságát, a legénységet a gyakorlatról visszahozott haditechnika tisztogatására irányították.

Irányították, mondom, már akit irányítani lehetett. Mert a néhány hét múlva leszerelő öregek szinte nem is füleltek a parancsosztogató hadnagyokra, ha egyszer fontosabb elfoglaltságuk akadt. Ők legfeljebb a felsőbb tisztikar jelenlétében – egy őrnagy, esetleg egy magasabb beosztású százados előtt – mutattak hajlandóságot a katonaként való viselkedésre, így az alantas munka most is ránk maradt. Még szerencse, hogy makacsabb természetű sár vagy agyag nem tapadt a lánctalpak közé, nem lóg tízkilós csomókban a sárhányók alatt, ellenben a homok és a por minden apró zugban, kiszögellésben megtelepedett. A nagyobb, egyenletes felületeknél a seprő is megfelelő eszköznek bizonyult, de az apró szögletek, zugok, mélyedések esetében ronggyal, ecsettel és egyéb kézi szerszámok bevetésével lehetett csak boldogulni. Egy kompresszor, vagy legalább egy porszívó most aranyat ért volna, ám a tábori körülmények között egyik sem állt rendelkezésre, erre egyáltalán nem gondoltak a műszaki bázisért felelős parancsnokok.

De hát mit is kezdenének a bakák azzal a rengeteg idejünkkel, amelyből itt a szükségesnél is több van? Csöppet sem érdemes ezeken rágódni, mindenki tudja, hogy a seregben a mindennapi hézagöltő intézkedéseket

nem az ésszerűség és nem a gazdaságosság nevében hozzák. Szinte mindig kimutatható bennük a fölöttes személy pillanatnyi hangulata, szeszélye, ezért a végrehajtást is ennek tudatában kell értékelni. A közkatonák többsége nem mérlegeli a fentről érkezett parancsot. Tudomásul veszi alattvalói státuszát, a kiszabott feladatot engedelmesen elvégzi, de elvétve köztük is akad egy-egy különc. Az ilyen azonnal ugrik, a legalantasabb munkát is fülig érő szájjal végzi, mintha csak egy kellemetlen szereposztásban éppen a rendezői utasítást hajtaná végre. Az ilyenbe képtelenség belekötni, s előbb-utóbb le is szállnak róla, nyugton hagyják, de ehhez megfelelő és kipróbált jellem kell. Vannak továbbá, akik gondolkodnak, akikben olykor felhorgad a méltóságtudat, és az értelmetlen, csak a megalázást szolgáló parancsra azt felelik, hogy nem. Az ilyeneknek aztán pokollá lesz az életük.

Másfél évvel a hátunk mögött már tapasztalatból tudjuk, hogy az efféle elfoglaltsággal sem tanácsos sietni, mert a gyors, hatékony munkát itt többnyire újabb feladattal díjazzák. A gépek személyzeti terében vagy a géptest alatt, a lánctalpak üregivel és kapaszkodóival hosszan el lehet matatni, szöszmötölni, testi fáradság esetén akár szunyálni is lehet egyet. Tökéletes munkát itt úgysem vár senki, így a végeredmény mindig ugyanaz.

Most azonban Klicsnyikov hadnagy személyében hajcsárt küldött ránk valamely nacsálnyik (főnök). Ha már így van, jöjjön csak, soha rosszabb hajcsárt, mert nála közvetlenebb, nyájasabb társalgót – legyen szó irodalomról, zenéről, vagy politikáról – nem ismertünk a csapatban, aki ráadásul egy csöppet sem szokta bánni, ha hallgatói beszélgetés közben felfüggesztik a kétkézi tevékenységet.

– Gyerekek – szólt már messziről a hadnagy –, a tüzérsztály parancsnoka fél órán belül sorakozót rendelt el. Addig feltétlenül végezni kell a gépek takarításával, mert az átadás előtt a harci járműveknél is szemlét fog tartani. Igyekezzünk, igyekezzünk!

Hát igyekeztünk. Kiráztuk a törlőrongyokat, csak úgy tessék-lássék végighúztuk még néhányszor a külső páncéllemezeken, aztán – ki várakozással teltén, ki egykedvűen, unott ábrázattal – megindultunk a meghirdetett sorakozóra. Tudható volt, miről lesz szó.

Bolsakov kapitány, csapatunk törzsparancsnoka sorakoztatott. Kezeit csípőre rakva, fejének célirányos antennafordulataival a késlekedő csoportokat sürgette, miközben nyelvvel olyan látványos előadásban nyaldosta ajkait, hogy kénytelenek voltunk mind ráfigyelni. Az sem zavarta, hogy a

katonák ilyenkor összesűgva, meleg természetére célozgatva félhangosan megjegyezték: azt hiszi, most is szájában tartja azt a bizonyos nápolyi szeletet. Eleinte képtelen voltam megérteni, hogyan tudta rendre figyelmen kívül hagyni a gúnyos pillantásokat, de jobban belegondolva, miért is mérgelt volna rajtuk? Őt az sem zavarta igazán, ha némelyik szemtelenebb hivatali beosztottja a háta mögött, vagy akár a szemeláttára is, félreérthetetlen célzással megjáratta szájában a mutatóujját. Aki ezt szó nélkül eltűri, az valóban nem lehet más, mint aminek mondják: váfliszt, váfljor (ostya-szopogató, homokos). De, akár tetszik, akár nem, most órá kell figyelnie mindhárom ütegnak és a gazdasági szakasznak egyaránt. Jön már – mint általában minden alaki formaságot mellőzve, sima utcai járással – Kede. Bolsakov mellé érve megáll, szembefordul a legénységgel, és jobb tenyerét tisztelgésre emelve köszön:

– Zdrávsztvujtye, továriscsi! (Erőt, egészséget, elvtársak!)

A csapat jókedvvel, harsányan válaszol:

– Zdrávija zselajem, továris májor! (Erőt egészséget, őrnagy elvtárs)

A parancsnok elégedett tekintettel, szerény fejbiccentéssel fogadja a választ, s valamivel a legénység feje fölött a távolba nézve beszélni kezd:

– Elvtársak! A hadgyakorlat befejeződött. Az eredményekkel, mivel minden egyes rakétaindítás sikeresnek bizonyult, nemcsak tűzérozstályunk parancsnoksága, de a brigádparancsnokság és hadseregcsoportunk vezetése is teljességgel elégedett. Fogadjátok ezért elismerésemet és köszönetemet! Az éleslövészet tapasztalatainak összegzése és eredményeinek teljes körű értékelése – ami különben a szakemberek dolga – még idő kérdése, de erre már csak állandó szálláshelyünkön kerül sor. Katona és tiszthelyettes elvtársak! Tudom, sokan várjátok most a kiváló szakmai felkészülésért és az alapos helytállásért járó jutalomszabadságot. Megerősítem, hogy bár valamennyien megérdemeltétek, innen közvetlenül csak néhányan utazhatnak az övéikhez. Néhányan azok közül, akik előrelátóan már az induláskor felkészültek erre a nagyszerű lehetőségre. Hogy kik legyenek az elsők, azt az egységek parancsnokai döntsék el. Náluk ugyanis senki sem tudja jobban, hogy kik szolgáltak rá leginkább erre a jutalomra, mint ahogyan azt is ők tudják, hogy a haditechnika és a gazdasági felszerelések biztonságos hazaszállításához hány emberre, és név szerint kikre van szükségük.

Az őrnagy néhány másodpercre elhallgatott, hogy szavainak hatását az arcokon lemérje. Fölösleges volt, mert a katonák örömet ekkor már egy

percre sem lehetett volna elfojtani. A sorok megbolydultak, a torkokból feltört a harsány és hosszan elnyújtott hurrá. Ettől a parancsnok arca is felderült, kiült rá egy széles, elégedett mosoly, de jobb karját felemelve jelezte, hogy még beszélni kíván. A sorokban a rend helyreállt, s Kede ekkor a mellette álló törzsparancsnokhoz fordult:

– Bolsakov kapitány! A szabadságoláshoz szükséges iratok és vasúti rendelvények elő vannak már készítve?

– Amire kell, minden meglesz, őrnagy elvtárs.

– Nagyon helyes. A mai nap azonban még együtt vagyunk, és az ebéd utáni órákban közösen hozzálátunk a tábor lebontásához. A gépkocsikra rakodunk mindent, ami nélkülözhető, csak az éjszakai pihenéshez való sátrak maradjanak reggelre. Ennyi, amit feltétlenül el kellett mondanom. Azt hiszem, mindenkinek minden világos. Ha esetleg mégsem, az alegységek parancsnokai minden további részletről tájékoztatva lesznek, velük tíz perc múlva a parancsnoki sátorban találkozunk. Oszolj!

Erre a parancsszóra máskor egy szempillantás alatt szétrebben a csapat, de ez alkalommal az ütegparancsnokok körül kisebb csoportok alakultak, elkezdődött a helyezkedés. Álló helyemben magamra maradva tétováztam egy darabig. Merre mozduljak tovább? Valaki hátulról vállamra tette a kezét. Andu, örmény barátom volt az.

– László, te elhiszed, hogy mindenki megkapja a megígért szabadságot?

– Nézd, barátom, én felmértem a lehetőségeket, benne külön a magamét, és arra a következtetésre jutottam, hogy esélytelen vagyok. Ha nem küldenek, hát nem küldenek. Tudomásul veszem, és kész, így legalább nem ér csalódás.

– Elismerem, ez realista gondolkodás, de nem feltétlenül helyes. Ha el akarsz érne valamit az életben, azért meg kell küzdeni, és ez érvényes a hadseregbe is. De most, talán mégis igazad van, nem érdemes tülekedni. Az este – teljesen véletlenül – belehallgattam a tisztek egy csoportjának beszélgetésébe.

Andu itt halkabbra fogta szavait, bizonyára bizalmas információt szeretne közölni. Szemünk összevillant, s elindultunk egy semleges irányba, majd amikor látta, hogy hallótávolságon belül senki sincs, belekezdett:

– Gyehtyerenko, a testvéralakulatunk parancsnoka arról tájékoztatta néhány kollégáját, hogy az Egyesült Arab Köztársaságból most már hazatért

katonai tanácsadóink jelentős része. László drága, azt bizonyára te is tudod, kik lehettek tanácsadók. Civilbe öltöztetett tisztek és tényleges szolgálatban álló katonák, nagyrészt légvédelmi specialisták, mivel ott elsősorban rájuk volt szükség. Egyszerűen azért kellett kivonulniuk, mert a gondjaikra bízott szovjet légvédelmi rendszerek ebben az újkori háborúban kudarcot vallottak. Ugyanis a 60-as években kifejlesztett stabil telepítésű föld-levegő rakétákat az izraeli légierő gépei a földi radarok rájuk irányuló sugarai által hamar felfedezték, és ugyanezen a csatornán válaszrakétákkal semmisítettek meg jó néhány üteget. A felsőbb hadvezetés ezért most azt fontolgatja, hogy talán érdemes lenne ott bevetni és alaposabban kipróbálni a mi kevésbé sebezhető mozgó komplexünket.

– Elég, Andu – szakítottam félbe –, ne mondd tovább. Tisztában vagyok vele, hogy mindezidáig az egész seregben legfeljebb egy tucatnyi alakulatot szereltek fel a Krug-rendszerrel. Ha a felvetés komoly, ez lenne a szolgálati időnk legkellemetlenebb fordulata. Nem magamért aggódok, tudhatod te is. Ha menni kell, csak a legkiválóbb kezelőegységekről, a legmegbízhatóbb specialistákról lehet szó, s én nem tartozom ezek közé. De miattad... és a többiek miatt is, őszinte aggodalmat érzek.

– László, én komolyabb aggodásra azért nem látok okot. Annak, hogy minket vessenek be a Közel-Keleten, kicsi az esélye, hiszen az állandó állomáshelyünkön is szükség van a jelenlétünkre. De... történt a gyakorlaton valami más, sokkal jelentősebb esemény, amiről a parancsnokaink előttünk még nem beszélnek.

A barátom lassította sétatempóját, majd megállt, szembefordult velem, s mintha valami hétpecsétetes titkot készülne felfedni, hangját teljesen halkra fogva folytatta:

– Emlékszel? Néhány napja, közvetlenül a gyakorlatra indulás előtt, Kiszlij ezredes utalást tett egy bizonyos jutalomfeladatra.

– Persze – mondom –, hogyan emlékeznék. A legjobb eredményt elérő üteggel kapcsolatban.

– Igen, igen, erről van szó. Tudod, mi volt az a bizonyos feladat? Nem is sejtet. Én ott voltam a tűzvezérlő állomás belső terében, láttam a képernyőt, amikor feltűnt rajta a fénylő célpont. László, az a cél legalább kétszer akkora sebességgel mozgott, mint egy vontatott repülőgép-makett. Én össze tudom hasonlítani, mert néhány órával azelőtt egy szokványos célra lőttünk, de ez teljesen másként viselkedett. Mit gondolsz, miért? Mert egy S-75-ös föld-

levegő típusú rakéta volt. De csak volt, mert a kombát (ütegparancsnok) rátette ujját az indítógombra, s a két fénylő pont 10-12 másodperc múlva már találkozott. Tudod, hogy ez mekkora jelentőségű siker?

– Ha pontosan nem is tudom felmérni, sejtem. Azt hiszem ennek a kísérletnek folytatása lesz. Elkezdődhet a rakétaelhárító rendszerek tervezése és tökéletesítése, de ebben a programban, barátom, ha a dolgok a megszokott módon haladnak tovább, mi már nem veszünk részt. Jönnek a fiatalabbak, a tőlünk képzetebbek.

Magam is meglepődtem, hogy milyen tömören és lényeglátóan foglaltam össze a hadgyakorlat utolsó fázisának jelentőségét. Hát még Andu? Nem is késlekedett az elismeréssel. Derült arccal ezt kérdezte:

– Most már mondd meg nekem, barátom, de őszintén: mióta foglalkozol te a fegyvernemünk perspektíváinak vizsgálatával? De félre a tréfát: valóban helyesen következtetsz, ennek szerintem is lesz folytatása. Én azonban – elsősorban a magunk számára – azt szűröm le az egészből, hogy ezeket a kimagasló találati eredményeket most egy jó ideig titkosan fogják kezelni, s engem vagy téged, mert parancsnokaink feltételezik, hogy hozzánk is kiszivárgott valami az utolsó kísérletről, semmiképp sem fognak szabadságotolni, nehogy szétfecsegjük, amit tudunk.

– Te sem panaszkodhatsz, Andu, neked is elég csavaros az eszed. Hogy ilyen következménye is lehet ennek az egésznek, meg sem fordult a fejemben. Hát, igen, lehetséges, hogy az örmény és a magyar származás a megbízhatóság tekintetében nem azonos az oroszsal, ukránnal vagy a belorusszal, eleve más elbírálás alá esik. De hidd el, végül teljesen mindegy, ki kicsoda. Ha elérkezik a leszerelés ideje, nemzetiségtől függetlenül mindenkivel aláíratnak egy három évre szóló titoktartási nyilatkozatot.

– László, ez most komoly, vagy csak ugratsz? – nézett rám kérdőn, szinte hitetlenkedve.

– Hogy mennyire komoly, arról a jövő év májusában majd személyesen is meggyőződhetesz. Remélem, velem együtt.

– Csak már mindketten ott tartanánk! – sóhajtott barátom, szemeit az égre vetve, s megsziporázott léptekkel elindultunk sátraink felé.

A tábori konyha közelében Zsenya Fártukovba és Vologya Zájcevbe botlottunk. Az egyik magas lábú étkezőasztal mellett állva egy szélesre nyitott Krásznájá Zvezdába, a katonaujságba mélyedtek mindketten, még csak azt sem vették észre, hogy megálltunk mögöttük.

– Mi hír a világban, fiúk? – vertem fel őket elfoglaltságukból. – Vagy már a hadgyakorlatunkról szóló tudósítást olvassátok?

A kérdésre Fártukov emeli a fejét.

– Gyertek, olvassátok ti is. Chilében a hadsereg fellázadt, és elsöpörte a törvényes államrendet. Nézzétek, repülőgépekkel támadtak az elnöki palotára, Salvador Allende elnököt megölték, Corvalant, a kommunista párt vezetőjét elfogták. Fiúk, ez egyszerűen hihetetlen!

– Ez több annál, ez felháborító! – veszi fel a hirtelen alakuló polémia fonalát Zájcev. – És még ők papolnak a demokráciáról, az emberi jogok szabad gyakorlásáról. Még csak két éve történt, hogy Chilében a parlamenti demokrácia útján hatalomra jutottak a Népi Egység képviselői, és tessék! Fiúk, szinte biztos, hogy ebben benne van az Egyesült Államok keze is.

– Mikori ez az újság? – kérdezi Andu, mint aki nem akar hinni a fülének – Mikor történt mindez?

– Az újság tegnap – veszi át Zájcev Zsenya Fártukovtól a lapot, majd kétfelé hajtja, hogy az aktuális oldalt mindenki lássa. – Itt azt írja, hogy tegnapelőtt, szeptember 11-én robbant ki a Pinochet tábornok által szervezett lázadás, s egy katonai vezetőtestület élén azóta is ő gyakorolja a hatalmat. Gyerekek, ez valóban katonai hatalomátvétel, de a politika szaknyelvén ezt puccsnak nevezik.

Tisztában voltam vele, hogy az amúgy sem stabil világpolitikában ennek akár súlyos következményei is lehetnek. Azt hiszem, jól felfogtam, mi történt: a világrendszert építő szocialista tábor elveszített egy fölöttébb fontos bástyát, s a világ most azt figyeli, megkísérli-e visszaszerezni? Az 56-os magyar forradalomra és a 68-as prágai eseményekre gondolva meg is kérdeztem Zájcevet, akit a politikai tájékozódás terén tisztjeinknél is többre becsültem, hogy most mire számítsunk?

– Nem hiszem, teljesen elképzelhetetlennek tartom, hogy a Szovjetunió beavatkozzon a chilei konfliktusba. A jelenlegi politikai konstellációban a béke megőrzése sokkal fontosabb egy mindössze két éves szocialista demokrácia helyreállításánál. A kubai válság nem ismétlődhet meg, egy újabb háborús helyzet kirobbanását keményen számon kérné rajtunk a világ. Maradjon ez csak Chile belügye.

LŐRINCZ P. GABRIELLA

Mozgó öntudat

*Merev tehetetlen
Buddha-szobor
Feszület
Ezüst hold
A patak szeme...
Termőföld
Hegygerinc
Csigolya
Vagy combnyaktörés
Résnyire nyíló
Intenzívszoba-ajtó
Nyögő hang
....
Vajon miért is mondanám
hogy van tovább*

*Teremtő
Örökkévaló
Nyughatatlan
Körforgás a lét*

Hallgatás

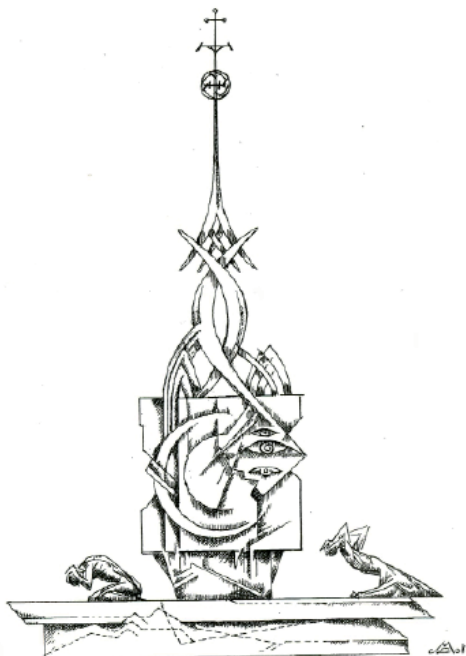
*Szemeidben szétfolyt
nyár után
most megint százarcú
ősz vacog.
Esőben ring a hajnal.
Nem emlékszem
a búcsúra...*

*Most az ajtón kopogsz.
Beengedlek.
Nem beszélünk.
Nézzük az esőt.*

Nyomor

*Az világ fagyott
Látom az Istent is
...hogyan vacog*

*Lehelettel melegítik
Törött szárnyú angyalok*

Cipő

*A sarokba dobva,
Magányos dohogva
Lábadozik a cipő.
Elnyűtt bőrét fájdalom
Erezte, s szenvedte,
Mit rátestált az idő.
A sarokba dobva
Magába szagolva
Várja, míg lába kinő.*

Létezés

*Vagyok valami testben,
mások szemében létezem.
De én csak akkor érzem,
ha magam ellen vétkezem.*

SZÖLLŐSY TIBOR

Hideg van

Egyre hidegebb. Fázunk. A minap megfagyott egy fiatalember. A lakásban, az ágyában, otthon. Ivott. Hazament, nem csukta be az ablakot, úgy feküdt le. Ha becsukta volna, úgyis kihűlt volna. A lakásában épp oly hideg volt, mint kint. Ismert mesterember volt. A temetésen néhányan lézengtek: az udvaron, a koporsó körül. A temetőbe alig páran kísérték ki. Mert hideg volt aznap. De azelőtt is.

Egyre fagyosabbá lesz köröttünk minden. Dideregnek a fűtőtestek, a radiátorok bordái. A Kályhák csempéinek érintése dermeszti az ujjakat. A kelő nap is kisebb lett. Fázik. Összehúzza magát. Spórolja melegét. Zsenge sugarai árván ácsorognak a város kihalt utcáin. Alig találkoznak valakivel. Azok is sietnek, rohannak. Nem mosolyognak rá, felé, egymásra.

A mosoly is fázik, lefagyott az emberek arcáról. Nem hiányolják, nem igénylik. Nem várja el, nem kell a szomszédnak, a volt barátnak, ismerősnek. A kollégának, a tanítónak, a főnöknek, a boltosnak, a volt osztálytársnak. Gyakoroljuk a hétrétalakzatot. Lehorgasztott fővel sietünk, ne lássuk a szembejövőt. Szempilláink ölelkeznek, óvjuk szemeinket. Azok is fáznak. Nem állít meg egy „Hogy vagy?”-ra senki. Nem bánjuk, így jó. Ha meg kellene állni, még jobban fáznának. Tudja, érzi a szembejövő is. Próbálkozást sem tesz. Mi sem. Nem kell kezét fogni. Már régen nem szorítunk kezét. Csak fogunk, fogtunk. Megérintettük egymás tenyerét. Most már így sem. Mert le kellene húzni a kesztyűt. Az ujjak olyanok lettek, mint a jégcsapok. Az anya sem fogja gyermeke kezét. Az iskolai füzetekben kevesebb a betű, a szavak, a mondatok. Formátlanok, már-már olvashatatlanok. Fázik a tinta a tollakban, a kéz is, amelyik vezeti őket. Az órák is összezsugorodtak. Fáznak.

Libabőrös a beteg, az orvos, a sziké. Jéghártya van az emlőkből csurranó tejben. Koppan a tányér morzsája.

A források vize dideregre fordul vissza. Befelé. Az ajkak hátat fordítanak a gondolatoknak.

Rövidebb, halkabb lett a Miatyánk.

Csendes, néma a telefon, belefagyott az üzenet.

Jégvirágosak az ablakok. Nem nézünk ki, ne lássanak be. Nem várunk vendéget, nem járunk vendégségbe. Ne kelljen ajtót nyitni. A koldulót ajtón keresztül űzzük el. Ne jöjjön be még több hideg. Nem csókolózunk, az ajkak szederjesek.

Az ereken sóhajtaskor rian a vörös folyadék. Didereg a szív, ritkábban dobog.

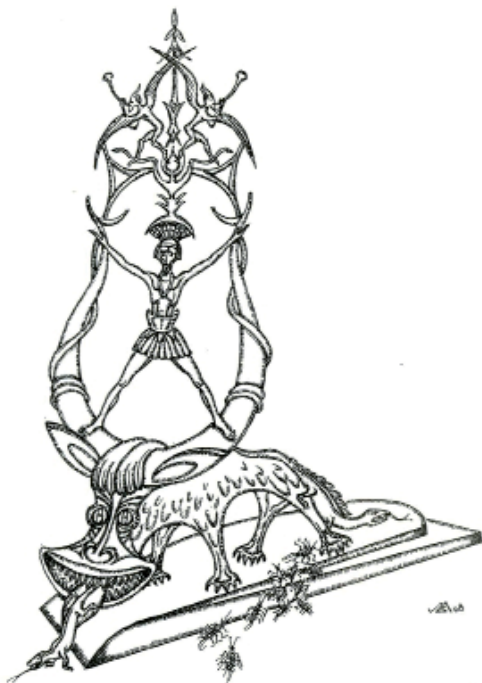
Egyre késik a postás, majd elmarad. Kétszer már nem is csenget. Fáznak a hírek, összezsugorodnak, nem járnak messzire. Nem is várjuk azokat, ne kelljen válaszolni.

Megrövidültek fekhelyeink, ágyaink. Összegombolyodva reszketünk. Nem nyújtózkodunk.

Hibernálódtak a petesejtek, fészkeikben dideregnek.

Nem az új évet várjuk/várjuk. Csak valami újat, másat a következőkben.

„Ki hideget ad, subát is ad” – gondoljuk, reméljük. Nem fog adni. Nincs neki. Ő is fázik, egyre hidegebb van...

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A páternoszter kosarában

(A 80 esztendőös Csoóri Sándornak)

1.

*Bebábozódtak álmaink,
lélekig járunk a hóban.
Beállt a víz, a malom áll.
Ha te rendelted így, jól van.
Virághagymába, gyökérbe
a dal is visszahúzódott.
Előbűvölni nincs szavunk.
Uram, te őrzöd a kódot.
Uram, a sértett vad figyel,
a gyilkolás járhat eszébe.
Ónszürke égen délibáb?
Csak jövőtlenségünk képe.*

*S teremnek képmutogatók,
hiénák árverezésre...*

2.

*Hotel Kempinski. Rivaldafény
zuhog az aranybaromra.
Pokolország és Menny között
a körlift jár nyiszorogva.
Tán Istené az az olvasó –
ő fordít száz évet százra.
Csoóri mester, beszállhatunk
a páternoszter kosarába.
Lássuk végre a könyvelést:
mit veszítettünk a bolton?
S tapasztaljuk meg, mit jelent*

*magyarnak lenni a Holdon,
ha jó a batyuzás ideje.*

*Mert fogyunk, fogyunk csak.
Folyton...*

3.

*Feslik a báb. Azt álmodom,
hópalást borítja vállad,
megrabolt hegyek, fenyvesek,
szekerek zörögnek utánad,
és fegyverben áll már a nádas,
felmered százezer kopja
az Ejrópa mennyezetén
dölyfőző csillagokra.
Nem lehet alku. Legyen úgy,
miként az álom mondja!
A halálra szánt Hortobágy
szívében ketyegjen bomba!
Az Úr felmenti az ő fiát,
álljon ott bármi a vádban.*

*Hanem a kioldószerkezet...
Az ütőszó ott van a szádban.*

CSORDÁS LÁSZLÓ

Búcsú az ihlettől

Bakos Kiss Károlynak

*Ma sem jött meg az érzés. Elvágom sebesen vad,
Törz költői hitem végső fonalát, szerelem hal
Meg ily hírtelen. Elragad a vád ösztöne, költő,
Látod már? Hallgatnod kellett volna barátod
Intelmére: a te dolgod nem a koszorú vagy
A Szent Hegy meghódítása... Te kevesebb vagy
Ennél, téged nem áldott a Génusz üdvös
Csókja korán. Mert erre születni muszáj, a szerencse
Csalfa dolog! Meg végül ez a szomorú hexaméter
Is azt mondja: kerüld a dilettáns, félsüket embert...*

Rondó a mai múzsákért

*Csak koptasd le versedben az ötletet!
Nézd a képet e lapban, az alakot, –
Istened tükre ez! Nem... Photoshop.
Pazar párdüctest, melle is mű lehet,
Kínos mosolya túlerőltetett.
Korunk efféle csodákat alkotott!
Csak koptasd le versedben az ötletet...*

*Formás a fenék alig húsz felett!
Valami feszül, ajkad csak mosolyog,
A szó, e kínt leírni, elkopott...
Megjön végül várva várt ihleted, –
Csak koptasd le versedben az ötletet!*

A költő és az álköltő

Kétségtelen, hogy a Föld egyik legfurcsább állatfaja a költő, latin nevén *rigmus poeticus*. Világszerte igen elterjedt. Helytől, kortól, társadalmi helyzettől függetlenül bárhol felbukkanhatnak. Tulajdonképpen belakják az egész bolygót. Az övék a világ! (*Az enyém a világ!* – elfogultabb változat.) Legalábbis ők ezt hiszik. Néhányuk még ennél is jobban. A költő roppant és fenemód önérzetes. Sokszor nincs is mása. Hogy is nézne ki egy másik lény, aki ő? Ettől függetlenül nem ritka az egymás majmolása. A költőre jellemző viselkedési forma hosszú generációk során alakult ki. A költővel csínján kell bánni! Egy szempillantás alatt veszélyessé válik. Nem ajánlatos ingerelni, még a fogságban lévő egyedeket sem.

Ugyanakkor mimózálélek. Gyermekeit költeményeknek, remekműveknek stb. becézi. A költő, ha gyermekeit veszélyben érzi, gondolkodás nélkül támad. Anyatigrisként küzd minden egyes rímért, szófordulatért. A költő természetes ellensége a kritikus, aki nyálát csorgatva veti rá magát a költő ivadékaira. Mint általában a ragadozók, a kritikus is a gyengébb, vagy a fiatalabb egyedeket választja ki prédául. Kegyetlen munkára képes: csöpög a vér, dolgozik a szakmai metélő. Nem is csoda, hogy a költők mélységes ellenszenvet táplálnak a kritikusokkal szemben. A rossznyelvek és a hiedelem azt tartja, hogy a kritikusok voltaképpen olyan költők, akiket nem a megfelelő helyre vetett a gondviselés.

A költő másik természetes ellenfele a szerkesztő. Összecsapásuk ritkán végzetes, de ezek sem kevésbé véres konfliktusok. A szerkesztő állítólag vegetáriánus, de sűrűn megesik, hogy előszeretettel vájja bele fogait és karmait a költő ivadékaiba, vagy éppen magába a költőbe. De utóbbi helyzete sem reménytelen e küzdelemben. Megesik, hogy az ilyen összecsapásban a szerkesztő húzza a rövidebbet. Az is előfordult már, hogy a költő egy másik szerkesztővel szövetekezett a riválisa ellen. A költőről az a hír járja, hogy nehezen köt kompromisszumot, de ha érdeke megkívánja, ebből is hajlandó engedni.

A költő hajlamos lenézni más fajokat. Pályafutását hexameterben méri. Ugyanakkor roppant hiú és a lelke hamar elsorvad, ha nem öntözik

elismeréssel és Baumgarten-díjjal. Étrendje igen változatos, kedvence a krumplileves babérkoszorúval. Ha ez elmarad, hajlamos letargiába esni, jambus állapotában az önpusztítás különböző válfajában igyekszik marandót alkotni.

Ám a költőnél is veszélyesebb az álköltő, a poeticus vandalikus, aki azt hiszi, hogy az, miközben nem. Gyerekkora kezdetén a balszerencse, mint szemfüles kakukktojó becsempészte őt a költőalomba. Kikelése után, vagy még előtte, büszkén és ellenvetést nem tűrően lát neki a pályafutásnak. Amíg a költő fenn szárnyal az éterben, addig az álköltő, aki melleleg költőnek hiszi magát, holott nem az, bizony alant kutyaol. Bizonytalan verslábakkal tipeg a líra ingoványos talaján. Már-már görcsösen ragaszkodik az alomtársához, a költőhöz, akit ő annak hisz, akárcsak önmagát. Amazok viszont nem hiszik ezt róla. Sőt, nem is hisznek felőle semmit. Az álköltők nem veszik észre, hogy azok fenn szállnak, míg ők odalent csörtetnek.

Az álköltő sokszor kerül perpatvarba a költőkkel, akik valóban azok és nemcsak hiszik. Az álköltő is büszkén viseli terhességét, még utóda megszületése után sem veszi észre, vagy egyszerűen nem hajlandó felismerni, hogy a poronty megnevezésére nem alkalmas a vers szó. Bár ő inkább költeménynek becézi. A költők, akik valóban azok, hiába figyelmeztetik, hogy gyermeke alapos nevelésre szorul. Az álköltő, aki magát költőnek hiszi, nem hisz nekik. Az ő hite saját személye körül forog. Az álköltő gyermekei többségükben a szerkesztők vagy a kritikusok kegyetlen vérszomjának esnek áldozatul. De az álköltő szapora. Amíg a költő egy-egy utódjával hosszú ideig vemhes és megszenved a világrahozatalával, addig az álköltő, aki melleleg költőnek hiszi magát, gyorsan szül. A belterjesség jegyében számtalanszor születnek torzók, vagy egyenesen szörnyszülöttek.

Az álköltő, mint a középkori familiárisi rendszerben, gyermekeit előszeretettel adja be nevelés céljából egy-egy idősebb, elismeréssel bíró költő udvartartásába. Ha ilyenkor elutasításban részesül, máris szalad jogorvoslathoz egy másik költőhöz, aki lehetőleg az elutasító riválisa. Azt reméli, hogy a két mentort kijátszhatja egymás ellen és még gyermekei is részesülnek némi neveltetésben. De legalábbis nem veszik észre az álruháját. A kritikusoktól az álköltők a szerkesztőknél is jobban rettegnek. Olyannyira, hogy igyekeznek elhíttetni önmagukkal, az előbbieket nem is léteznek. A szerkesztőket szívből utálják, amiért azok nem hajlandók felismerni gyermekeik előnyös tulajdonságait. Megesik, hogy egyenesen pedofiliával vádolják meg őket.

Meggyőződéssel terjesztik, hogy az illető szerkesztő botfűlű, nincs ritmus-érzéke, esztétikai dilettantizmusát messziről bűzlő verslábszaga is jelzi.

Az álköltő étrendje hasonlatos a költőéhez, aki valóban az, és nemcsak azt hiszi. A hit sokszor vezet tévutakra. Kedvenc csemegéjéhez, a babérlevélhez ritkán tud hozzájutni, ezért fűzlevéllel pótolja. A dolgok nem mindig azok, aminek látszanak. Az álköltő még a költőnél is önérzetesebb. Hiúságának mértéke gyakorta megfelel beteges alkatú képességeinek. Megromlott elfőségét a Rím-félszigeten próbálja meg visszanyerni.

Az álköltő kinézetre hasonlatos a költőhöz, aki valóban az és nemcsak azt hiszi. Ezért külsőleg nagyon nehéz őket megkülönböztetni egymástól. Maguk a költők is csak az utódok vonásaiból ismerik fel, ki tartozik közéjük és ki nem. Ugyanis a líragenetika szabályai szerint csak a gyerekeken ütközik ki az a kóros elváltozás, ami bizonyítja, hogy a szülő bizony álköltő. Odafigyelő neveléssel javítani lehet ugyan a helyzeten, de az esetek többségében csak egy alapos vérátömlesztés segíthet. Olyan ez, mint a drog vagy a dohányzás, végül az utód szívja meg. Az álköltő még akkor sem hajlandó elfogadni a nyilvánvaló tényt, amikor az már a szeméit böködi.

A költők és az álköltők eredendően utálják egymást. Az előbbiek szerint az utóbbiak betolakodnak életterükbe, amely amúgy is szűkös, mert amióta lekerültek a kritikusok vadászati listájáról, a költők kórosan elszaporodtak. A helyzet már odáig fajult, hogy a saját érdekszervezetük vetette fel a mesterséges kilövés lehetőségét. Az amúgy is áldatlan helyzetet csak súlyosbítja az álköltők tömeges megjelenése.

Ezt a terhet egyre nehezebben bírja el a kiadók mesterséges etetője. A folyóiratoknál is egyre nagyobb a tülekedés az itatóhelyekért. Állatvédők az ENSZ szakosodott szervezetének és a nemzeti kormányoknak a közbelépését sürgetik. Utóbbiak, sajnos, ezt kéretlenül is megteszik. Nem minden esetben a költők védelmében.

Fiatal nemzedékek a kárpátaljai magyar irodalomban

A húsz évvel ezelőtti, 1989–90-es történelmi korszakváltás sok szempontból a leghatározottabb és leglátványosabb fordulatot a kárpátaljai magyar irodalomban hozta – a többi elszakított, határon túli területen lezajló fejleményekhez képest is. A szellemi felszabadulás – itt valóban a „babiloni fogsághoz” hasonlítható körülmények közül történő sikeres kitörés – a megpezsdülő kulturális közéletben, új lapok, folyóiratok (*Hatodik Síp, Pánsíp, Kárpátalja*) és könyvkiadók indulásában, számos reprezentatív gyűjteményes kötet, antológia (*Sors, megírva* (1992), *Nézz töretlen homlokomra* (1993), *Töredék hazácska* (1994), *Tízévkönyv – Hatodik Síp antológia 1989–1999* (1999), *UngBereg 2000 – Második Pánsíp-almanach* (2000) megjelenésében, az egyetemes magyar irodalom vérkeringéséhez kapcsolódó mozgásfolyamatok megélnkülésében, a természetes és egészséges szellemi integráció kialakulásában, az egységes nemzetfelfogást gazdagító regionális értéktudat megtisztulásában, a helyi sajátosságok identitásméltóságának elfogulatlan vállalásában és képviselésében mutatkozott meg a legerőteljesebben és leghatásosabban. Még a jóval korábbi évtizedekben nevet szerzett kitűnő írók is most léphettek csak szélesebb nyilvánosság elé (az első komoly és Magyarországon is ismertté vált összefoglaló antológia, a *Vergődő szél* sem előbb, mint az évtizedfordulón látott végre napvilágot), s például Zselicki József vagy Vári Fábián László első könyvei is csupán 1990 után jelenhettek meg, és Nagy Zoltán Mihály remeklése, *A sátán fattya* című lírai-balladás regénye szintén 1991-es keltezésű. Megmozdult, megelevenedett minden tehát Kárpátalján, a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozata a Dupka György vezette Intermix Kiadónál 1992 óta lassan a kétszázadik tételét számolja, már különféle immanens esztétikai, stílus- és ízlésirányzatok kölcsönhatásairól beszélhetünk, új és új nemzedékek hullámai jelentkeznek a folytonosság és az elkülönböződés váltakozó tendenciáit manifesztálva, a 2002-től rendszeressé erősödő *Együtt* című folyóirat bőséges teret enged a fiatalok bemutatkozásának és pályára segítésének, miközben tág horizonton rajzolja meg a kárpátaljai szépírási szinte teljes körképét, s megint alapos és eligazító antológiák adnak számot az elért és friss eredményekről – köztük a *Lecke* (2001) és a *Verecke* (2003), az elbeszélőpróza, illetve a költészet legjavából összeállított válogatások.

A nagy változások után, a kilencvenes évek elején-derekán kibontakozó új törekvések közül a legmarkánsabb nóvumnak az a szemléleti-poétikai irányultság ígérkezett, amely a hagyományosnak tekinthető vallomásos-metaforikus sorsköltészeti hangnemformákat a posztmodern nyelvjáték stílustöréseivel, a frivol, perspektíva- és regiszterkeverő neoelektika inspirációival és ironikus (nyersen depoetizáló, anti-lírai, neoavantgarde ihletésű) szövegalkazataival igyekezett felváltani. (Mindennek emlékeztető irodalmi dokumentuma a *Razzia – Pályakezdő fiatalok antológiája* volt 1993-ban.) A részint Balla D. Károly ösztönzéseire fogékony és némiképpen az akkori felvidéki, illetve erdélyi újítók, a „serény múmiák” és az „előretolt helyőrség” köré csoportosuló kezdeményezéseivel rokonítható fiatalok – Bagu László, Cséka György, Pócs István, Lengyel Tamás – fokozatosan cizellálódó gesztusnyelve később azonban már olyan mélységdimenziókat is megérintett, amelyek újra a problematikusként megélt vagy tematizált identitásélményeket és egzisztenciális személyiségtapasztalatokat közvetítik egyre érzékenyebben. (Áttelepülve Magyarországra nagyjából ez a kör működtette 1999-től 2005-ig az eredeti, hazai indítatásokhoz is kötődő *Véletlen balett* című orgánumot, amely mára már sajnálatosan megszűnt. A hetedik évfolyamában, 2005-ben elkészülő folyóirat „búcsúszámában” egy tanulságos ankét keretében válaszolnak Nagy Zoltán Mihálytól Cséka Györgyig és Pécsi Györgytől Papp Endréig többen a kárpátaljaiság lényeges kérdéseire, regionalizmus és egyetemesség, hagyományfolytatás és megújulás, múlttudat és jövőorientáció távlatos szintézislehetőségeinek kihívásaira.) A groteszk és bizzar tárgyas képzetek olykor keserű sorhelyzet-látomásokká sűrűsödnek („*Kihalt ország: / nincs bűn s nincs megváltás*” – Bagu László; „*megránkosodott asszonyok / kihullott fogaiból áll a jövő is*” – Pócs István), vagy az idegenségtapasztalat elbizonytalanító atmoszférájával töltkeznek, mint Lengyel Tamás verseiben (*Tamás evangéliuma*, 2004), aki Kalász Márton szerint is komor játékoságot elegyít meghökkenítő bölcsességgel; „*nem értjük egymást / én meg ez a város / ez a világ meg én*” – halljuk egy helyütt, máskor pedig egy egész kötet érzékelteti az örök kisebbségiség, elszakadás, vándorlét, otthontalanság kataklizmáit, a nagyvilág nyelvi, etnikai és ontikus zűrzavarába vetett kisember azonosságvesztésének, egyszersmind -keresésének fájdalmasan tragikomikus stációit (*Lump úr et Co.*, 2008).

A nyomasztó kiszolgáltatottság elemi érzéshangulatai és az önreflexív, introspektív tudatlíra gazdag intellektuális készletései szervezik Penckófer

János rendkívül szuggesztív költői kísérleteit is, amelyek a konfesszionális sorsképek sugallatos vizionárius jelentésszférába egyre összetettebb nyelvi-szövegközi utalás- vagy vonatkozásrétegeket szervesítenek. A „*Segítsd, Uram, azt, ki segítségre szorult!*”, „*Mert mit tehet mást / az, kinek / rab tollú szárnyalását / rab esőnek rab rácsa keretezi?*” típusú invokációk és állapotjelzések mindinkább ősi és modern, sőt archaikus és posztmodern jellegű kontextuális kitágítottága egy sajátos belső mitologikus időtlenség megteremtéséhez járul hozzá. A „*titkok kapuján túli hazába*” „*csillagképek jövőrajzos jelein*” át vezető horizontok, a megszenvedett egzisztencia és sorsbeszéd borzongató összefüggéseit érzékeltető eszmélet impulzusai, a kimondás és a kimondhatatlan feszültségében izzó képzetek, hangzatok, kifejezésformák komplexitásának érzéki és érzékfölköti, nyelvi és nyelven túli metafizikai összetevői: egyaránt azt az erőteljes és szuverén létszemléleti alapállást és öntanúsítást karakterizálják, amelyben az én a másikkal, a személyes az egyetemessel, az egyéni a közösséggel, a múltbeli a jelenkorival szétbonthatatlanul összefonódik. Fohász szól azért, hogy „*a közös fájdalomnak közös mondata lehessen*”, s feltolul a kérdés: „*Hová / visznek a nyelv angyalai, / hogyha még nem az el- / hallgatás beszélő csendjére / kell ébrednem reggel? S egy / mondat szótlansága tovább / feszíti az éjszakát, az éj rám eső / részét – Benned.*” Közérzetünk mai jelenségei – köztük a számítógépes-informatikai univerzum tudatmódosító hatásözöne – pedig bizzar és torokszorító vegyületekbe olvad a lelkiismeret nyugtalanító visszhangjaival, a Don-kanyari magyar pusztulás és „vérhavazás” már felidézhetőségében is problematikus emlékképeivel, vagy a nemzetföltés fölsajgó rémületeivel. Lappangva kísért „egy nemzet alásüllyesztése”, miközben a folklorisztikus-biblikus motívumok üzeneteibe kapaszkodó tudatfolyam reneszánszos (sőt talán manieristának is nevezhető) önértelmezés szerinti magyarázkodó (olykor játékosan-körülményeskedve önigazoló) inskripciókkal címkézi lírai (nemegyszer egész poemákká terebélyesített) megszólalásait; például: „*Saját szerepében, mikor a várszínpad az égi zsinórpadlással ért össze, s mint egy régi darabban a főhős, rádöbben: az önismeret útja mindig visszaút*”. A többi (mert, 1993; *Marad a part, a víz...*, 1997) utáni és közötti Boldogasszony-tenyere (2005) című kiváló verseskötve mellett Penckófer János prózai művei is merészen vállalkoznak a kelet-közép-európai tudatzavarok, a kaotikus labirintusélmények feltérképezésére és feldolgozására. A roncsolt helyzettudat korjellemző foszlányai az otthonvesztés, a nyelvomlás,

a létromlás sodorta gondolat- és hangulattörmelékekkel keverednek a *Hamuther* (2000) című (az új regény fenomenológiai tárgyiasságától a hetvenes évek kallódás-irodalmán át a (poszt)modern próza átképzeléses narrációjáig sokfajta tradícióhoz viszonyuló, a nézőpontsokszorozó vagy -elbizonytalanító, disszeminatív szövegtechnika sokféle eszköztárából merítő) regényalkotásban. Amelyben az önkeresés kálváriás gyötrelmeivel viaskodó kisebbségi magyar szereplők kárpátaljai szülőföldi és anyaországi látószöge az elsődleges, primer túléléshez kötődik, s az ezáltal megnyilatkozó leleplező társadalomkritikai erő pedig különleges, „a detektívtörténetek váratlanságaival, a titokzatosság homályával, a rejtélyek izgalmával, ugyanakkor az életvalóság színességével ható” (Márkus Béla) elbeszélőművészet közegébe ötvöződik. – A költő, prózaíró, kritikus-esszéista, lapszerkesztő Penckőfer János mindemellett megírta a kárpátaljai magyar irodalom utóbbi évtizedeinek történetét, hiteles új krónikáját is, amely a historikus-poétikai szempontok sikeres sokoldalúságával tárja fel a jellegzetesen és általánosan érvényes irodalmi értéktartományokat (*Tettben a jellem – A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*, 2003). Valóban mérföldkő: „rendhagyó, egyedi, hiánypótló vállalkozás” ez a mű, ahogyan Ekler Andrea is értékeli, mert egyszerre irodalom- és kultúrtörténeti, sőt teoretikus szaktanulmány, esszéfüzér, történelmi tabló és sok tekintetben érvényes, korszerű kisebbség- és magyarságtudományi alapvetés. Méltán helyezhető olyan időtálló alpművek mellé, mint amilyenek S. Benedek András (*A tettenérhető történelem – Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténeti vázlat*, 1993; *Kárpátalja története és kultúrtörténete*, 1994), Keresztyén Balázs (*Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*, 2001) vagy Botlik József (*A hűség csapdájában – Kovács Vilmos (1927–1977)*, 2003) és Dupka György (*Kárpátalja magyarsága*, 2000; *Autonómia-törekvések Kárpátalján*, 2004; *’56 és Kárpátalja*, 2006) (illetve közösen: Botlik József – Dupka György: *„Ez hát a hon...”*, 1991) munkái voltak.

Ha a művészi igényű kárpátaljai írásbeliség az elmúlt évtizedekben elsősorban az alanyi lírai műnemhez kötődött is (és mintegy ezeket az eddigi mérték- és jellegadó eredményeket tetőzik be S. Benedek András (*Itthonatalanul*, 2006), Vári Fábián László (*Világtalan csillag*, 2001; *Fecskehajtó idő*, 2004), Fodor Géza (*Hamvazó Hold a jávoron*, 2006), Füzesi Magda (*A bohóc dala*, 2003; *Mérsékelt égöv*, 2007), Zselicki József (*Hír*, 2007), Nagy Zoltán Mihály (*Új csillagon*, 2003), Balla D. Károly (*Halott madárral*,

1999), Tárczy Andor (*Tegnapután*, 1995), Ferenczi Tihamér (*A csenden túl*, 2004), Dupka György (*Vallomás*, 2002), Kőszeghy Elemér (*Egy kis csodát*, 1993), Czébel Lajos (*Évszakok ösvényein*, 1996), Balla Teréz (*A hallgatás oszlopai*, 1995), Finta Éva (*Vissza a vízöntőbe*, 2007) részint összegzőnek tekinthető legutóbbi verseskötetei – amelyek között napvilágot látott Kovács Vilmostól is egy új válogatás (*Ma kiáltatok*, 2007), illetve Balla Lászlótól (*Vakrepülés*, 2006), újabban, látjuk, örömdetesen gyarapszik a figyelemre méltó prózatermés is – fikció és non-fiction különböző változataiban és arányaiban. Penckófer készülő új prózai műve (*Fényfolyam*), Vári Fábrián László önéletrajzi emlékezésregénye (*Tábori posta*), Nagy Zoltán Mihály friss epikai alkotásai (köztük a különleges, alcíme szerint „versesregényvariáció”, a *Messze még az alkonyat* (2008) sorra jelennek meg folyóiratok (főként az *Együtt*) hasábjain, és Berniczky Éva kiforrottan karakteres, a lendületes meseiségből táplálkozó, dúsan szövevényes, ám lebilincselően gördülékeny elbeszélései (*A tojásárus hosszúnapja*, 2004) és a perifériák sivár kilátástalanságát impresszionisztikusan érzékeltető, (Kolozi Orsolya szavaival) „hihetetlenül ornamentikusan felépített, részletesen kidolgozott líraiságú”, „rokokó burjánzása”, nyelvében és metafikciós stilizáltságában kimeríthetetlen regénye (*Méhe nélkül a baba*, 2007) is széles elismertséget szereztek már. Fontos még Balla D. Károly újabban „szerkesztett szerkesztetlenséggel” (Kovács Imre Attila), fellazított, jelentésrelativizáló, dekonstruktív nyelviséggel és ugyancsak metanarratív struktúrákkal „posztmodernizált” prózai életműve (benne az *Élted volt regénye* (1998) és a *Világvége* (2002), Horváth Sándor átfogó szociografikus elbeszéléskötete (*Almos tájakon járok*, 2002), a régóta Magyarországon élő Györke Zoltán kárpátaljai tematikájú önéletrajzi regénye, a *Határsáv* (2000), de különösképpen számottevő jelentőségű Bartha Gusztáv költői, epikusi, sőt drámaírói teljesítménye (*Korok*, 1994; *Borzsa*, 1995; *Kékben, feketében*, 2005; *Talált történetek*, 2006). Szép költeményeiben a táji, történelmi, kulturális, vallási, érzelmi ihletforrások az artisztikusan stilizáló-jelképiesítő versbeszéd klasszikus-modern hatástényezőit mozgósítják, s a műgonddal csiszolt szavak és dallamok így tesznek egyszerre mind megragadó, hitvallásos erkölcsi tanúbizonyságot az elkötelező szellemi örökség eleven kisugárzásáról. Később a gunyoros ön- és életszemlélet pillanatképei tükrözik az értékválságos látszatváltozások okozta csalódottság érzületeit („*kitör a haza / láza / lázva / fejünkre, haj, szabadsága, / nő / növekszik / mindennapi*

kenyérhéjunk / add meg / na meg / áldásként az esőt; „ülök, mint Jónás a tök alatt, / tudatosítom tévedésem – / nem én teremtem istenemet, / Isten teremtett engem”). Novellái, kalandossággal fűszerezett életes-életképi történetei – nemkülönben történelem- és sorsverte évtizedek epizálható, illúziótlan számvetésekre késztető, sűrű élményanyagával (és fejlődési vagy nevelődési lélektaniségalával – Horváth Attilát idézve: „a lelki folyamatok önteremtő valóságával”) dolgozó kisregényének históriái (*Sajgás*, 2008) – élénk, derűs mesélőkedvről árulkodnak, a szociális mélységperspektívákat általában vérbő népi humorral, asszociatív cselekménybonyolítással, fanyar vagy szarkasztikus ironiával kibontó módszerekről (ahogyan azt Penckőfer János is összegezte róluk). Máskor pedig szinte mórliczi, kodolányis elementaritással exponálja az író a köznapi brutalitás és sötétség ezernyi arcát. És öhozzá fűződik kiváltképpen – Balla D. Károly után és mellett – a kortárs kárpát-aljai drámaírás megteremtésének (illetve folytatásának, továbbvitelének) az ambíciója is. Történelmi (köztük például 1956-ot idéző) és társadalmi színművei főként Csehov, Németh László nyomdokán a morális, lélektani, sorspéldázatos emberábrázolás útján haladnak, amikor régi korok vagy mai idők konfliktusos tragédiáit, komédiáit jelenetezik. A legutóbbiak, a *Panoptikum* meg a *Paráznák* napjaink minden társadalmi rétegre kiterjedő külső-belső nyomorának, totális (mert igazságtalanság és gyűlölködés egymást kölcsönösen gerjesztő) anómiájának és alapjaiban infernalis-haláltáncos világának (a lopás, gyilkosság, erőszak, megalázás, pénzhajsza, az emberi tönkremenetel és pszichikai csődtömeg, egyszerűen az amorális züllesztő fertőjének, „a bűn mocskának”) az újnaturalisztikus látleteit és metszeteit sorakoztatja (Háy János vagy Egressy Zoltán darabjaival rokoníthatóan), amelyek szerint „ez az élet: nem élet!” (Bartha új drámakötete: *P pont, P pont P*, 2009.) – Hasonló autentikus, ábrándoszlato realitásérzéssel írja groteszk tényfeltáró elbeszéléseit, karcolatait, tárcanovelláit és parodisztikus történelmi humoreszkjeit (és – Kudla György megállapítása szerint – „anekdoták, szómagyarázatok, epigrammák, bökversek” bámulatosan sokrétű sorozatait) Lengyel János, aki lírikusként vagy esszé- és tanulmányíróként (sőt publicistaként) is szintén többféle műfajban mutatkozott már be. Beszédes című első könyvei (*Kárpátaljáról jöttem*, 2003; *A valóság szaga – Kisprózai vegyestál verskörettel, kárpátaljai módra*, 2006) után az ingázás, a magyarországi (főként építőipari) vendégmunka-vállalás, az ideiglenes szállásokon tengődés, a felemás anyaországi integráció (a „koldusbotos”

szabadság) hányattatásait egyre teljesebben a köznapi munkásélet mélyvilágának a riportszociografikus felderítésével érzékelteti, az olykor brutális valószerűséget a bizarr helyzetábrázolás fanyar-fájdalmas keserűségével, sőt az akasztófahumor tragikomikus tónusaival keverve. (Szinte demonstrálva a vicc igazságát: a kommunizmusban nem az a legrosszabb, ami van, hanem ami utána következik.) A *Fallal az arcnak* (2008) olyan életrajzi élményhitelességű társadalomkörkép (és Becske József Lajossal mondvá: „igazszólás”) az alulso életszférákról, amelyben a megrendítően nyers idegenség- és szegénységtapasztalat létszerű empiria és groteszk-anekdotikus-burleszkos életesség egymást erősítő intenzitásában domborodik ki; amelyben a kontúros figura- és eseményrajzolatok sorozata egy döntően beteg és züllött amoralitásban fuldokló roncs társadalom, gyarmati roncsnemzet tünetegyüttesét kerekíti ki. A túlélés, a pénzszerezés céljából hagyják ott a kárpátaljaiak otthonukat, családjukat, vállalva az átjövétel minden rémséges bürokratikus kálváriáját és csapdáját, a megélhetés kegyetlen harcát víva („élni kell, még a halál árán is”) a törvénytelen törvényekkel, hatóságokkal és az emberi rosszindulatokkal, napi 12-16 órát dolgozva, robotolva a mérő munka- és emberjogi kiszolgáltatottságban és védtelenségben („tisztos bér, de sokszor még a jó szó” hiányában is), olyan melósok és fejesekek közegében, akik vagy ukránnak nézik őket („belefáradtam a magyarázkodásba, hogy magyar vagyok, nem ukrán, és nem beköltöztem Ukrajnába, hanem Ukrajna jött hozzánk ’vendégségbe’, és ott is maradt”), vagy a sokezer kilométerre zajló cseccsen háborúra utalva azzal kezdik a barátságosnak szánt társalgást a trianoni határ közvetlen túloldalára szakított alföldi-beregi magyarral, hogy „nálatok otthon lőnek, láttam a tv-ben”. A maró irónia így festi ki a vándorélet kínjait, egy nemzetrészt, ahol a depresszió népbetegség, s amelynek az alagút végét kémlelő reménye is a kényszerű félreugrásba torzul: a fényvillanás csupán egy szemberohanó szerelvénnyé.

Szembetűnő tehát a kárpátaljai irodalomban az a műfaji átrendeződés, amely a költészet korábbi dominanciáját vagy hegemóniáját lebontva már nemcsak úgy általában a prózában, drámában, esszében hoz új eredményeket, hanem azon belül is újdonságot jelentő poétikai formákban. A szociográfia, az etnográfiai tanulmány, a dokumentatív történelmi értekezés mellett historikus-mitologikus távlatú regényművek születnek (elsősorban Pap Ildikó révén (*Holtunkiglan*, 2006; *Táltosok*, 2008), vallás-, történelemfilozófiai és politikaelméleti fejtegetések sorát közli Kovács Gábor (*Az önvaló*

dicsérete, 2008), és külön színfolt Lengyel János bölcseleti aforizmakötete (*Lyukkal bélelt zsebem avagy Hogyan írjunk angolokat?*, 2009), amelyben olyan szellemes, ötletes paradoxonokat sorjázta a létezés megoldhatatlan ellentmondásairól, mint például hogy „*életem szüntelen kutatás valami után, ami elviselhetőbbé teszi a kutatással töltött időt*”, hogy „*rövid életünk legnagyobb részét annak megrövidítésével töltjük*”, vagy hogy „*kezdetben meg akarjuk váltani a világot, később elvárjuk, hogy a világ váltson meg minket*”. De olyan csattanós és mélyértelmű bonmot-kat is megfogalmazva, hogy „*édesanyja szüli a tolvajt*”, meg hogy „*az ember a legjobb a világon, hiszen semmi sem elég jó a számára*”; társadalomkritikai vetületben pedig, hogy „*ha a pénz álruhát ölt, törvénynek nevezik*”. És Lengyel Jánoshoz fűződik az a vállalkozás is, amely során pálya- és nemzedéktársait megszólaltató, személyes, közösségi és művészeti sorskérdéseket boncolgató interjúkat készít; s ez a beszélgetőkönyv (*Halott ember karácsonya*, 2009) minden bizonnyal olyan fontos kordokumentum lesz a későbbi idők számára is, mint a Balla D. Károly szerkesztette *Mezsgyén állva – A kárpátaljai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén* (1993) volt annak idején.

Közben azért színesedik a lírai alakzatok palettája is. Bakos Kiss Károly – az újabb kárpátaljai magyar költészet máris egyik legmarkánsabb képviselője – „latinos” és „keleties” verseiben a játékos, légiesen filozofikus artisztikum szervesen ötvöződik egyrészt a mediterrán életörömmel, a finoman erotikus, románcos, trubadúros hangulatokkal és az antik vagy karneváliasan reneszánszos derűvel, illetve másrészt az egzotikus kellem harmóniájával, a dekoratív báj, a haikukból áradó gnomikus misztikum sejtelmeivel és sugallataival. *Legyen vers* (2007) című kötete paradigmátikusan kapcsolja össze a hagyományos metaforikus-szimbolikus képiség és sorslátomásosság ihletéseit az újfajta szenzibilitás ösztönzéseivel – mívség és önreflexív nyelvi tudatosság intellektualitásával –, hogy azután a filigrán versalkatba tömörített imagista jellegű asszociativitás egy tágabb jelentéshorizontú létértelmezés stílárís hordozójává vagy katalizátorává lényegüljön. Sors, lélek, egzisztencia és formagond: együtt vibrálnak ezekben a sűrített belső látvánnyal izzított, feszes víziókban, ebben a zenei és festői eszközöket egyaránt mozgósító drámai beszédmódban – Pilinszky, József Attila és mások hatásához is kötődvn: „*Legyen vers, hogy legyen minden. / Szív ne vágyjon menni innen. / És ne vágyjon megbomolni (...) S legyen ír, hogy így ne fájjon / A mozdulat e nyesett tájon. / Mindnek társ, hogy el ne essék, /*

Aki esne. Szava: tessék! / Legyen tűz, ki fázik, annak. / S ezt nevezzék, akik vannak, / Majd szabálynak – / Íratlannak.” Szemléletesen érzeki effektusok közvetítenek súlyos, komor morális tartalmú létüzenetet vagy megrázóan allegorikus-sorsszimbolikus jelentésértelmet, lényegvalóságot: „*Túl a sok-sok dróthatáron / Anyám jár a kútra nyáron / Vödret folyton hitbe mártja / Vak hitének fény az ára // Hogy ha nem lesz fény a bére / Nem hajolhat kút vizére / S anyám szomjan hal a nyáron / Túl a sok-sok dróthatáron*”; „*Vagyunk a rángó békáláb / Csak szerv a savban amputált / Csak végtagok és rugdosás / Csak teste nélkül Teste más (...) Ere-tépett tag a tájban / S amputáltan darabokká / Önmagunkban is rabokká / Szervekké s nem szervezetté / Békálábbbá s békatestté / Sejtjeinket is megosztva / Megmaradni így kifosztva / Hogy írni sincs erőm tovább // Vagyunk a rángó békáláb*”.

Az inkább reduktív képi-gondolati koncentráció helyett viszont az oldottabb, áradóbb (Bakos Kiss Károly szerint olykor talán túlzottan is heterogén, keveredő, széttartó metrikai alakzatokat mozgó) lírai vallomásszerű hangolja Becske József Lajos verseit (*Indián szívek a kövön*, 2002; *Barlangok mélyén*, 2005; *Átkozott szerepben*, 2007). A jellegzetes tagoló, ütemnyomatékos ritmikára és rímes dallamosságra épülő négysorosok konfesszionális lendületessége és szenvedélyessége mindazonáltal megkapó egyensúlyt tart a formai stilizáció archaikusabb – népdal- vagy virágénekszerű, romantikus-szeccessziós – hatáselemeivel, köz- és műköltészeti reminiscenciáival, a vér, a könny, az éj, a tűz, a lidérces démonok akár adys motívumaival vagy a magánytudat, a létbevetettség, az önmérsztés (a „belső csillagok”, az „iszonyat”, a „bilincsbe” zártság, a „lázbeszéd”, a „nincstelenség” hangolta) József Attilá-s (vagy máskor Nagy László-i) dacos atmoszférájával („*Nincsen múltam, iskolám, / szeretőm, se cimborám – / Lesz ez a vers általam / velem együtt hazátlan*”). A személyes katalizmak alanyi öntanúsítása, a szubjektív kitarukozás mindemellett erőteljesen érintkezik a kollektív sorslátás indulatiságával – a tragikus nemzeti sorsélmények érzetvilágával, s az azokat megszólaltató régies siratók, vitézi kesergők, bujdosó panaszdalok, biblikus lamentációk (invokációk, prédikációk) hanghordozásával („*nekem nincsen hazám / most látom igazán / március idusán /... / tévébe zárt ünnepen / néma történelem / hálót fon ellenem / elsovad a szó*”). A rezignált magyar sorsbeszéd nem hivalkodó utánérzésekből, hanem hitelesen megcsenvedett élménykontinuitásból, átkos változatlan-ság-tudatból fakad: „*Irgy szomszéd mohó vágya / ország-testünk elkívánja, / s elveszi. // Gyilkosok ők, akik lopnak / múltat, jövőt,*

ős-jogokat / hazudva. / Mivé leszünk, sírva kérdelem – / Dáridózik csonka létben / a dudva. // A mi fejfánk kifaragva, / lesz kéz, amely fölénk rakja / nevetve. / Harsog itt majd idegen dal, / s virul a föld csontjainkkal / bevetve.”

Bakos és Becske verseivel kezdődik az ígéretes és már bizonyított tehetségek sorát felvonultató 2007-es gyűjtemény, a Kovács Gábor által összeállított *Új Vetés (Pályakezdő fiatalok antológiája – A kárpátaljai magyar irodalom ötödik nemzedéke)*, amely valóban impozáns seregszemléje az akár tíz vagy húsz évnyi korkülönbséggel is egymást követő, egymással karöltve pályára lépő ifjú generációknak. A már említetteken kívül a megkapó poétikus impressziókra fogékony, a bizonytalanságérzetet finom versprózaí futamokban lirizáló – és régóta publikáló – Mester Magdolna emelhető ki (érzékeny szépségű prózakölteményeket, kisprózákat tartalmazó kötete, a *Zéró–állapot* 2006-ban látott napvilágot), a hevületesen önkereső-önironikus tépelődéseket korához igazodó fiatalossággal kottázó Szilágyi Sándor, vagy az elégikus-metaforikus költői tájképeket festő, illetve prózaí-dramatikus valóságírodalommal kísérletező (amellett nívós recenziókat is közlő) Tóth Ferenc. A könyvet szervesen egészítik ki Kudla György műfordításai, valamint Borbély Sándor, Iván Zsuzsanna, Kovács András, Kovács Gábor szintén színvonalas tanulmányai, akikről a kötetet szemlélő és távlatos értékeit áttekintő S. Benedek András azt írja (*Készülődés – A kárpátaljai magyar írás, 2007*), hogy rájuk „a kárpátaljai magyar írásbeliségnek mindennél nagyobb szüksége van”, mert „ők lesznek képesek megszűrni és ’hadrendbe állítani’ a szépirodalom szaporodó megnyilvánulásait”.

A szárnyukat bontogató fiatalabb írástudók az együttes kirajzáson és megmutatkozáson kívül azonban biztató és méltó helyet kapnak nemcsak a nyolcadik éve rájuk is intenzíven figyelő *Együttben*, hanem a folyóirat reprezentatív, Nagy Zoltán Mihály szerkesztette retrospektív szövegválogatásában is (*Viszontlátás – Versek és novellák az Együtt folyóirat hét évfolyamának (2002–2008) lapszámaiból*, 2009). A különféle fórumokon, orgánumban jelentkezők alkotásai között sorolhatók még (mások mellett) K. Roják Angéla, Roják Vince, Horváth Attila és a *Holló hajam vánkosán* (2009) című kötetével debütáló Czébely Gabriella lírai darabjai, az életszemléleti nyitottságát gyakran a szándékosan alulretorizált modalitás esztétikumával tanúsító Sz. Molnár Ferenc versei és szatirikus-szardonikus elbeszélései, vagy a szintén egyszerre lírikus és novellista Kenyeres Mária már kötetté is

összeállt munkái (*Szindobbanások*, 2009). Lőrincz P. Gabriella ugyancsak friss verseskönyve (*Karcok*, 2009) törekény szubjektív látásmódról, megéjtő érzelmi szenzibilitásról árulkodik, s a szerelmi önkifejezés gesztusai és hangulati átvetítései is így illeszkednek a tágasabb közérzet atmoszferikus övezeteihez: „*Pirosra / Fehérre / Zöldre festem / Éjjelente a ház falát. / Idegen zászlókat tép felettem / Évek óta már az ég. / Húzott határkötél fojtogat, / Minden más szín / Másé marad. / Marad. / Marad! / Piros / Fehér / Zöld / Marad / Ez alatt az ég alatt!*” (*Zászló*).

Összegezve bizvást elmondhatjuk, hogy az egészséges, önazonos magyarságtudatot és a természetes nemzeti összetartozásérzetet nemhogy nem veszélyezteti, hanem inkább árnyalatosan bővíti és erősíti az az esztétikai-művészi sokszínűség és belletrisztikai gazdagodás, amely tehát az utóbbi időben a kárpátaljai magyar literatúra minden területén oly öröndetesen kibontakozott. *Sors, megírva*: hangzott eddig is képletes jelentésvibráló aktualitással (merthogy előre van elrendelve, predesztinálva, utólag értelmezve és megörökítve, vagy akár egyszerre mindkétféleképpen megíródva ez a transzcendentális végzet vagy sors? – kérdezhetjük), szóval lét és írás egymást kölcsönösen átjáró világviszonyát modelláló-lebegtető többértelműségében is torokszorító ez a Nagy Zoltán Mihály 1981 végi vívódó verséből, verscíméből származó emblematikus és szentenciózus szállóige („*Fölfelé űz az ösztön, / lefelé a tapasztalás: / ott fõnn / színehagyott zászlók, / húsdra éhes vadak. // Maradsz. Lebegsz. Fogy / az oxigén. Ama Sõtét / suhanva közelít. / Fõl. Fõlívelni ezüstösen / életed delén életért!*”). S most mindehhez hozzátehetjük: elemi lét- és megmaradásgondokkal terhes, súlyosan kérdéses-kétséges sorsunk nemcsak megírva, hanem mindig és folyamatosan újraírva, újratudatosítva van is és lesz is, minden emberi, emberséges remény és küzdelmes erőfeszítés evidenciája szerint. Az elidegeníthetetlen szabad és magyar szellem jegyében, feltétlen értékekhez (anyanyelvi, szülőföldi, tájhazai eszményekhez és lényegminőségekhez) pusztító körülmények között is hűségesen ragaszkodván – térség és kultúra összefüggéseinek sajátos metafizikája által meghatározottan.

BERTHA ZOLTÁN

Mohy Sándor életéről, művészetéről

A Dercenben, pontosabban a Szernye-mocsár északi partvidékén levő egyik tanyán született Mohy Sándort (1902–2001) többek között a *legeuropéerebb* festőművészként tartotta, tartja számon az elmúlt századi kortárs és a mai erdélyi, még inkább az egyetemes magyar művészettörténet. Az őt legjobban ismerő kor- és pályatárs, Erdély rangos művészeti szakírója, Banner Zoltán pedig nem csupán a század karakteres, stílusában mindenki mástól különböző, igencsak eredeti művészenek, de az ottani képzőművészet egyik polihisztorának is nevezte. S hogy véleményével nem állott egyedül, azt a Mesterről alkotott kép, a pálya és az azon belüli mozgástér, Mohy egész tevékenykedése szemlélteti és támasztja alá, amit a szakmabeliek tudtak csak igazán értékelni. Ad valorem az őt meghatározó milió, a sorsformáló helyzet történelmi reáliái és természetesen a művészi entitás belterjesebb ismerete alapján. A fogalom itt nem a reneszánsz leonardói, hanem a XX. század helyzeteként sokban korlátozóbb, szűkítőbb „lehetőségei” felől értendő és érthető elsősorban, a kor valóságátalajáról nézve. Mert a kis életterű kultúrák – és 1918-tól érzékelhetően, akarva-akaratlan, az erdélyi ugyancsak ide sorolódik – világának jellegzetes sajátsága, hogy a bennük alkotó, munkáló ember, az érdemi funkciók mellett közösségi léteérdekekből olykor hiányokat pótolni akaró törekvéseket is kénytelen felvállalni. A teremtő szándék köre tágul ki így, a „perspektívák” ellenére, mely hosszabb távon láttatja majd a küzdés eredményeit – saját közegében, a közösségben kapva nagyobb relevanciát. Ilyen okokból indokolt tehát a szobrászként induló, de csakhamar a festészetre átváltó Mohy Sándort – aki hosszú pályafutása során festők és rajztanárok nemzedékeit oktató művészpédagógusként, műhelyek teremtőjeként, iskolaszervezőként (pl. 1933-tól Szatmáron, 1938-tól Désen, 1949-től pedig 1970-ben való nyugdíjba vonulásáig a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskola festészeti tanszékén, ahol professzorként, egy időben az intézmény prorektoraként tevékenykedve) vált ismertté – az erdélyi képzőművészet polihisztorának tekinteni. Jelentős művészeti íróként ugyancsak, hiszen Erdélyben nem volt olyan magyar nyelven megjelenő lap vagy folyóirat, amelyik ne közölte volna írásait. Még a „hol volt, hol nem” román nyelvű szaklapok is igényt tartottak véleményére. Mohy mindenkor szaktekintélynek számított. Ennek ellenére sem a királyi, sem a szocialista

Románia „hivatalos körei” nem értékelték művészetét. Ennek egyik oka magyar volta, másfelől „apolitikussága” volt: kizárólag a művészet foglalkoztatta, a közéletet is csak „messziről” szemlélte. Mégis megesett vele, hogy időnként – olykor hetekig – dohos, patkányokkal telt pincékbe zárták: a királyi sziguranca kominternügynököt, a szekuritate angol kémét gyanított benne. Ilyenkor barátai és felettesei jártak el érdekében.

Nevével az 1970-es évek elején, többnyire mégis 1977 folyamán „találkoztam” először az akkor szórványosan hozzánk is eljutó kolozsvári *Utunk* és a *Korunk*, valamint a marosvásárhelyi *Igaz Szó* oldalain. A művész ekkor töltötte be 75. életévét, s a róla írt méltatásokból tudtam meg, hogy Dercenben született. Érthető, hogy fokozottabb érdeklődéssel olvastam aztán a róla, művészetéről szóló írásokat. Ilyeneket az anyaország lapjai, folyóiratai (*Napjaink*, *Alföld*, *Tiszatáj*) ugyancsak közöltek. Akkori ismereteim alapján írtam róla egy ismertetést a *Kárpáti Igaz Szó* egyik 1989 májusi számában. Az írás végén természetesen ott állt nevem után a lakhely (Dercen) megjelölése, megszokott dologként. Új volt azonban, amire nem gondoltam, hogy a lap akkor hivatalosan is eljutott az anyaországba, s ott helyenként meg lehetett vásárolni. Így történt, hogy az akkor még egyedülinek számító megyei lapnak ezt a számát, benne a Mohyról szóló írással, a művész Budapesten élő barátai (köztük elsősorban a Kolozsvárról áttelepült Bodor Pál, aki a *Magyar Nemzet* munkatársaként Diurnus névvel szignálta írásait) eljuttatták a festő címére. Bő másfél hónap múltán, nem kis ámulatomra, testes borítékot hozott a posta, egy levél kíséretében leporellókkal – Mohy Sándortól! A címzés hiányos volta ellenére a küldemény célba ért; igaz, a postabélyegzőkből következtetve, Zaporizsjében is megfordult. – Így kezdődött hát a művésszel való kapcsolatom. Viszonylag nem sokkal később személyesen is megismerhettem. A „karácsonyi forradalmat” követő napokban egy innen indult segélyakció kíséretében eljutottam ugyan Kolozsvárra, de a rövid idő és a körülmények (akkor még) nem tették lehetővé, hogy felkeressem. Csak egy telefonbeszélgetésre adódott alkalom. A professzor úr szinte sírva mondta, hogy alig kétszáz lépésre lakik a színháztól, ahová bennünket és a konvojt felügyelő hatósági (román) egyének irányítottak; s bár akkor már nem löttek, késő este volt és kijárási tilalom. De ami akkor nem volt lehetséges, közel egy évvel utána, 1990 novemberében, egy íródelegáció tagjaként már igen! A máig felejthetetlen találkozásra most is nagy megilletődéssel gondolok vissza.

Tapasztalhattam akkor is, azóta pedig még inkább, hogy a falu és környéke, ahol 1902. március 23-án, virágvasárnapon született és ahol gyerekként 8 és fél évet élt, egész életében foglalkoztatta, hiszen – mint életrajzi jegyzeteiben kifejtette – „sok tekintetben hagyott nyomot” benne. Igen, akkor ott, feleségével, Ilona nénivel (ő korábban latin és francia nyelvet tanított az oly sok névváltozáson átesett kolozsvári egyetemen). 88 éves korában a Mester Kolozsvár központi piaccsarnokától nem messze levő otthona műtermében egy derceninek (ilyennel az addig eltelt 80 év alatt nem találkozott!) mutathatta meg többek közt azokat a festményeit, amelyek gyerekkori világának emlékképeit rögzítették fel a vászakra az idők folyamán, s amelyek mind *a művész örök tulajdonát* képezték, mert ezekhez feltétlenül ragaszkodott. A képek számomra igencsak szokatlan stílusán mégis átütve, ott állt előttem a Szernye-mocsár délre húzódó vidéke, a XX. sz. első évtizedéből visszalátva, s ezeken golyák, fasorok, napraforgók, vízililiomok; szögletes alakú, nehéz szekerek lilakék-fekete bivalyokkal; helyenként pedig ott voltak az otrombacsizmás, magukba néző és révedő emberalakok is, felemás világukkal együtt. A nekem szokatlan ábrázolásmód ellenére meg tudtam azért állapítani, hogy melyik út kötötte össze a hajdani Mohi-tanyát a falu későbbi Pataktő ucájával.

A Mohy (korábban Mohi, Muhi) név eredetére csak következtetni lehet, a családvonalak azonban az 1700-as évek végéig tisztán visszavezethetőek. Mohy felmenői ugyanis apai ágon többnyire református lelkészek voltak, s a korabeli egyházi konviktoriumok, esperességek iratai mutatják is mozgásterüket, ami nagyjából az Ugocsa–Szatmár–Bereg háromszög egyes településeire lokalizálható.

Apja, id. Mohi Sándor „fiatal korában különféle tanulmányokat” folytatott különböző főiskolákon. A családi hagyomány először a teológia felé tájolta, de amikor az első legációja alkalmakor megjegyzi, hogy alacsony termetű, amit a presbiterek nem kedvelnek, szó nélkül hátat fordít a debreceni teológiának. A bécsi Ludovikára iratkozik, majd éveket tölt Fiumében. Jogi, aztán kereskedelmi tanulmányokat folytat, de ezek a pályák sem vonzzák. Végül a magyaróvári gazdasági főiskolán szerez képesítést, s így kerül uradalmi gazdatisztként, a XIX–XX. sz. fordulóján virágkorát élő Schönborn–Buchheim-latifundium munkácsi uradalmának alkalmazásába. A hitbizományi uradalom ez idő tájt kezdte meg a korábban tagosított (egyesített) tanyabirtokok koncessziós alapokon való, a belterjesebb major-

gazdaságok irányába tendáló átszervezéseit. Id. Mohi Sándor munkaköre tulajdonképpen vállalkozói tevékenység. A Szernye-mocsár egy nagyobb tanyáját irányítja, 1901-ben már jól kiépített gazdasággal és udvartartással – ez tette szükségessé, hogy ott lakjon.

A család egyébként Szatmárról való, de ott sem tősgyökeres. Mohi Elek (a művész nagyapja) lelkészként került oda a XIX. sz. derekán, s azóta élt ott feleségével, aki egy forgolányi nemes ember, vitézlő Kovács Dániel leánya volt. Az idős szülők hajlott korára való tekintettel, id. Mohi Sándor, bár a derцени tanya marasztalta, 1910 őszén úgy döntött, hogy visszatér mégis Szatmárra. Feleségével, Lánczi Erzsébettel és három fiával (később még három gyerek születik) költözött át az amúgy „nem olyan messzire levő” városba, „hat parasztszekeret megrakva” a legszükségesebb holmikkal. Csak „Idát, a kis pesztonkát” vitték magukkal, akinek senkije sem volt. A lány hatévesen került hozzájuk. (Jellegzetes, amit Mohy életrajzi jegyzeteiben róla ír: „Árván maradt, rokonságát nem ismerték. Apja pásztor volt, anyja urasági cseléd. Apját a barátja szúrta le bicskával a derцени korcsma ajtajában, anyját a szárazbetegség vitte sírba.” A késelés nem volt ritka jelenség a környező falvakban sem (Gáton, Nagyberegen, Beregújfaluban), különösen bálokon, lakodalmakon és egyéb ünnepségeken, de sehol nem volt olyan gyakori, mint Dercenben. A tűzvészek nem okoztak akkora gondot ebben a faluban, mint ez a szinte az 1960-as évekig meglevő „szokás”!)

A korabeli Szatmár, amelyet később a művész annyiszor megörökített vásznain, vajmi keveset mutathatott az „urbanizáció áldásaiból”. A fatornácos, alföldi háztípusok falusias hangulata a jellegadó. Szinte semmi nem utalt megyeközponti voltára. Az egykori képek „félvárosi” nagyfalunak mutatják, laposan és porosan megült bukolikájával. A Dercenben megkezdett elemi iskola Mohy számára itt folytatódik az egészen új, későszecessziós, Wesselényi utcai állami iskola épületében, mely az akkor még különálló, verekedő legényeiről elhíresült Németi részben állott. (Az egykori szász telepésekre emlékeztető jelző ugyan kifejezte ezt régóta már a város nevében: Szathmár Németi). Az első, amit az új fiútól számon kértek itt: napi aktualitással be kellett mutatnia „bizonyítványát” – verekedésből. Az alacsony, de izmos alkatú (ezt apjától örökölte) Mohynak ilyesmi nem okozott gondot. Ami az előmenetelt illeti, tanulásban persze, ugyancsak nem, bár a „jó közepest” ekkor alig haladta meg. Rajzkészségével viszont kiemelkedett. Itt az alsó osztályokban már „igénybe vette segédletét” rajzóráikon a tanár. Átkerülve

a református gimnáziumba, a fokozottabb követelményeket jó eredménnyel veszi.

Az első világháború éve (1914–18) az oktatásra is kihatottak. A tanárok egy részét frontszolgálatra hívták be, rajztanáruk 1916-ban elesett. Állása betöltetlen maradt az egyébként is tanerőhiánnyal küzdő országgrészben, így Mohy az utolsó gimnáziumi években rajzoktatásban nem részesül. Nincs kitől tanulnia, e téren nincs hol vizsgát tenni. Rajzórak helyett „görög órákra” jár, mert ebben az iskolateremben lehet görög szoborfejeket másolni! Az 1919/20-as tanév végén érettségizik. A jövő, és nyomban a jelen – maga a teljes bizonytalanság. Nem csak neki, de egész nemzedékének. Alkalmi munkák következnek: gyógyszerészgyakornok, címfestő, kerámiaformázó stb. Szabad időben pedig a Szamos-part. Amely valóságos szabadtéri műterem. Valamennyi helybeli és itt megfordult művészt – Bartók Lajost, Tóth Gyulát, Zolnay Gézát, Sarkadi Sándort, Mándy Laurát – megihletett.

Mohy húszéves múltott, amikor a Szamos-part kék agyagából kiformázta első szobrát, az *Ősembert*. A város két kiváló művésze, Litteczy Endre és Popp Aurél ekkor figyelnek fel rá. Litteczy indítványára 6 példányban nyomban kiöntik a szobrot Popp Aurél porcelán- és kerámiaüzemében, majd ezeket kiállítják a város főtéri kirakatában – napok alatt mind a hat elkelt! Litteczy a *Szamos* c. napilap 1922-es évfolyamának egyik számában, beszámolva az *Ősember* c. szobor felfedezéséről, ezt írta: „Nézve ez őserejű munkát, nem kétséges: fiatal alkotója tarisznyájában érezheti a marsallbotot.” A felkarolt „ifjú titán” pedig szinte hetek alatt egyre figyelemreméltóbb szobrokat készít. Odahaza, a Mátyás király utcai házuk udvarán megmintázza édesapját, István öccsét. A környezet aztán további témákkal traktálja. Újabb művek teremődnek: *Női fej*, *Faun és nimfa*, *Az édes Paci* c. leányka-mellszobor. Mesterei nem győznek csodálkozni. A kortársi ámulat elragadtatását idézve: „Anélkül, hogy tudta volna, a rodini felületi ragyogás szellemében mintázta meg alakjait, ráérezve az impresszionizmus plasztikai törekvéseire. A legszebbeken, a finom felületi modelláláson is, átüt az *Ősember* elemi expresszivitása”. Sikere vitathatatlan. Az ifjú művészt felkeresik a *Pásztortűz* c. irodalmi-művészeti folyóirat szerkesztői, s rövidesen ennek címlapján és belső oldalain meg is jelennek a Mohy szobrairól, festményeiről készült fényképfelvételek egy róla szóló írással együtt (1922). Ezekkel kapott először „országos nyilvánosságot”, amit első mestereinek és mecénásainak, Litteczy Endrének (1880–1953) és Popp Aurélnak (1879–1960)

köszönhetett. Mohy további sorsa már ekkor egyszer s mindenkorra eldőlt: a művészet útját választotta.

Az első állomás Nagybánya. A millennium évében (1896) alakult, mindvégig jelentős festőket nevelő-formáló művésztelepet (első vezetője 1902-ig Hollós Simon volt, aki onnan költözött Técsőre) európai ranggal és tekintéllyel bíró iskolaként emlegetik napjainkban is. Valamennyi itt tanuló művésznek örökre emlékezetes élményeket és impulzusokat adott. A Popp Aurél ajánlólevelével érkező Mohy Sándort 1923-ban Thorma János, az iskolavezető azonnal felvette. Barátjával, a felvidéki Galántán született Pirk Jánossal (1903) négy éven át itt alapozták meg művészetüket. Ám diplomát ez az „intézmény” nem adott, így 1925 őszén az akkor beinduló Kolozsvári Művészeti Főiskolára jelentkezik. Rajzai láttán Aurel Ciupe tanár azonnal az I. évfolyam műhelyfőnökévé nevezte ki, s rövidesen mindent Mohyra bíz, a modell beállításától a korrigálásokig. A tanintézet, vagy ahogy a román megnevezés jelölte, a Școala de Belle Arte, falai között (1925–1929) végzi tehát a tanulmányait és szerez tanári képesítést. 1931-ben (közben katonai szolgálatát is letudva) már óraadó tanárként alkalmazták a Szatmári Református Gimnáziumban, ahol 12 évvel azelőtt leérettségizett. A Belle Arte számára lényegében csak oklevelet adott; igazi, festői szempontokból előre vivő tudást alig. A főiskolán akadtak ugyan az új szemléleteket, látásmódokat (Neue Sachlichkeit) Münchenben, sőt Párizsban elsajátított fiatal tanárok, az intézményben mégis többnyire a már elavult, előző századi klasszicista, még inkább a korábbi naturalista-realista kifejezőmódokhoz ragaszkodó nézetek képviselői adták az alaphangot. Ilyen szemléletet képviselt az igazgató, Papp Sándor is, akit a Budapesti Iparművészeti Főiskoláról hívtak haza az új főiskola vezetésére. Mohy elvégezte mind a négy évfolyamot a rá jellemző szorgalommal, de a diploma átvételekor ezeket az éveket nyomban „át is adta” a „múzeumnak”. Mindent, amit a húszas években elsajátított, azt a nagybányai művésztelep négy esztendejének köszönhet!

De mi volt hát, illetve miben állott a nagybányai művésztelep megfogható, igazi, követésre és küldetésre egyaránt méltó és maradandó, újat adó értelme, értéke, jelentősége? Kepes György művészettörténész egyik mondatföredékére alapozva talán abban, hogy vállalni merték s tudatosították „az egymásrautaltság mélységes érzésének kialakítását ember és emberek, ember és környezete között”. Hozzáteve: és a szemekben, gondolatokban lélekemelőbb világitásba tartani az adott világ („a tér”) állapotát, visszape-

relve-teremtve folyton bennünk az értelmesebb rendet. A kérdésekre már a 20-as évek nagybányai plein air-korszakában ott bujkált a válasz, amit a tanárként és művészként Mesternek mondott, bicegő járású Ziffer Sándor frappáns mondatában vélek felfedezni: „A jó munka nem készülhet receptre. Fessenek úgy, ahogy a szívük diktálja!” (Murádin Jenő: Ziffer Sándor, ahogy tanítványai látták. *Igazság*, 1972. szept. 8.)

A nagybányai iskola jelentősége elsősorban abban nyilvánult meg, hogy nyitott volt a modern művészet formai megoldásaira, de a hagyományok folytonosságára továbbra is érzékeny maradt. Akart és tudott okulni régi korok kis- és nagymestereinek tapasztalataiból úgy, hogy közben új felfedezésekre lelt. Feltűnő jellegzetességek volumene ez azért is, mert kirívóan és leginkább Mohy Sándorra érvényesek. És természetesen nemzedékére is.

Kezdetben Mohyt (a magyar festészet fokozatos megismerése mentén haladva) lenyűgözték ugyan az európai klasszikus művészet kiválóságai: Velazquez, Rembrandt, Van Dyck, Vermeer van Delft és általában a németalföldi mesterek megoldásai, de korának impulzusaira még inkább odafigyelt. Mohyt idézem: „A modern élet lüktetésében impulzusok százai forgácsolják a figyelmet. A rajongó, a történész, a műértő már nem egy esemény hosszadalmas és kimerítő kibontását akarja láttatni, hanem Picasso, Lèger, Chagall, Klee kezevonását, szellemének jelenlétét, mint képletet. Ez a művészet szuverén akar lenni mindenek felett! De a világból nem lehet kiszakadni. Az absztrakt művészet is gondolatból indul, utalást feltételez. Nem másol, nem stilizál, nem egyszerűsít, nem társul izmusokkal – egyéni életre vágyik, soha eddig nem látott formátumok befogadásával; egyedi, új teremtmény akar lenni a teremtett világ dolgai között. Feladata rendkívüli, mert nagyon nehéz érvényes újat mondani, tenni vagy láttatni; de azért is, mert végeredményben mégis emberekhez kell szóljon, elfogadható, ismert nyelven.” (Mohy Sándor: *Műhelynapló*, 50–51. o.)

A nagybányai művésztelep 1920-as évekbeli plein air-je nem előzmények nélküli jelenség. A XIX. sz. 30-as éveiben a barbizoni festőkolónia hozta létre a szabadban festés kultuszával. A francia akadémizmust viszont éppen csak „kikezdhetette” ez a plein air-nek elnevezett közbizottság (mert annak bizonyult), áttörni fél évszázados kísérleteivel mégsem tudta. (Ez legfeljebb csak Claude Monet-nek sikerült.) Az impresszionizmusnak szárnyakat adott ugyan, de idővel maga az impresszionizmus is, „technikává”, egyéni „bravúrokká” váltan, Paul Cézanne szavaival „a múzeumok művészeti tárában” landolt.

A nagybányai plein air azonban kibontotta és alkalmazta a benne rejlő lehetőségeket. Igaz, ehhez két egymásra találó és egymást segítő nemzedék szükségeltetett: az egyiket Thorma János, Mikola András, Nagy Imre, Ziffer Sándor, Bordi András, Nagy Albert, Mattis-Teutsch János, Litteczky Endre, Popp Aurél, Márkos András, Szolnay Sándor, de néhányan még az előbbi nemzedék időben hozzájuk közelebbi tagjai alkották; a másikat pedig Mohy, Szervátiusz Jenő, Pirk János és a többiek együttes fellépése jelentette.

A két világháború között az erdélyi magyar művészet a maga entonóm jellegével adott, adhatott (pozitív) választ a kor kihívásaira. Látens módon, ösztönösen és tudatosan egyaránt ekkor még ez biztosítja, telíti energiáinak forrásait a maga entitásának szokatlanul „enormis”, kétségtelenül többleteket is jelentő viszonylatában (kb. ötmillió magyar egy olyan nagyságú földrajzi térben, amely tízezer négyzetkilométerrel haladta meg a „maradék anyaország” területét). Ámde a dolgok szinkroniájában értelemszerűen benne foglaltatik azok diakroniája is. Aminek lényege, súlya, egyedi mivolta csakis az „erdélyiség” fogalmi magjával határozható meg. Nem különállásként, hanem történelmi sajátosságként, amely gyökeres voltában közös alapú, de bizonyos tekintetben és vonatkozásban, így a művészetiiségben ugyancsak, eltérő módú fejlődéseket mutat. Ezeket természetesen az évszázadok távlatából lehet szervezettebb egészükben érzékelni. Tény viszont, s ezt hangsúlyozni kell, hogy a XX. század két nagy cezúrája (az 1989/90-es harmadik felemás megítélésű) egymást felülmúló negatív folyamatok elindítóiként csapódtak a művészeti élet terepeibe, amelyek nemcsak a magyar és a szász, de a román művészetben is negatívan hatottak.

A XX. század romániai magyar képzőművészete tárgyalható ugyan a maga egyedi mivoltában, korszakait tekintve is, de az egyetemes magyar kultúra és művészet köldököksinórjáról nem választható le. Voltak persze olyan törekvések és tévképzetek, amelyek ennek ellentmondóan determinálták azt, kényszerhelyzeteket idézve elő. Annak idején Banner Zoltán is kénytelen volt (némileg) ehhez alkalmazkodni, amikor szavá tette Mohy Sándor *Műhelynapló* c. (Kolozsvár–Napoca, Dácia Könyvkiadó 1981) válogatott írásai elé írt bevezetőjében, hogy „az erdélyi kisvárosok – Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Csíkszereda, Szatmár, Sepsiszentgyörgy stb. – művészetének összege sohasem lehet egyenlő egy világváros, mondjuk Párizs művészetével.” Igen: Ceaușescu Romániájában nem lehetett egy ott kiadott könyvben leírni, hogy az erdélyi magyar festészet az egyetemes magyar mű-

vészet szerves része. De itt a hasonlítás már önmagában kirívóan rossz, mert nélkülözi a több szempontú „mit és mivel” elvi alapjait! A világvárosoknak egyébként és többnyire „csak” műhelyei, iskolái vannak. Külön művészetük, a szó legszorosabb értelmében véve, mint olyan, aligha.

Van viszont másfelől a különböző művészetek összességéből adódó európaiság a maga korszakait meghatározó és megjelenítő új és újabb törekvéseivel, korszerűbbségével és a mindig elmaradhatatlan színvonalával, nem kevésbé hatásaival. Ebbe az európaiságba mindig és minden korban a romániai magyar az egyetemes magyar művészet kereteiben valóban beletartozott, beletartozik. És meg is jelenítődik!

Párizs a maga vonzásterével (más európai művészeti központokkal együtt) szimbolikus jelentőségű volt és maradt minden korok és nációk művészei számára. A fin de siècle-től kezdve csak a képzeletbeli jéghegy csúcsa az iskolateremtő művészeti törekvések összegező és kiválasztó jelenségeként. Olyan átminősítő és jelleget adó prizma, amely folyton összevonja a sokak szemében örökké játszadozó fényt, hogy aztán újra bontsa, szétszórja, szétsugározza azt új megoldásokat ajánló és generáló „izmusaival”, formáival – utakra, vállalkozásokra serkentve a művészeket, újabb és korszerűbb, fontos vagy kevésbé fontosabb tartalmakkal telítve azokat. Mint ilyen, folytonos kísérletezés a kaleidoszkópok örökké változó-mozgó attitűdjeivel. Ebbeli minőségében csak annyiban meghatározó, hogy a szemüket ráfordító művészek mikor mit fogadnak el kínálatából, természetesen alkatuk, koruk és főleg mondandóik nagyon is függő érdekei szerint. Már ha igényük van ezekre egyáltalán. – A nagybányai művésztelep példája azt jelzi, hogy az ott megforduló művészek tanultak a franciák (és többnyire nem franciák!) plein air és impresszionista stb. korszakaiból, így azok buktatóit elkerülték, ami javukra szolgált. Kellott persze a szembesülés, hogy visszatáljanak önmagukhoz és koruk, környezetük valóságához. Mert ezeket kellett figyelmükbe vonni. És valóban: itt, ezekkel jött be, került előtérbe a máshol ilyen fokon és minőségben nemigen tapasztalható közösségi jelleg, amely leginkább Nagybánya hozadéka volt.

Az viszont nem csupán Nagybánya, de az idők velejárója is volt, hogy az erdélyi művészet szemlélete, funkciója, kötődései a tájhoz és annak történetiségéhez, főleg a témát tekintve, számára előnyösebben módosult, illetve változott a korábbiakhoz képest. Az itteni festészet kapcsolata a más művészeti ágakkal nagyobb átjárhatóságot és kölcsönhatásokat eredményezett,

amelyek lehetőségeit, mozgásterét bővítették. A hagyományokat továbbra is hasznosította, a múlt vizuális emlékezete folytonos maradt. De ez a vonás mindig is sajátja volt, műfajoktól függetlenül. Mint ahogy a legmonumentálisabb korrajzot sem festő vagy szobrász, hanem a zseniális ezermester, Bodor Péter készítette egykor oltszemi freskóiban. Vagy említsem itt a két kiváló művészt, az apát és a fiút, Szervátiusz Jenőt és Tibort, akiknek szobrai, faragásai mindig a jelennek szóló, aktualizált mondandókkal bíró alkotások tudtak maradni, az utókor számára is; hogy a talán legnagyobb erdélyi építészről, a rajzairól és grafikáiról is ismert Kós Károlyról már ne is beszéljek. És mindezekhez persze mindig ott volt, jelenlétével folyton hozzájárult a leginspirálóbb társulat, a színházat is fenntartó irodalom.

FODOR GÉZA

(Befejezés a következő számban)

Új hullám a kárpátaljai (ukrán) irodalomban: „farmeresek” és „számítógépesek”

A könyvek bemutatása igazi szenzációt keltett: a színház kis terme kevésnek bizonyult mindazok befogadására, akik eljöttek látni és hallani a „farmereiket levetőket”, hiszen ez az est ismerkedést ígért a *Farmeres nemzedék* című új kárpátaljai almanach szerzőivel. „Levetjük a farmereket” elnevezés alatt zajlott a rendezvény. A bemutatón valóban lekerültek a farmerek, de mindemellett – ha egy kissé színpadiasan is – a verseket és prózarészleteket „meghurrázták”.

Arról van szó ugyanis, hogy Kárpátalja fiatal ukrán íróinak és publicistáinak köszönhetően napvilágot látott a *Farmeres nemzedék* című almanach két kötete. Az első, melyet mint „Kárpátalja posztszovjet irodalma” jelentettek be, két generációs irányzatot képvisel: a „farmeresek nemzedéké”-nek alkotásait és a „számítógépes nemzedék” tollpróbálgatásait. Az első gyűjtemény 23 szerző műveinek bemutatására adott lehetőséget, közöttük 13 „farmeres” és 10 „számítógépes”. Mindkét nemzedék prózával és verssel is képviseltette magát.

A *Farmeres nemzedék* c. almanachot Rosko Mihailnak, az Ungvári Nemzeti Egyetem docensének, a kötet ihletőjének és szerkesztőjének előszava nyitja meg *Huligánok könyve avagy a kárpátaljai irodalom posztszovjet napja* címmel. Az előszó szerzője az utóbbi harminc év alkotóit két korosztályba sorolja: az idősebbek, a 60-as években születettek képviselik az egyiket, ők a „farmeres nemzedék”, és a fiatalabbak, a 20-25 évesek pedig a másikat, ők a „számítógépes nemzedék”. Megközelítésük teljesen posztmodern: alkotói elveiket nem a művészi-stilisztikai kifejezőmód határozza meg, hanem a „külső” (farmer) és a technikai eszközök (számítógép) uralma. Ilyenformán az idősebbek teremtőkészségét két – egy élő és egy halott – államhoz való kötődésük alakította ki, az ideológiai keréketörés kompenzációjaként nyújtott szovjet olcsó élet és a farmer viselése iránti vágy, ami abban az időben a fizetéstől és a szovjet kereskedelemtől való függetlenséget jelentette.

Az ifjabb generáció alkotóelvei általában attól függnek, milyen ügyesen kattintgatnak az egérrel, vagy böngésznek a NET-en. Ők „a csuks ember nem olvas...” típusú nemzedék.

A leglényegesebb azonban megtörtént: a művek napvilágot láttak, elvégezték első rendszerezésüket is, s a két nemzedék ugyanolyan elnevezéssel (11 „farmeres” és 12 „számítógépes”) jelentkezett az almanach második, *Korzó* c. kötetében is.

A Korzó egy kis utca Ungvár óvárosának központjában, a helyiek „sétálóutcája”, az osztrák-magyar szecesszió építészeti emlékeinek köszönhetően igen festői, és most még meg is szépült ebben az ízlésesen megjelentetett almanachban.

Az első könyv már rég eltűnt a könyvüzletekből. Minden nemzedék érdeklődéssel olvassa saját korának művészi krónikáját. Azonban egy az idő, és más a nemzedék, a könyvben szerepelnek apák és fiúk: apa és fia, Vaszil és Valentin Kuzán; anya és fia: Anasztázia és Ihor Vehes. Vannak közöttük tanítók, tanárok (Migyanka P., Fedaka Sz., Rosko M., Vehes A., Povh L., Kuzán V., Lihtej M., Vajdics-Andrusz M.) és azoknak diákjai (Sutka M., Ljubka A., Mocsárnik I., Vinyavszka K., Nadvorna I., Vehes I., Belej L., Síp R.). Minden szerző költeményekkel és kisprózával is jelentkezett, nagyprózával csak Fedaka Sz. tett kísérletet (egy részlettel a *Vasziljevi tükrök* c. regényből)

Költészet: Ámortól az erotikáig és a glamourig¹

Az antológiában a költészet kap nagyobb teret. A szerzők között akad kárpátaljai kiválóság is, például **Csucska Pavlo**, kinek verssorait már a gyermekek is idézik: Lermontov *Borogyino*jának fordítását, vagy versét a trágyához való vonzódásról (*Szeretem a trágyát*), a falusi diszkóról (*Az első fényzene*) és az első szerelemről (*Amikor kigomboltad rajtam az inget*) írt verseit. Csucska lírai hőse az átlagos falusi ember, munkás, aki örökségbe a „közösséget”, az ivászatokat, a hazug lózungokat és az elérhetetlen nőket kapta. Csucska Pavlo elsőként emelte be az igazi népi őserőt a költészetbe még a „peresztrojka” idején. Mindez jól is van, de valami miatt a múzsa régen nem látogatta meg a szerzőt: az antológiát nem tudta semmi újjal gazdagítani.

Akinél igazán nem hiányolhatjuk az ihletet – az **Migyanka Petro**. Az ő meggyőződését teljesen más hevíti: „minden kasza alá, és kés elé kerül!” – ezért mindent időben meg kell írni, fel kell mutatni és meg kell óvni... A

¹ glamour (ejtsd: glémő) a női szépség és vonzerő tudatos hangsúlyozása minden lehetséges eszközzel.

költőt leginkább a távoli múltat („elvadult cseresznyésben vad pávák sétálnak”), a tegnapot („bepiszkolták a diétások étkezdjét”), napjainkat (Az Ökrös mező fölött köd, zúzmará // Deres ökör búsul a megtiprott szántáson.”) és a jövőt („Isten, adj végre a gazdáknak telhetetlenséget, // telhetetlenségből örök hiúságot”) egyesítő verses eposz ihlette meg. Migyanka Petro ruszin szavakkal sűrűn átszőtt szabadverseket ír leginkább. Költeményeit áthatják titokzatos szentségek, sőt kódolt tartalmak is. A költőnek már rég vannak olvasói – kritikusok, együttgondolkodók, ösztönzők, beszélgetőtársak („be-mentünk egy kortyocskára egy kis kávézóba”). A nem kárpátaljai olvasónak a két korifeus – Petro és Pavlo – költészetének megértéséhez szükség lenne egy szótárra vagy egy kommentátorra, de ha van egy kortyocská, akkor költészetük érthetővé válik az említettek nélkül is.

Mindkét nemzedék költészete egyre inkább eltávolodik a „majdán”-tól, a terek retorikájától. Úgyesen vegyíti a politika és az erotika témáját **Fedáka Szerhij** *Alkímia* című ciklusában; ezek költői-publicisztikai metszetek a kárpátaljaiak mentalitásáról napjainkban: „Örök, miként a Kárpátok ormai, // Tömör századok hizlalták gyökerét. // Minden koalíciót le akar bontani, // mert egészen más dolgok sebzik a szívét” (A falu vezetője). A lélekben művész, szakmája szerint történész, elhivatottsága szerint újságíró, világnézetnek az iróniát választó Fedáka Szerhijt izgatta a „használni akarás” lehetetlensége Ukrajnában és Kárpátalján: „Erogén zónája Ukrajnának, // Hol összefonódtak utak és csövek, // Itt, régi államiságok romjain // több ujjat dajkáltunk szüntelen // nem percekig – át hónapokon s éveken.” (*Kárpátalja*). Összességében a tegnapi „lázadók” költészete mára már visszafogottabb, dallamosabb, esztétikailag kifinomultabb lett. Frissebb stilisztikai útkeresés leginkább **Vaszil Kuzan** verseit hatja át, aki önmagát „posztzimbolistának” nevezi, de valójában a neozimbolizmus követője (*A Hold citrom monóban* c. vers szimbolista hangszerelése, *Az öröklét nyitott szemei tűzzel* c. versének teurgiai emelkedettsége). Kuzán Vaszil mindennel játszik: szóval, képpel, hanggal: „Tudod, olyan banális vagy. // Járásod is túl bálias, // A szoknyád pedig oly szakrális, hogy minden felesleg, kilátszik”, olykor azonban a túljátzás is jelen van verseiben („Megtaposott lelkem egéből, ne szívd annyira az esőt”). A költő – a szerelem énekese, de bír elég iróniával és szépségszissal az étellel szemben ahhoz, hogy ne vesszen el abban a „tjoujour-l’ amour”-ban, amely „vonz a gyönyörű nők közé, // kik lel-

künkben angyalokat // szülnek és meg is ölik azokat”. A nőknek érdemes odafigyelni a szerelmes szívek ismerőjére, aki figyelmezteti őket: „most a hófehér trónt nem üli férfi. // Macskák és lovak”.

Be kell ismernünk, hogy a „farmeresek” költészete – professzionális, eredeti, mentes a túlzásoktól, képviláguk is lényegretörő. Az ilyen költészetben élnek tovább a különböző verskultúrák: a jeszenyini **Vehes Anasztászia**, a középkori-lovagi **Kiska-Lucisina Okszana**, a portré- és tájleíró **Povh Lidija**, a dalos és balladai **Nejmeti Marjana**, az ironikus-szaloni **Lihtej Tetyana** költeményeiben.

Lehet-e beszélni a kárpátjai irodalom különbözőségéről a mai ukrán irodalomban? Nyilván lehet. Az itteni irodalom tekintélyparancsoló kulturális színvonalat képvisel, nem kerüli el az áthatóan egyértelmű, bíráló szerzői hangot igénylő szociális problémákat. A szerzők ítélőképessége a kárpátjaiak világszemléletét átítató iróniával és székszissel vegyül. Van azonban egy vonás – sajátja mindkét nemzedék képviselőinek –, amely nem reménykeltő. A költők keveset olvasnak elődeiktől és kortársaiktól, eltűnőben a megismételhetetlen, egyedi kárpátjai kontextus (valóságmező). Migyanka Petro, Povh Lidija, Kisko-Lucisin Okszana, Lihtej Tetyana egyre ritkábban merülnek el az összehasonlító kultúrakutatás közép-európai és kárpát-medencei világában, vagy hivatkoznak a legendákat és mondákat őrző ungvári városi kultúra szövegeire, s így semmisül meg lassan a kárpátjai költészet határovezet-jellege – nemzetek, népek, határok mezsgyéjén –, ami egyedülálló távlatot ígért számára. A fiatalabb nemzedék költészetének enged nagyobb teret a második, a *Korzó* című gyűjtemény. Szerzőinek többsége a verset lelki kitárulkozásnak, őszinte lírai vallomásnak tekinti (**Síp Jurij**, **Vajdics-Andrusz Marjana**, **Sutka Marianna**, **Nadvorna Irina**, **Vinyavszka Krisztina**), s vannak azok, akik jászanak, ironizálnak, szerepjátszással kísérleteznek (**Kovrej Vik**, **Belej Leszja**, **Vehes Ihor**, **Ljubka Andrij**). Az ifjúság erotikus témához nyúl, és szép játékos szövegeket teremt. „Orgazmusaink szagát // Lefekvéseink ritmusát // A vég nélkül édeseket // Az éj fénymázával bekenteket // Ifjúságunk szenvedélyes nedvével áztatottakat // Keresem találkozásaink és válásaink// olvasatát ..” (**Varha Okszana**: *Néha*) Ez az ifjú költőnő tud érzékletesen és nőies ártatlansággal írni. Tőle eltérően **Fedorovics Olha** tűnődő, melankolikus, leginkább az egyszerű és mély versek a sajátjai, mint amennyire egyszerűek és tartalmasak az ikonok tudnak lenni. („*Magamnak idegen, másoknak hazátlan*”, „*Mi*

rosszkor álmodunk...”, „*Valakit elvisz az éj...*”, „*Szavaid és könnyeid...*”). Szövegei művészien tömörek, plasztikusak, de nincsenek híján a kislányos csevegésnek: „Cukrocskám, te édes, finom, // bújj tenyerembe – s kész, // részegítő s mulattató az est // nyugodjatok mellecskék” („*Cukrom, te édes...*”). Vinyavszka Krisztinának tiszta képi metaforák létrehozásának tehetsége adatott meg: „mi csupán sakkfigurák vagyunk, egyszerűen egy helyzet, // egy új kor játéka” (*Ha eljössz hozzám ma éjszaka*). Nadvorna Irina versei is magukra vonják a figyelmet. Van egy kiadott kötete, szakértelemmel kezeli a versritmust, érdekes és szokatlan a rímelése, van művészi ízlése. Költészete organikus, akár a beszéd, akár a lélegzés („a sokaság között ti // tegyetek közzé nézeteimmel, // óvjatok lélegzetetekkel // mindnyájan s egyszerre, // és a női testbe, // mely a vázához hasonló, leheljetelek életet mint alkotó, // és csókoljátok, úgy kell neki!” (*Lélegzettel*)).

A kárpátaljai olvasó előtt már ismerős a fiatal, tehetséges ungvári bölcsészhallgató, Ljubka Andrij munkássága, aki magát a posztmodernnek közé sorolja: költészetére azonban leginkább az eklektika és az olvasók széles rétegére való számítás jellemző. Ljubkát leginkább a diákok értik, de még mennyire, hogy érdeklik: „Pontosan tudom, alá kell // aknázni minden épületét az egyetemnek, // bezárni ajtóit, beszegezni ablakait, // s kiakasztani a hallban egy kötelet...” – írja az *Ó, az én arany forradalmam* című versében. A fiatal költőt az avantgárd költészet vonzza (kifejezők Majakovszkij V., Johansen M. és Voron M. szövegeit felhasználó intertextusai).

Ha a korlátokat nehezen tűrő Ljubka Andrij költészetét vizsgáljuk, igaznak tűnik Kuzma Vaszilnak az a megállapítása, hogy „napjaink alkotóifjúságára legnagyobb hatással kortársaim művészete van”. Az első gyűjteményben megjelentetett versei a normatívától eltérő brutális szóhasználatukkal, formai kidolgozatlanságukkal és rapszzerű tartalmukkal valósággal sokkolták az olvasót. A *Korzó* című gyűjteményben közöltek már arról tanúskodnak, hogy a szerző nagyobb igénnyel lép fel önmagával szemben. Ezek között a legszebbek a *Teríték*, *Picasso*, *Feltétlenül felejtani akarom neved*, *Valamikor 2005 elején* című versei. Az ifjú Ljubkának akkor születnek remekművei, mikor foglyul ejti a „korifeusok” verseinek dallama.

*Elolthatja az eső a tábortüzet,
verheti ferdén az arcodat.
Istenekhez, hegyekhez és nyírfákhoz szálló*

*imáid a sötétben világítanak.
Ott, hol a sötétség és a köd a lényeg,
hol a fák hangját láncok némítják el,
ott álmaidnak és szavaidnak kertje törekeny...*
(Migyanka Petrónak).

Vehes Ihort a rock- és rapphullám ragadta magával, ezek diktálják rímes prózához hasonló költészetének ritmusát és tartalmát. A költő meglep minket váratlan metaforáival („csillagok szemeitől érett éji ég”, „fújni kezdtek a csillagok, hintáztatták a felhőket...”.) A fiatalember költeményei idegtépően drámaiak, néha azonban a „stílus tehetetlenségi ereje” annyira magával ragadja, hogy a lét abszurditása a kimondhatóság abszurditásává nő. (*Homályba feledkezni ...*)

Fekete-fehér metszetekre, nyers és stilizált grafitikra emlékeztetnek Belej Leszja fiatal költőnő versei, akinek már megjelent egy versgyűjteménye. Lakonikusan, sőt aforisztikusan ír, képeit néhány „vonással” teremti meg: „virágba borul a megszáradt esernyők gyümölcsöse”, „az aszfaltvénában vas vér folyik, el-elakad a jelzőlámpák szelepein”.

A tömörítés és a lakonikusság azonban nem „barátja” a fiatal alkotóknak. Összehasonlítva a két nemzedéket, az egyiknél a kifejezés kiválasztásának erőltetettsége, a másiknál a fegyelmezetlen szóáradat érezhető. Ahol véget ér a stílus – elkezdődik az okoskodás és a banalitás:

*ez a vonat a semmibe tart
ezt a füvet szekérnyom metszi
e rózsaszínű felhők lányok mellei
s mint ajánlott levél lemegy a nap*
(Ljubka A.: *Vonat*)

*Nem mentem felé, de szálltam.
Mindent hagyva utána vágytam.
Kimerülten, egy pillanatra leültem,
Leveleket szakít az ősz köröttem.*
(Vajdics-Andrusz M.: *Nem mentem...*)

A fiatalok másik gyengéje: a témák, képek, rímek banalitása egészen a primitívizmusig. És ennek, természetesen, nem az élet prózaisága az oka,

miként azt Sutka M. gondolja: „Egy reggel, vagy egy nap óta // értem csupán, hogy az élet prózája // verssé sohasem lesz”. Annak idején Ahmatova A. írt az élet szemétdombjáról, amelyen a költészet különleges virágai nyílnak. A tanulság egy: ki kell alakítanunk ízlésünket és meg kell tartanunk az esztétikai színvonalat.

A próza: kevés, de sikeres

Mind a két gyűjtemény **Docsinec Miroszlav, Rosko Mihajlo és Havros Olekszandr** prózai alkotásaival kezdődik, akik már nem csupán a kárpátaljai, hanem az ukrán területek olvasói előtt is ismertek. Prózával mutatkozott be a több verseskötet szerzőjeként ismert Lihtej Tetyana és Fedaka Szerhij is.

Az idősebb nemzedék alkotásaiban azonnal szembevető a tradíció – lett legyen az átértékelt, dekonstruktív vagy parodizált – erős jelenléte. De ez a hagyomány sem a művek témájában vagy problémafelvetésében érhető tetten, inkább a művészi stílusban. A „számítógépesek” többségének prózája önéletrajzi jellegű, ami érthető is: a személyi és az alkotói én kialakításán fáradoznak. De nézzük a konkrét példákat.

Mind a két könyv az újságíró, könyvkiadó és a humoros miniatűrök szerzőjének, Docsinec Miroszlavnak elbeszéléseivel indít. Docsinec jó prózaíró, hivatásos. Az első gyűjteményben szereplő műveinek témája – a szerelem és a szerelmesek – a világgal egyidős. Amolyan mai „dekameron” ez. Az író legerősebb vonása jellemeinek társadalmilag pontos ábrázolása és a szereplők lakonikus bemutatása. Egy-két vonással, szerencsésen megválasztott egyenesbeszéddel, kifejező hangvételével alakjait egyedivé és tipikussá teszi. Kirajzolódik Docsinec elbeszélő művészetének jellegzetessége: romantikus, olykor ironikus, a társadalomábrázolásban pontos és jó megfigyelő. Nem moralizál, nem oktat, hanghordozásának tónusa jóindulatú könnyedséggel siklik át a mitologikus epikából, a magasztos-monumentális pátoszból az iróniába és a groteszkbe: „Minden egyes férfi kilenc éves kortól kilencven éves korig megfordult utána. A napszámos szobafestősegédek néznek így Raffaellóra. Egyetlen nő sem mulasztja el, hogy rá ne vesse kíváncsi, de gyilkos tekintetét. Az istentelenek néznek így a templomra.” (*Egy asszony sziluetdje*)

Docsinec írásaiban megkülönböztetett helye van a nőknek. Hősnői újraalkotják azt a férfit, akibe szerelmesek, mégpedig úgy, hogy a kettejük

szerelme a túlvilágon sem ér véget. A szerző nem játszik a misztikával, hanem megújítja a szerelem mítoszát.

A *Korzó* című második antológiában Docsinec Miroszlav megint csak szerelmes elbeszélésekkel és novellákkal jelentkezik, de most az érzéshez misztikus-intuitív motívumok társulnak, kegyetlenebbek az élet társadalmi körülményei, felerősödik az író szarkazmusa. Címek, száraz elbeszélés, szónokias tények – ekképp változik meg a szerzői hang. Docsinec együttgondolkodó olvasókra számít, akik a sorok között is tudnak olvasni.

Posztmodern művek alkotására Kárpátalja területén álljon példaként Havros Olekszandr, az újságíró, költő és publicista, a *Márciusi macskák* szerzője. Sajátos ironikus életlátása van, eleven benne a készség a kárpátaljai szatirikus humor „Kotljareszkijt” követő elődjének, Csucska Pavlónak és Docsinec Miroszlávnak eleven befogadására.

Havros Olekszandr az almanach első könyvében megismertette olvasóit az „alkoholos” és „erotikus” prózájával. Bármennyire szokatlan, de a Jerofejev Benedikt követői által megszorodott lírai alkoholos vallomás rendkívül gyorsan vált elfogadott művészi stratégiává. Havrosnál a stílus zabolátlansága kimeríti az efféle próza esztétikai feladatát, ezért sorsa elvégzetett.

A *Korzó* c. gyűjtemény jól illusztrálja azt, hogy Havros Olekszandr miként alkalmazza a posztmodern írás új stílusait: a gyermekprózát és az ukránok által hé-kultúrának nevezett módszert. Új fogalmazványa Kárpátalja eme kísérletezőjének a *Ne mássz!!! AVAGY a Hülyegyerek nem adja fel* című színmű. Műfaja szerint: „mese-paródia felnőtt gyerekeknek, gyermek-felnőtteknek és felnőtt-gyermekeknek”. Előttünk egy gyermek-könyvnek, az ukrán politikának és a társadalom „májdán-szindrómájának” „gyümölcsraguja”. Ez egy felelőtlen, vidám játék, bohóckodás, karnevál, a bolondozás igényével. Itt a posztmodern esztétika önmagát neveti ki, szakít előző stratégiájával: az ukránság konceptualizálásával (*Az átkozott muszkák megkínózták a kiselefántot* c. vers), a forradalom imádatával, a tömegkultúra iránti rajongással, a „néphatalomról” és a „népvezérről” alkotott mítosszal stb. Nem maradt más hátra, mint megfelelő színpadot találni az új darab bemutatására.

Rosko Mihajlónak, a farmeres nemzedék megszervezőjének és gurujának prózáját az első kötetben egy sok irányba szerteágazó és kissé kacérkodó önbemutató és egy terjedelmes elbeszélés képviseli „*Menjen a fenébe!*” cím-

mel. Egyből látszik: az alvilági hős sok szenvedést és boldogtalanságot okozó szerelmet él át, összejönni szerelmével azonban nem tud. Az ilyen macsókat a nők „gyártják”, ezért az elbeszélésben elég sok van belőlük – valamennyi hosszú lábú, szenvedélyes, izgatón lezser. Legművészbibek az erotikus jele-
netek, a nárcisztikus férfi töprengései az épphogy szerelmessé vált „lélekről”. Igaz, elég gyakran használ téma- és stílussablonokat: „homlokára kiültek a hideg verejték cseppjei” (arra a gondolatra, hogy „e nélkül” a nő nélkül éljen), elképzelte életének hideg, sötét, üres magányosságát a nő nélkül, – „végtelen szürke falak”, ezen kívül „szürke panelfalak, a nő elutazásáról értesítő táviratot átvéve kénytelen az úton végigrohanni a szakadó esőben az állomásig stb. Ezt a világgal egyidős témát jótékonyan ellensúlyozza az elbeszélés lélektani feszültsége és a cselekmény dinamikája.

Rosko Mihajló *Mobilocska* című elbeszélése azt bizonyítja, hogy az író jól ismeri és szereti Krivin Felikset, a neves ungvárit, akinek szövegei feltűnnek a műben. Helyénvaló lett volna megemlíteni, hogy Krivin F. a maga derűs, pozitív világszemléletével mindenkorra felülmúlhatatlan lírikusa az ironiának. Ez a krivini humanisztikus szöveg szövi át Mihajló Rosko elbeszélésének problematikáját: a hősnőnek azt a szívtelenségét, állati szándékát, amelyet talán még a telefonkészülék is megérez.

Különös, hogy a fiatal szerzők prózája nem alkalmazza téma- és stílusalkotóként a népköltészetet vagy mitológiát, mint ahogy a folklórban való elmélyülés mindig is sajátossága volt a kárpátaljai irodalomnak. **Lihtej Tetyana** – neves költőnő, műfordító, három elbeszéléssel van jelen – egyedüli a *Korzó* szerzői közül, aki témáit az emberi érzések mitológiai mélységére alapozza – a szerelmes vízitündér bájitalára, a sötét erők éji misztériumaira, mindezt azonban megfelelő humorral tálalja.

A fiatal nemzedék prózája ötletes, dinamikus. Igaz, miként a költészete is, „önmagukról, a szerelmesekről” szól. Van, aki bizonyos távolságot tart maga és az általa alkotott szereplő között, eléggé összetett alteregót teremtve ezáltal („a csábító Lolitácska” **Likovics Irisznél**). Némelyik a napló-elbeszélés műfajt választja, a provokatívan őszinte monológot (**Kuzan Valentin, Fedinisinec Mihajlo, Huszti Andrij**).

Érdekesnek és nem mindennapinak tűnik Huszti Andrij elbeszélésének ötlete a két elegáns reklám-marionettől, akik állandóan kiesnek a műfajból és a szerepükből, s úgy kezdenek beszélni és cselekedni, mint az igazi normális emberek, de a tömegmédia visszasablonosítja őket (*Fantázia*). A

Korzóban teszi közzé **Vasczuk Tarasz** a *Hazaáruló* c. elbeszélését, önálló témával és hőssel, az események a háború idején játszódnak, a fronton és a koncentrációs táborban. Az alkotói törekvések nyilvánvalók. Az átgondoltan megszerkesztett szöveg az olvasó által már ismert befejezésre van építve, az elbeszélés címe azonban sokatmondó.

Ma már köztudott, hogy a gyűjteményekben találunk ízléstelenségeket, kiforratlan rímeket, sablonokat is. De az almanach egységesítő szárnyai alatt a szó idősebb és fiatal művészei össze tudják egymást hasonlítani, tanulhatnak és tapasztalatokat is szerezhettek egymástól. A legfontosabb azonban – a művészi útkeresés folytatása, az alkotás és mű megjelenése bármilyen alkalomból. Miként azt a posztmodernizmus hirdeti, az a fő, hogy tartson a folyamat...

Szeretnénk hinni, hogy az „ezüst földnek” nevezett Kárpátalja irodalmában új időszámítás kezdődött el: a szó művészeinek fiatal és ígéretes serege nőtt fel, akik már nem hangoztatnak művészetet provokáló jelszavakat és nem a művészet titkosrendőreinek nyelvén írnak. Ez a kárpátaljai művészi kezdeményezés egy szép hagyományt folytat, azoknak az irodalmi almanachoknak a hagyományát, amelyekből annak idején nem kevés látott napvilágot Kárpátalján: *A hágó* (Perevál), *Újrakezdés* (Novolittyá), *Napóra* (Szonyecsnij hodinnik), *A kányafa éneke* (Kálinovij szpiv) *Az ifjú nap* (Molodij deny), *Zengő forrás* (Dzvinke dzserelo) stb. Számunkra nem maradt más hátra, mint várni az új irodalmi hullám következő almanachjait, amelyek még sokszor meglepik, ámultba ejtik, felháborítják és felidegesítik olvasóikat.

(Dnyipro, 2009. január)

CZÉBELY LAJOS fordítása

A Kárpátaljai Állami Levéltár forrásanyagai Beregszász utcaneveinek első hiteles említéseiről

Mint ahogy a határrészeket, a dűlőket, erdőket célszerű névvel megkülönböztetni, az emberi települések belső részeit, azaz az utcákat, tereket is rendszerint névvel látták el már igen régi időktől fogva. Ennek természetesen az volt az előfeltétele, hogy a házak sorba rendeződjenek, tehát valóban utcák, terek alakuljanak ki. Így van ez Beregszász esetében is, azonban a város utca- és térneveinek kutatása nehézségekbe ütközik, mert még nem készült olyan átfogó történeti munka, amely a város utca- és térneveinek pontos alakulását mutatná be a különböző évszázadokban. Igaz, találunk néhány Beregszász utca- és térneveinek XX. századi történetével foglalkozó írást, amelyek a rendszerváltás után az utcák, terek történelmi nevének visszaállításáért folytatott politikai-kulturális küzdelem idején születtek, de ezek többnyire az utcák és terek rendszerváltás előtti és utáni neveit rögzítik. Jelen munkámban Beregszász első hiteles utcanév-említéseinek a szakirodalomban és a levéltári forrásanyagokban számomra fellelhető adatok alapján történő feltérképezésére vállalkoztam, mindezt ötvözve az ily módon feltárt, napjainkban használatos neveinek bemutatásával.

A Beregszász régi történetét tárgyaló szakirodalomban a város utca- és térneveivel kapcsolatban számtalan utalást, adatot találunk, ezek alapján azonban nem lehet teljes egészében feltérképezni a város utca- és térneveinek pontos alakulását a különböző évszázadok során. Csanádi György *Sorsfordító évek sodrásában*¹, Zubánics László *Beregszászi kalauz*² című helytörténeti munkáikban többé-kevésbé részletesen foglalkoznak Beregszász történetével, azonban a város XX. századi történetét megelőző korszakainak leírása során utca- és térnevekről nem tesznek említést. Botlik József, Dupka György *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*³ című történeti munkájukban csak vázlatosan tárgyalják Kárpátalja valamennyi magyarlakta településének, köztük Beregszásznak a történetét is. Csatáry György *Levéltári kalászatok*⁴ című munkája több utalást is tartalmaz Beregszász utcaneveivel kapcsolatban, azonban ezek az 1848–49-es szabadságharc idejére datálódhatnak. Ezen történeti munkákkal szemben forrásértékűnek számít Lehoczky Tivadar 1881-ben megjelent *Beregvármegye monográphiája* című háromkötetes művében és a kéziratai alapján megszerkesztett, 1999-ben kiadott *Adalékok Beregszász történetéhez* című művében több értékes adatot is találunk a város legkorábbi „utcanév utalásaival” kapcsolatban.

Beregszász XVI. századi történetének tárgyalása során Lehoczky **1516-ra** vonatkozóan azt írja, hogy ez idő tájt a város oltárnokainak házai bent a városban, leginkább a **Mindszentutczában** találhatók. Mindemellert azt is megtudjuk, hogy kevésbé rendes életvitelükkel a polgárok nyugalma zavarták, ezért **1518-ban** II. Lajos király megtiltotta nekik, hogy a lelkési laktól felfelé a jövőben újabb házakat építsenek vagy vásároljanak, sőt azon házaikat, amelyek a polgárok házai közt elszórva vannak, 3 év alatt a **Mindszentutczabeli** polgárok és papok házaival, telkeivel cseréljék el, hogy azok a világiaktól elkülönülve egy helyen éljenek.⁵ **1523-ban** a város ún. **Árok-utczájával** kapcsolatban írja, hogy Nagy András és neje, Margit – Ulászló és Lajos királyok által adómenetesített – az **Árok-utczában** található házuakat, más telkeikkel együtt a város oltárnokainak és a kápolnának adományozta örök időkre.⁶ **1566-ban** a krími tatárok pusztítása kapcsán írja, hogy megégett az **Árok-utczában** 56, a **Felszer-utczában** pedig 26 ház. Ezenkívül azt is leírja, hogy a **következő évi** adóösszeírás alkalmával az egész városban csak 48 népes hely találtatott, a többi pedig elpusztultan állott: az **Árok-utczában** 56, a **Felszer-utczában** 26, a **Malom-utczában** 36, a **Szentlélek-utczában** 24 és az **Ardó-utczában** 57, összesen 199 üres házhely.⁷

A város XVII – XVIII. századi történetének leírása során is több utcanevet említ Lehoczky. **1699-ben** úgy tudja, hogy a II. Rákóczi Ferenc uradalomához tartozó adófizető polgárok összeírásakor Beregszászban a következő utcák voltak: **Árok-utcza, Hatházi,** más néven **Félszer-utcza, Akasztó-utcza, Kis-utcza, Szénégető-utcza, Ardó-utcza, Malom-utcza, Tót-utcza.**⁸ Mindemellert azt is leírja, hogy az ún. **Újváros** külön községet alkotott, amelyhez megjegyzi, hogy a XVI. századi okmányok szerint Beregszász hármastagoltságú város lehetett,⁹ azaz: **Főváros, Új- és Pap-városi** (más néven **Pap-utczai**) részekből állt.¹⁰ **1715-ben** azt olvashatjuk nála, hogy a Rákóczi-szabadságharc után a szepesi kamara Bokros Ferenc katolikus parochus birtokába jutatta az ispotályt, az **Újvárosi** és **Pap-utczai** jobbágysággal együtt.¹¹ **1752-ben** úgy tudja, hogy Hoffner helyi plébános panasza következtében az úriszék még ez évben elhatározta, hogy a **Pap-utczai** és **Újvárosi** lakosok, mint a plébános és az ispotály alattvalói, tegyenek eleget kötelességüknek.¹² **1775-ben** ugyancsak arról értesít bennünket, hogy a munkácsi uradalom határozata értelmében az **Újváros** utcabeliek, kik a múlt század első felében külön bíró és tanács hatósága alatt állottak, ezentúl a beregszászi városi tanács hatósága alá tartoznak, mert egy községen belül két tanács nem működhet.¹³ **1774-ben** az **Árok-utczára** vonatkozóan olvashatjuk, hogy ugyanezen évben leégett.¹⁴ **1778-ban** a (római katolikus) lelkész tulajdonának tárgyalása során írja, hogy a látogatási jegyzőkönyv

szerint akkor a lelkész birtokába 3 kaszáló, egy a mezőn, egy az Aranyos alatt és egy Bereg felől, 3 kert, Búcsún egy telki illetőség, a **Pap-utcában** pedig 18 telek tartozott.¹⁵

A szakirodalom alapján a legkorábbi utcanév- említések a XVI., XVII. és XVIII. századra tehetőek, többek között olyan utcanevekkel, mint például: **Akasztó-, Ardó-, Árok-, Felső- (más néven Hatházi), Kis-, Malom-, Mindszent-, Szentlélek-, Szénégető-, Tóth-, Újváros és Pap-utca.**

Beregszász utca- és térneveinek pontos feltérképezése, valamint az adatgyűjtés céljából megvizsgáltam a Kárpátaljai Állami Levéltár fondjegyzékét, s találtam olyan forrásgyűjteményeket, amelyek tartalmazhatnak idevonatkozó adatokat. Ezek többek között olyan forrásanyagok, mint Bereg vármegye főispánjának és alispánjának iratai, Beregszász polgármesterének, városi jegyzőjének, rendőrkapitányságának, pénzügyi igazgatásának iratai, valamint Podkarpatszka Rusz levéltári katasztrális térképei.

Az iratanyagok nagyságára való tekintettel Bereg vármegye főispánjának iratait kezdtem áttekinteni, amelyek 1342-től 1919-ig tartalmaznak iratokat a vármegye, s azon belül Beregszász történetére vonatkozóan. E forrásgyűjtemény 1. *opiszát* tanulmányoztam át, s abban az 1700-as évektől kezdődően értékes, Beregszász legkorábbi utcaneveinek feltérképezését segítő adatokat találtam.

Ismeretes a levéltár *fondjainak* rendezési elve (a fondok kronológiai sorrendben tartalmazzák az iratokat), ezért az általam fellelt anyagban 4 tematikát sikerült csoportosítanom.

Az első csoportba az adóösszeírásokat tartalmazó iratokat gyűjtöttem össze. Sokat lendített a munkán, hogy 11 adóívben az adófizetők utcánként vannak összeírva. Ezeket az utcaneveket az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat

Beregszász XVIII. századi adóíveiben fellelhető utcanvevei

<i>S o r - szám</i>	Az adóívek dátuma	<i>Útcanvek</i>
1.	1713. január 7-8.	Akasztó, Ardó, Felső, Kis, Újváros ¹⁶
2.	1720. július-augusztus	Akasztó, Ardó, Felső, Újváros és Vége ¹⁷
3.	1725-28	Akasztó, Ardó, Felső, Kis ¹⁸
4.	1728. május 28.	Akasztó, Ardó, Felső, Kis ¹⁹
5.	1744-48	Akasztó, Ardó, Felső, Kis ²⁰

6.	1761	Akasztó, Ardó, Árok, Félszer, Kis, Újváros ²¹
7.	1762. 22.	Akasztó, Ardó, Árok, Hatházi, Félszer, Kis ²²
8.	1767	Árok, Félszer, Újváros ²³
9.	1768	Ardó, Árok, (...), Hatház, Kis, Malom, (...) ²⁴
10.	1770. március 15.	Akasztó, Ardó, Félszer, Kis, Újváros és Pap- utca ²⁵
11.	1771. április 28.	Ardó, Árok, Félszer, Hatház, Kis ²⁶

A második csoportot a végrendeletek és személyes iratok alkotják, itt ugyancsak számos hasznos adatot találunk. Így például **1716 és 1748 között** Csobolya András beregszászi nemes személyes irataiban Beregszász **Akasztó- és Hatház-utcáival** kapcsolatban találunk utalásokat²⁷: „(...) jöve mi előnkbe Bihari Ilona és Seres Pál, tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy az **Akasztó-utcán** lévő telkeket (...) Csobolya Andrásnak és feleségének eladta 15 magyar forintokon.” Egy másik helyen ezt olvassuk: „(...) jöve mi előnkbe Varga Szabó István, tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy **Hatház-utcában** levő házát adta és örökösen vallotta Csobolya Andrásnak és feleségének 40 vonás forintokon.”

1736-ban egy bizonyos Tóth Mihály, beregszászi lakos által adócsökkentés ügyében írt kérvényben olvashatjuk, hogy ő a **Pap-utcában** lakott.²⁸ **1757-ben** Beregszász város Fehér Mihály végrendeletének azonosítása során keletkezett iratában, többször találkozunk az **Ardó-utcával**:²⁹ „(...) **Ardó-utcában** vagyon feltelek Bíró András szomszédságában, ezt is mert, hogy anyámtól való, hagyom a gyermekeimnek; **Ardó-utcában** vagyon egy házam két telkével együtt hagyom a feleségemnek, éltéig viselje gondját (...)”. **1759-ben** Székely János beregszászi nemes végrendeletében olvashatjuk, hogy a **Kis-utcában** fekvő házát telkestől Székely János fiának hagyja örökségül, míg a **Szénégető-utcán** lévő fél telkének harmadrészét, a hozzátartozó kenderfölddel együtt mennyére hagyja hozzá való hűségéért.³⁰ **1777-ben** Lengyel Andrásné végrendeletében több említést is találunk a **Malom-utczáról**:³¹ „(...) **Malom-utczában** lévő házamat telkével együtt hagyom Márton fiamnak, mivel nagyobb lévén talán alkalmasabb leszen gondja viselésére; ugyan ezen utczában az Ujjvárosi Hidvégi tályon másfél telkemet (...) hagyom a két kisebb fiamnak Andrásnak és Mihálynak (...)”. **1798-ban** Kitera János beregszászi lakos tulajdonát rögzítő iratban olvashatjuk többek között, hogy **Árok utcában** vagyon egy házasság telke.³²

A harmadik csoportba a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek és a Schönbornok jogsértései következtében keletkezett panasziratokat foglaltam, amelyekben

ugyancsak több adatot találunk Beregszász utcaneveivel kapcsolatban. **1721-ben** a beregszászi protestáns és római katolikus templomok közötti tulajdonvita ügyében keletkezett jegyzőkönyvben az **Újváros és Végéről**, illetve a **Pap-utczáról** találunk említéseket³³. **1770-ben** a beregszászi Katona Péter ügyében készült tanúkihallgatási jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy a **Félszer-utczán** lakó Molnár Mihály milyen okból tett káromkodásokat.³⁴ **1772-ben** a Tóth András ellen elkövetett támadás ügyében Beregszászon készült tanúkihallgatási jegyzőkönyv írja:³⁵ „(...) **Újvárosi Tóth András házán a tavasz télen micsoda gyalázat esett, tudja-e a tanú (...)**”. **1774. március 15-én** Pap Jakab és Márton beregszászi kereskedőknek a Schönbornok intézője ellen készült panasziratából tudjuk meg, hogy a **Hatház-utczában** élő Zakariás kereskedő régtől fogvást legkisebb árendát sem fizet az uraságnak több társával együtt.³⁶ **1776-ban** a beregszászi kórház építése ügyében keletkezett főispáni rendeletekben több utalást is találunk az **Újváros-** és **Pap-utczával** kapcsolatban:³⁷ „(...) *Hát az igazé? Hogy az ispotályhoz tartozó Újvárosi- és Pap-utczát Beregszász város szakasztotta és inpopulálta volna? Hogy a város inpopulálta vagy szakasztotta volna, Újváros- és Pap-utczákat azt se nem hallotta se nem tudja a tanú, hanem úgy hallotta, hogy a város kérésére az akkori tettes Földes uraság engede az ispotály és papok szolgálatára a fenn említett utczákat, melyek közül az egyiket ugymint a Pap-utczát Vég-utczának is hívták. (...)*”.

Az utolsó nagy csoportot az adásvételi és más jogügyletekkel kapcsolatos iratok alkotják, amelyekben többnyire a következő esetekben találunk utcaneveket.

1715-ben a városi lakosok tulajdonváltásairól készült jegyzőkönyvben az **Akasztó-, Árok- és Félszer-utczákról** a következő hivatkozásokat olvashatjuk: „(...) *István deák maga szabad akarata szerint tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy tudniillik, amely kis szántó földje vagyon egy barázdában Akasztó-utcza végén (...)* adta és vallotta zálogságra (...);³⁸ (...) *István tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy az Árok-utczában sarokházon levő pusztáját (...)* adta és örökösen vallotta, Csobolya Andrásnak és feleségének Mária asszonynak zálogságára;³⁹ (...) *Kézy István feleségével együtt tesz ilyen vallást, hogy a Félszeren lévő fele telekét, romlott házával együtt eladták 38 magyar forintokon.*⁴⁰”

1769-ben Beregszász város adásvételi és más jogügyleteiben keletkezett irataiban a város utcaneveinek újabb említésével találkozunk: „(...) *jöve mi előnkbe Dupka Mihályné tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely fél telke volt Malom-utczában adta és örökösen vallotta Puskás Istvánnak és feleségének Veres Barbarának 21 vonás forintokon (...);⁴¹ (...) jöve mi előnkbe Lőrinc (...) maga szabad akarata szerint feleségével tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely háza volt Barát-utczán,*

adta (...) Pauman Györgynek 20 német forintokon;⁴² (...) jöve mi előnkbe **Ardó-utczai** Tóth András felesége tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab földje volt az **Újvárosi Kertalatt**, adta és örökösen vallotta Lőrinc András uramnak és feleségének egy német forintokon bírassák örökösön szabadosan;⁴³ (...) Diószegi József felesége tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab teleke volt **Félszer-utczán** Huszti Miklósétól elszakadva most már ismét visszaszerezte (...);⁴⁴ (...) jöve mi előnkbe macsolai Homoki Gergely felesége tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely puszta teleke volt **Pap-utczában**, melynek szomszédsága napkeletről az **Újváros síkátora**, nap nyugatról Molnár Bálint teleke, adta és örökösön vallotta Kotfis Mihálynak 9 vonás forintokon;⁴⁵ (...) Németi Erzsébet tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab tengeri földje volt **Szénégető-utcza** végén (...) adta édesfiának Takó Jánosnak és feleségének (...).⁴⁶

1797–1798-ban megkötetett beregszászi birtokügyekben olvashatjuk, hogy egy bizonyos Ehammer(?) Ferenc az **Árok utczában** lévő egy házas telkét adta és örökösön által cserélte (...) Andrásnak és feleségének azon házáért és teleknek harmad részéért, amely az **Akasztó utczában** található.⁴⁷

Az adásvételi és más jogügyletek iratanyagaiból a következő utcaneveket foglaltam táblázatba.

2. táblázat

Beregszász XVIII. századi adásvételi irataiban előforduló utcanevek

Sorsz.	Az adásvétel dátuma	Utcanevek
1.	1715	Akasztó, Árok, Félszer ⁴⁸
2.	1761-1770	Ardó, Kis, Pap, Szénégető ⁴⁹
3.	1768	Akasztó, Ardó, Kis, Kis Kassa, Pap, Újváros ⁵⁰
4.	1769. február 18 – szeptember 2.	Akasztó, Ardó, Barát, Félszer, Kis, Malom, Pap, Szénégető, Újváros, Újváros Síkátora, Újvárosi Kertalatt ⁵¹
5.	1772. január 5–december 31.	Akasztó, Ardó, Félszer, Hatházi, Malom, Pap, Szénégető, Tóth, Újváros, Újváros Síkátora ⁵²
6.	1775 augusztus–december	Akasztó, Ardó, a város szekérútja ⁵³
7.	1778	Akasztó, Árok, Félszer, Malom, Pap, Újváros, Újvárosi Kertalatt ⁵⁴
8.	1779-1785	Akasztó, Ardó, Árok, Barát, Félszer, Kis, Malom, Pap, Szénégető, Újváros ⁵⁵
9.	1797-1798	Akasztó, Árok ⁵⁶ , Ardó, Kis, Pap ⁵⁷
10.	1799	Ardó, Újváros ⁵⁸

A vizsgált levéltári forrásanyagokban számos XVIII. századi adat őrizi a város régi utcaneveit. Az **Akasztó-, Árok-, Ardó-, Félszer-, Kis-, Malom-** és a **Pap-utcákról** így megállapíthatjuk, hogy azok a vizsgált időszakban állandósulni látszottak.

Mindezek után megvizsgáltam, hogy Beregszász „legkorábbi” utcanevei napjainkra milyen változásokon estek át. Az összehasonlítás végett előkerestem a *Kárpátalja* és *Beregi Hírlap* 1992-es számainak több olyan anyagát, amelyek a rendszerváltás után az utcák, terek történelmi nevének visszaállításáért folytatott politikai-kulturális harc idején és annak hatására íródtak. A kutatás szempontjából különösképpen két anyag kiemelését tartom fontosnak. Az egyik Csatáry György *Beregszász utcaneveinek történetéből* című írása, a másik *A népképviselők városi tanácsa 9. ülészakánának határozata a város egyes utca és terei nevének visszaállításáról* című közlemény. Mindkettő értékes adatokkal szolgált az általam felkutatott „legkorábbi” utcák mai neveinek feltérképezése terén. Az összehasonlítás eredményét a 3. sz. táblázatban foglaltam össze.

3. táblázat

Beregszász utcáinak régi és ma használatos nevei

Sorsz.	XVI-XVIII. század	1992. február 2-án ⁵⁹	1992. március 7-től napjainkig ⁶⁰
1.	Akasztó (Namény)	B. Hmelnickij	B. Hmelnickij
2.	Ardó	Munkácsi	Munkácsi
3.	Árok	T. Sevcenko	T. Sevcenko
4.	Barát	M. Gorkij	Bethlen
5.	Félszer	V. Sztefanika	V. Sztefanika
6.	Kis ⁶¹	—	—
7.	Malom	27 Nojabrja	Kinizsi
8.	Újváros és Pap utca	Gercena	Arany János
9.	Tóth	Csapajev	Vörösmarty

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy az első beregszászi utcák (**Akasztó-, Ardó-, Árok-, Félszer-** (más néven **Hatházi**), **Kis-, Malom-, Mindszent-, Szentlélek-, Szénégető-, Tót-, Újváros és Pap-utca**) említése a XVI, XVII és XVIII. századokra tehető. Ugyanakkor a fellelt adatok azt is valószínűsítik, hogy Beregszász 1775-ig hármastagoltságú város lehetett, azaz a **Főváros-ból**, az **Új-** és **Papváros** (más néven **Paputca**) nevű részekből állt.

Különösen az adóösszeírások és adásvételi, tulajdonviszonyokat rögzítő iratok érdekesek e tekintetben, amelyek alapján a XVIII. század során folyamatosan

nyomon követhetjük a város, főleg az **Akasztó-, Árok-, Ardó-, Félszer-, Kis-, Malom-, Pap-utcák** neveinek előfordulását. Több iratban is találunk olyan utcákat, mint a **Barát-, Szénégető-** és az ún. **Újvárosi különálló rész (utca)**. Ugyanakkor egy-egy alkalommal néhány iratban találkozunk olyan utcával, mint **Tóth-utca**, valamint a Lehoczky által sem ismert újabb utcanevek is említődnek, mint például az **Újváros és Vége, Újvárosi Sikátor** vagy a **Város szekér útja**.

Így többé-kevésbé a város valamennyi „legkorábbi” utcáinak a napjainkban használatos neveit sikerült feltárni. Az **Akasztó utcát** a későbbiek során nevezték Namény utcának, ma azonban B. Hmelnickij nevét viseli. Az **Árok utca** ma T. Sevcsenkóról, a **Félszer utca** V. Sztefanikról lett elnevezve, az **Ardó utca** pedig ma a Munkácsy utcaként ismert.

DOBOS SÁNDOR

(A KMF V. évf. hallgatója)

¹ Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár, 2004. 16-24. o.

² Zubánics László: Beregszászi kalauz. Beregszász, 2001. 17-19. o.

³ Bodik József, Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993. 64-70. o.

⁴ Csatáry György: Levéltári kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények). Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993. 118-119 o.

⁵ Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Ungvár, 1881. 134. o.

⁶ Uo. 135. o.

⁷ Uo. 97. o. – 1566-ban II. Szulejmán szultán hadával Miksa császár ellen vonult és Szapolyai, erdélyi fejedelemnek a krími kán vezérlete alatt jelentős tatár sereget adott segédhad gyanánt. Amikor azonban II. Szulejmán életét veszttette Szigetvár ostrománál, az erdélyi fejedelem keleti irányba engedte szélnek a krími tatárokat, akik végigpusztították Felső-Magyarország vármegyéit, köztük Bereg vármegyét is. Más városokhoz hasonlóan Beregszászt is kifosztották és felégették (Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár, 2004. 13. o.).

⁸ Uo. 104-105. o. – Az Akasztó-utczával kapcsolatban megjegyzi, hogy annak nevét később Naményi-utczára változtatták.

⁹ Uo. 106. o.

¹⁰ Lehoczky Tivadar: Adalékok Beregszász történetéhez. Ungvár, 1999. 73. o.

¹¹ Uo. 119. o.

¹² Uo. 95. o.

¹³ Uo. 53. o.

¹⁴ Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Ungvár, 1881. 107. o.

¹⁵ Uo. 132. o.

¹⁶ F. 10. op. 1. No 407. 2-4. o.

¹⁷ Uo. No 448. 2-4. o.

¹⁸ Uo. No 489. 2-4 o.

¹⁹ Uo. No 505. 2-4. o.

²⁰ Uo. No 653 1-3. 6-7. 11-12. 14. o.

²¹ Uo. No 901. 1-4. o.

- ²² Uo. No 914. 1-3. o.
²³ Uo. No 990. 1. 4. 8. o.
²⁴ Uo. No 1014. 1-5. o. – a pontokkal jelölt helyeken kiolvashatatlanok az utcanevek.
²⁵ Uo. No 1047. 1. 7. 12-14. o.
²⁶ Uo. No 1072. 43-49. o.
²⁷ Uo. No 428. 1., 8. o.
²⁸ Uo. No 566. 1. o.
²⁹ Uo. No 840. 1. o.
³⁰ Uo. No 865. 2. o.
³¹ Uo. No 1208. 5. o.
³² Uo. No 1939. 1. o.
³³ Uo. No 453. 1-2. o.
³⁴ Uo. No 1045. 1. o.
³⁵ Uo. No 1106. 1-2. o.
³⁶ Uo. No 1145. 1. o.
³⁷ Uo. No 1195. 6. o.
³⁸ Uo. No 416. 5. o.
³⁹ Uo. No 416. 7. o.
⁴⁰ Uo. No 416. 1. o.
⁴¹ Uo. No 1028. 30. o.
⁴² Uo. No 1028. 56. o.
⁴³ Uo. No 1028. 67. o.
⁴⁴ Uo. No 1028. 7. o.
⁴⁵ Uo. No 1028. 10. o.
⁴⁶ Uo. No 1028. 12. o.
⁴⁷ Uo. No 1903. 12. o.
⁴⁸ Uo. No 416. 1. 5. 7. 12. o.
⁴⁹ Uo. No 897. 1-15. o.
⁵⁰ Uo. No 1007. 2-3. 6-7. 13. 17. 22. 25. 35. o.
⁵¹ Uo. No 1028. 2. 7. 10. 12. 14-16. 20-21. 25. 30. 32. 34-35. 37. 39-40. 42. 45. 56. 66-67. 69. o.
⁵² Uo. No 1098. 1-4. 6. 8-9. 11. 13-15. 17. o.
⁵³ Uo. No 1167. 2-3. o.
⁵⁴ F. 10. op. 1. No 1228. 7. 9. 11. 13. 16. 23-24. 28-29. 32. 40. 43. 55-56. 59. o.
⁵⁵ Uo. No 1236. 6. 8. 10. 14. 16. 20-21. 23-25. 27. 32. 34. 36-37. 43-44. 47-48. 50. 53. 57. o.
⁵⁶ Uo. No 1903. 9. 12. 15. o.
⁵⁷ Uo. No 1934. 1. 3. o.
⁵⁸ Uo. No 1954. 2-3. o.
⁵⁹ Csató György: Beregszász utcaneveinek történetéből. *Kárpátalja*, 1992. 3. sz. 14. o.
⁶⁰ A népképviselők városi tanácsa 9. ülészakának határozata a város egyes utca és terei nevének visszaállításáról. *Beregi Hírlap*, 1992. március 7.
⁶¹ A Kis utca mai nevét az általam megvizsgált újságcikkek segítségével nem sikerült kideríteni.

A sztálini hordák rabszolgaszedő razziái a magyarok és a németek körében

Reflexiók szomorú évfordulóinkra

Mára sikerült elegendő levéltári anyagot összegyűjteni ahhoz, hogy ha nem is tudjuk minden részletében feltárni, de legalább meggyőzően alátámaszthatjuk a Kárpát-medencei magyar és német polgári lakossággal szemben 1944 őszén és 1945 elején elkövetett törvénytelenések tényét.

Történelmi és társadalmi aspektusból vizsgálva az egykor szigorúan titkosított hadijelentéseket, a szomorú évfordulók kapcsán kegyeletteljes főhajtással emlékezhetünk mártírjainkra, de tiszteleghetünk a lelkiileg megtört túlélők és mindazok előtt, akik szívükben és emlékezetükben megőrzik örök emléküket.

Ímmár 65 év telt el azóta, hogy 1944. november 13-án megjelent a Beregszászi Városparancsnokság 2. sz. hírhedt parancsa, amely elrendelte a 18 és 50 (sok esetben a 60) év közötti magyar és német férfiak behívását „háromnapos” helyreállítási munkára. Most már adatolva is tudjuk, hogy a kiagyalt halálmenetet csak minden harmadik elhurcolt élte túl.

A második népiptó dokumentumot is 65 évvel ezelőtt fogalmazták meg a Kreml kommunista inkvizitorai: Malinovszkij marsall, a II. Ukrán Front csapatparancsnoka az állambiztonsági bizottság 1944. december 16-án kelt 7161. sz. határozata alapján saját rendeletet adott ki, ahol ez áll: **„.... 1944. december 25-től 1945. január 10-ig szovjetunióbeli munkára mozgósítsák és internálják a Magyarországon és Erdély területén élő 17–45 év közötti munkaképes német férfiakat és a 18–30 év közötti munkaképes német nőket...”**

E rendelet értelmében az I. Ukrán Front hadműveleti területéről 1945. március 20-ig több mint 40 ezer magyarországi németet vittek a Szovjetunióba, azon belül az ukrainai, belorusszai, oroszországi, kazahsztáni, kaukázusi és más munkatáborokba. Az elhurcoltak többsége a Donyec-medence szénbányáiba került, ahol rabszolgamunkára kényszerítették őket. Rabtartóik a munkaerejüknek a végsőkéig való kihasználása mellett teljes testi-lelki megtörésükre, emberi méltóságuk sárba tiprására törekedtek. Ellenük is a szovjet Gulag-módszereket vetették be, de míg a magyarországi, erdélyi, felvidéki és más országrészbeli magyar és német túlélőket hazaengedték, az időközben szovjet állampolgárrá lett túlélők nem térhettek haza, hanem Szibériában, Kazahsztánban telepítették le őket kiegészítő büntető száműzésre (*szszilka*). Onnan nem költözhettek el, csak akkor, ha erre engedélyt kaptak, sokaknak pedig örökös száműzés lett a sorsuk. Ezeket kijelölt kényszerlakhelyen (*szszilnuposzelenycként*) tartották nyilván, és meghatározott időközönként jelentkeznük kellett a helyi állambiztonsági szerveknél. Nagyon sok kárpátaljai magyar és

németet, diplomás értelmiségit, tisztviselőt, papot, kuláknak minősített földművest szerencsés hazatérésüket követően újból perbe fogtak, és a szovjet polgári BTK 58. paragrafusa alapján mint szovjetellenes elemet 10-15 évre ismét a GULAG javító-munkatáborába küldtek, ahol már a szovjet rabok sorsában osztoztak, s volt aki, soha többé nem térhetett haza.

Jogi aspektusból nézve, meg lehet-e bocsátani a sztálini gépezet irányítóinak ezt a népirtást? Elévülhetetlen és megbocsáthatatlan bűnt követtek el, amikor ártatlanok tízezreit hurcolták munkaszolgálatra; súlyos gondatlanságból elkövetett bűnnel vádolhatjuk fogvatartóikat, amiért embertelen körülményeket teremtve előidéztek, hogy a rabok túlnyomó többsége fertőzések, éhínség és a fagy áldozatává váljon.

A harmadik dokumentum is 65 évvel ezelőtt keletkezett. 1945. január 20-án Mocsalov állambiztonsági őrnagy, a IV. Ukrán Front háterszággparancsnoka mellett működő, a hadifoglyok és internáltak ügyeivel foglalkozó osztály vezetője a front lágerrendszerében működő valamennyi gyűjtőtábor parancsnokának 00175. számmal szigorúan titkos utasítást küldött, amely a vizsgált téma szempontjából különös fontossággal bír. A dokumentumban többek között ez áll: *„Az 1945. január 17-i 00163. sz. utasításomat kiegészítem azzal a megjegyzéssel, hogy az újonnan érkező internáltakat nem a IV. Ukrán Front 0036. sz. határozata értelmében, hanem az NKVD 1945. január 11-i 0016. sz. parancsa értelmében kell kezelni.*

Mindazokat, akik az NKVD parancsára érkeztek, nem internáltaknak, hanem letartóztatottaknak kell tekinteni és a hadifoglyoktól elkülönítve kell nyilvántartani.

A hadifoglyokról szóló általános adatokba ne iktassák be a letartóztatottak adatait, hanem kezeljék azokat külön.

Abban az esetben, ha a letartóztatottak kérdőívek nélkül érkeznek, töltsék ki törzslapjukat az átvételi anyagok alapján.

Az önökhöz eljuttatott letartóztatottakhoz konvoj kíséretet biztosítunk; ezek megérkezéséig megengedem, hogy a letartóztatott személyeket külön menetoszlopokba felsorakoztatva küldjék a közös szakaszokba és különítsék el őket az éjszakai pihenéskor.

A szakaszok úgy álljanak össze, hogy elől haladjon a hadifoglyok menetoszlopa, mögöttük pedig a letartóztatottak menetoszlopa.

A letartóztatottakat, ha megbetegednek, a hadifoglyok számára megállapított rendben utalják kórházba.”

Az NKVD parancsa, amelyre Mocsalov állambiztonsági őrnagy is hivatkozott, csakúgy, mint az ő parancsa, alkalmat adott arra, hogy a IV. Ukrán Front katonai tanácsa 1944. november 18-i határozata alapján letartóztatottakat összevegyítsék az azt követő napokban letartóztatottakkal, és ily módon leplezzék azt a törvény-

telenséget, amit a front katonai parancsnoksága vitt véghez a kárpátaljai magyarok, németek internálása által. A „letartóztatások” elhúzódtak egészen 1948-ig, mivel a sztálini parancs által elrendelt akció célja egyértelműen a szovjetunióbeli „rabszolgamunkára” való toborzás volt.

Számos írásban, dokumentumban ma is fölmerül a kérdés: minek nevezzük őket? Lágereseknek? Internáltaknak? Deportáltaknak? Letartóztatottaknak? Elhurcoltaknak stb.? Definíálhatjuk helyzetüket úgy is, hogy a kollektív bűnösség alapján végzett rabszolgaszerző begyűjtés áldozatai voltak, akiket a hadifoglyoknál is alacsonyabb bánásmódban sem részesítettek.

A civil férfiak elhurcolását semmilyen nemzetközi jog vagy gyakorlat nem igazolja. A történetek a hadijog és etika semmibe vételét jelentették. Valamennyien a kommunista önkény útjában voltak, ezzel büntették a magyarságot a II. világháborús részvételért. A kommunista jellem és a humanista jellem közzé nem lehet egyenlőségjelet tenni. Ezt maga Alekszandr Solzsenyicin volt elítélt, orosz író is kihangsúlyozta:

„A kommunistáknál kártékonyabb és veszélyesebb embertípust még nem produkált a történelem. Cinizmusuk, szemtelenségük, hataloméhségük, gátlástalanságuk, rombolási hajlamuk, kultúra- és szellemellenességük elképzelhetetlen minden más, normális, azaz nem kommunista ember számára. A kommunizmus nem ismeri a szegényt, az emberi méltóságot, és fogalma sincs arról, amit a keresztény etika így hív: lelkiismeret. A kommunista eltorzult lélek, egészséges szellemű európai ember nem lehet kommunista. Nincs olyan vastag bőrt igénylő hazugság, amit egy kommunista szemrebbenés nélkül ki ne mondana, ha azt a mozgalom érdeke vagy az elvtársak személyes boldogulása úgy kívánja.”

A családjuktól elszakított, a kegyetlen pusztulásra ítélt lágerlakóktól úgyszólván mindent elvettek, de hitüket mégsem tudták megtörni, hiszen Istenre bízta sorsuk alakulását, az elcsigázottak Istenhez fohászkodtak haláluk órájában, a borzalmakat túlélők Istentől várták a szabadulást. Íme néhány strófa *Istenhez fohászkodva...* című gyűjteményéből. (Intermix Kiadó, Ungvár, 1992)

„Vér folyik a sákány nyelén,/ A lágerista csak „Davaj!”/”Előre” – még sötét van./ Csak a halál muzsikál felettünk.” (Gaál Sándor: *Hó szállong az Orsa felett*, 1945.)

„Fogolytábor bús lakói fáradt emberek,/ Valamennyi otthonáról gondol, kesereg,/ Fájó sóhajunk az égig felér,/ Odahaza az asztalon van-e most kenyér,/ Nem nélkülöz-e a hű asszony, a kedves gyerek,/ Tudnak-e még mosolyogni otthol a szemek.” (Fogolytábor bús lakói... Szerzője ismeretlen, 1946)

„Hozzád fohászkodom, drága jó Istenem,/ Segíts meg még egyszer innen hazatérnem./ Segíts meg, hogy lássam még egyszer gyermekem,/ Kedves jó szüleim meg a feleségem.” (1946. Szerzője ismeretlen)

„Az t írták a donbászi vidékről,/Véresen ment le a nap az égről,/De sok vér folyt az idegen földre,/ de sok bányász aludt el örökre.” (Fogolyének, Szerzője ismeretlen. 1947)

„Nem félünk a szenvedéstől,/Nem félünk a kínzásoktól,/Nem félünk a börtönöktől,/ Nem félünk a haláltól...” (Fedák László: *A kolimai magyar rabok hitvallása*, Kolima, 1950)

„Gondolatban írok./ Az ör ide lásson!/? Emlékezetemben/ tartom az írásom.” (Balog Sándor, *Kemény, konok ember...*)

Lelki aspektusból nézve, harvanöt évvel ezelőtt az élniakarás irattatta velük a szolymai, szambori és más gyűjtőtáborokban, a Gulág munkatáboraiiban azokat a lágerimákat, lágerleveleket, amelyekben napi fohászaikat fogalmazták meg, okuként a jövő nemzedék számára is.

Az alább közölt motívumcsoportokat az *Istenhez fohászkodva...* című gyűjteményből (Intermix Kiadó, Ungvár, 1992.) válogattuk

I. Fohászkodás Istenhez:

„...Adjon a jó Isten mindnyájatoknak erőt, egészséget...” (Turda-levél)

„... hátha megsegít a jó Isten, hogy még élhettek...” (Turda-levél)

„... a jó Isten... csak öbenne bizhatunk, ő segíthet rajtunk, ha erős hittel bizunk benne...” (Turda-levél)

„... a jó Isten adjon Nektek mindnyájatoknak elviselhető, kellemes karácsonyi ünnepeket...” (Badzej-levél, 2)

„... Ha a jó Isten is úgy akarja, okosan élve meg fogjuk tudni tartani egészségünket...” (Badzej-levél, 2)

„... Adja azonban a jó Isten ... mégiscsak kikerülhessünk” (Badzej-levél, 2)

„...Hála Istennek egészséges vagyok...” (Badzej-levél, 3)

„... a jó Isten erőt adjon nekünk...” (Badzej-levél, 4)

„...vezéreljen bennünket a jó Isten...” (Badzej-levél, 4)

„...bár adná az Isten ... szeretnék már hazamenni” (Badzej-levél, 5)

„... Isten vele, édes, drága, jó Anyukám...” (Badzej-levél, 5)

„... Hála Istennek, egészséges vagyok...” (Nagy-levél, 7)

„... Ha Isten megsegít, ... hazakerülök...” (Nagy-levél, 7)

„... Aldja meg őket a Mindenható...” (Nagy-levél, 7)

„... Óh Istenem, kérlek, töröld el bánatom...” (Ferenc verses levele, 9)

„... Sírva kérjed a jó Istent, hozza haza fiadat...” (Fedák verses levele, 11)

„... Majd megsegít az Isten...” (Varga-levél, 12)

„... tessenek Mind imádkozni, hogy... hazakerülhessünk és viszontláthassuk egymást”

II. Imádkozás a csaláért, hozzátartozókért:

„... áldja meg a jó Isten, drága jó Anyukámat, az egész kis családomat...”
(Badzej-levél, 5)

„... Minden nap... Imádkozom Értetek, kis kápolna van itt, abban oltárkép, mely
elém varázsolja a Ti képeteket...” (Badzej-levél, 4)

„... imádkozzanak érettem, hogy hazamehessek dolgozni a csaláért” (Badzej-
levél, 5)

„... sokat imádkoztam érte...” (Badzej-levél, 6)

„... imádkozott fiadért...” (Fedák-verseslevél, 11)

III. Megszólítások:

„Kedves családom és kedves édesanyám” (Turda-levél, 1)

„Kedves feleségem” (Turda-levél, 1)

„Kedveseim!” (Badzej-levél, 2)

„Kedves jó Anyukám” (Badzej-levél, 2)

„Drága édes kis Lelkem, Olgicám” (Badzej-levél, 2)

„Szeretett gyermekeim” (Badzej-levél, 2)

„Kedves jó Anyuka és Apuka” (Badzej-levél, 2)

„édes Olgicám, aranyos gyermekeim” (Badzej-levél, 3)

„kedves jó szüleink és Mind, Ti kedveseim!” (Badzej-levél, 3)

„Drága jó Anyukám” (Badzej-levél, 3)

„Kedves jó Szüleim” (Badzej-levél, 4)

„Olgicám édes! Drága kicsi lelkem!” (Badzej-levél, 4)

„Drága jó Édesanyám, Öcsém és Húgom!” (Nagy-levél, 7)

„Drága Édesanyám” (Nagy-levél, 7)

„Kedves Boris rokon” (Ferenc-verseslevél, 8)

„Szeretett, kedves, drága, jó Édesanyám!” (Varga-levél, 12)

IV. Búcsúzás, üdvözlés:

„... szeretettel csókol mindenkit, kézcsókját küldve... szeretettel: Pali” (Badzej-
levél, 2)

„... Mindenkit sokszor csókolok...” (Badzej-levél, 3)

„...sokat gondolok Rátok, a mielőbbi viszontlátásig, maradok szerető férjed: Pali”
(Badzej-levél, 3)

- „... Szeretettel küldöm csókjaimat és áldásaimat! (Badzej-levél, 3)
 „... maradok forrón szerető férjed, imádó apucitok az öregek tisztelő veje: Pali” (Badzej-levél, 4)
 „... Ezerszer csókolja és áldását, köszönetét küldi szerető, hálás fia: Pali” (Badzej-levél, 5)
 „... Milliószer csókolom Édesanyámat... szerető fia: Jenő” (Nagy-levél, 7)
 „Minnél előbbi otthoni vizontlátás örömében sokszor csókolom szeretett szüleimet és testvéreimet. Öcsi” (Varga-levél, 12)

V. Állat-motívumok:

- „... Szinte nem tudtuk már mire vagyunk különbe az állatnál” (Hatodik levél)
 „... hol van a határvonal az ember és állat között...” (Hatodik levél)
 „... megmutatta a nagy titkot, az emberbaromban az isten arcát...” (Hatodik levél)
 „... legalább csak olyan lenne a kosztunk, mint otthon a kijáró disznóknak...” (Nagy-levél, 7)
 „... Ártatlan vagyok, akárcsak a madár...” (Ferenc-verseslevél, 9)

VI. Reménytelenség:

- „... kifognak bennünket engedni, de ezt nem igen érjük meg...” (Badzej-levél, 2.)
 „... De a végzet ezt így rendelte el és bele kell nyugodnunk határozatába, bár a jövőnk teljesen ismeretlen” (Badzej-levél, 5)
 „... végegyengülésben elhunyt, szép halála volt...” (6 levél)
 „... de még boldogabb, aki meghalt...” (hatodik levél)
 „... hogyan kerülök haza...” (Badzej-levél, 5)

VII. Kitartás, remény:

- „... most csak az a fontos, hogy kitartsunk... életkedvünket megőrizzük...” (Badzej-levél, 5)
 „... ilyen csaláért érdemes szenvedni...” (Turda-levél, 1)
 „... táplálom hitemet...” (Turda-levél, 1)

„... *mostmár egészen jól megy sorunk...*” (Nagy-levél, 7)

„... *sokszor reményünk nagyobb, máskor kisebb...*” (Badzej-levél, 2)

Egyes lágerlevelek, verses imák szerzőire már a túlélők sem emlékeznek. Gondoljunk arra, hogy a 17-18 esztendősen elhurcolt túlélők, ha még élnek, már 83-84 évesek. Több írásos emlékek sikerült azonosítani alkotóját. Személyesen ismertem olyan túlélő rímfaragókat, akik gondolatban írták, és emlékezetükben őrizték meg verseiket, amelyeket hazatértük után rögzítettek papíron, amelyekben megrázó drámaisággal ábrázolják a lágerélet körülményeit, keserű iróniával a foglyok szenvedéseit, továbbá hírt adtak a különböző nemzetiségű rabok igazi lágerbeli összetartásáról is.

Amíg a légerekben ezerszámmra pusztultak „a nép ellenségei”, közöttük az anyaországi és a kárpátaljai magyarok is, addig idehaza diadalmenetben épült a „sztálini szocializmus”, „hurrá-legények” harsogtak taktusra nagy tirádákat, egymást túllícitálva égig magasztalták, istenítették a nagy Sztálint, a XX. század legkegyetlenebb népirojtóját.

A deportáltak és a politikai foglyok utolsó csoportjai Sztálin halálát követően, az 1955-ben kiadott amnesztiarendelet értelmében térhettek vissza. Különböző veszteséglista és -mérleg készült, egy biztos, hogy a Gulág légereiben többen haltak meg, mint a harctereken. Akik kitartóan hittek a túlélésben, azok a fizikai halált is legyőzték. Az eddig összegyűjtött és elemzett lágerimákban, levelekben, rímes költeményekben és énekelt versekben ezrek fájdalma, napi halála fogalmazódik meg. A mának, a holnapnak címzett üzenetértékű végrendeletek ezek, ahogy az az egyik versajánlásban áll: „...*Magyar fiúk, magyar lányok, dobogjon a szívetek,/ Ha e könyvet olvassátok, e gyászos történetet./ Terjesszétek azt firól fira e gyászos esetet,/ Hogy még unokáitoknak vésődjön emlékezetökbbe!*” (Barta Károly: 1944 november havában. 1946–1947)

Az érzelmileg telített strófákból, szavakból tengernyi szenvedés olvasható ki. E szenvedésre épült az Istenhez fohászkodók hite, apáink hite. Ez táplálja ma a mi hitünket is, erőt ad nekünk a fennmaradáshoz, nyelvünk és kultúránk fel nem adásához... Isten minket úgy segíljen!

DUPKA GYÖRGY

VERÉBRE PAZAROLT ÁGYÚTŰZ

A Táltosok (szerzőjének) védelmében című, háromoldalas, nyugodt hangvételű jegyzetemre (*Együtt*, 2009/4.) Fodor Géza ugyanott 18 oldalas, heves indulatokat sejtető reflexióval válaszolt. Ez önmagában is meglepetés, hát még ha figyelembe veszem annak tartalmát, amelyből kiderül, F. G. képtelen eltérni az övétől eltérő véleményyt.

Mindez elintézhető lenne egy legyintéssel, ha nem vetemedne elképesztő állításokra, belemagyarázásokra, gúnyolódásra stb. Mivel ezt teszi, kénytelen vagyok élni a viszontreflexió jogával, s hogy a jelek szerint *szövegértelmezési nehézségekkel* küszködő opponens dolgát megkönnyítsem, észrevételeimet kisfejezetekre tagolom.

Kabát a gombhoz

Tavaly júniusban F. G. Pap Ildikó regényének az *Együttben* közölt *részleteire* hagyatkozva tört pálcát a *teljes mű és annak szerzője* fölött. Hitelt érdemlő forrásból származó információ bizonyítja: *azután szerezte meg és olvasta el a könyvet, miután jegyzetem kéziratát elküldtem neki is (!)*, a következő elképzeléssel (idézet a kísérőlevélből): „...Ezt és a te reflexiódat, valamint az esetleges további hozzászólók véleményét hozzuk le az *Együtt* harmadik számában, miáltal életet lehelhetünk a folyóirat régóta tetszalott *Fórum* rovatába, s ami igazán lényeges, egy higgadt hangvételű disputa csakis jót tehet a folyóiratnak, különböző tanulságok levonására ad lehetőséget.” Sajnos, F. G. erre a folyóirat-istápoló elképzelésre és a korrektségre fittyet hányva, eleve azzal a szándékkal vette kezébe a regényt, hogy *bizonyítékokat keressen élőszóban már elhangzott véleményének igazolására*. Azt is tudom, hogy a gombhoz kíváncsi „kabát” anyagául szolgáló „bizonyítékok” összegereblyezésére több hetet áldozott, szerintem feleslegesen, mert az áhított „kabát” végül is egy önjelölt „történész” mundérjává sikeredett, ami kiábrándítóan rosszul áll rajta.

Illemtanból elégtelen

Írásának első mondatában F. G. közreadja Pap Ildikó születési évét és helyét, holott ennek ez információnak semmi köze vitánk tárgyához, ráadásul a szokásjog (tekintettel a női érzékenységre) az ilyesmit általában helyteleníti. Azért említem ezt a szerencsétlen másfél sort, mert előrevetíti az F. G. megközelítési módszerére jellemző *felszínességet, szűklátókörűséget*.

Miért van, ami nincs?

F. G. többször is tényként említi, hogy Pap Ildikó regényének szereplői „vidékünkéről elköltözött négytagú família” tagjai. Túl a jogos kérdésen – a mű

cselekménye és tartalma szempontjából ugyan mit számít(ana) ez –, kénytelen vagyok figyelmébe ajánlani a valóságot: a regényben egyetlen „elejtett” szó sem utal arra, hogy annak szereplői *vidékükről* települtek volna át az anyaország fővárosába. Annyi állapítható meg, hogy a család vidékről került fel a fővárosba. Nagyon szegényesek lehetnek F. G. ez irányú ismeretei, ha a *vidék* fogalma alatt következetesen *pátriánkat* érti.

Mi a szépírás?

F. G. szerint Pap Ildikó regényéből „még a szépírói nyelv is hiányzik”. Igaz, ezt a véleményét zárójelbe teszi – ki tudja, miért. Az sem világos, mire alapozza lesújtó véleményét. Itt nyilván egyszerű *nemtetszésről* van szó, s hogy megalapozottnak tüntesse fel ítéletét, kézenfekvőnek látszó megoldásként lényegében tehetségtelennek minősíti a szerzőt. Mindeközben adós marad a válasszal, szerinte miért nem szépírás az a mű, amit írásának címében ő maga is regénynek – szépírói alkotásnak – nevez. Még furcsább, hogy két bekezdéssel a szépírói nyelv hiányolása után számon kéri a szerzőtől, miért nem ír „a közéletéről, közügyekről, gazdaságról, bármilyen egyéb társadalmi kérdésekről”. Hol itt a következetesség? Egy író nem követheti el azt a szamárságot, hogy a regény műfajában bármilyen témakört külső elvárásoknak megfelelően, netán *publicisztikai szinten* jelenítsen meg; ezeket csakis a saját és a szereplők legbelső személyiségén átszűrve, utalásszerűen ábrázolhatja – ahogy azt Pap Ildikó több-kevesebb sikerrel megteszi. A kákán csomót kereső „ítész” számonkérése tehát az adott esetben indokolatlan és komikus, annak ellenére, hogy ezt a regényt se szóban, se írásban soha nem minősítettem remekműnek, ahogy azt kritikusa feltételezi. Ami bizonyos: Pap Ildikó nem F. G.-től fogja megtanulni a regényírás mesterségét, mert utóbbtól ez a műfaj teljesen idegen. Erről jut szembe egyik anyaországi elismert pályatársam kiprovokáltan epés megjegyzése, amit egy buzgó irodalomkritikus őt irritáló állításaira mondott: „Ti abból éltek, azt értékelitek, amihez nem értetek, mert nem művelitek”. F. G.-nek is mondhatta volna...

Kioktatás visszautasítva

F. G. holmi „csikóhalat” és „lódarázt” emlegetve megpróbál kioktatni a társadalomkritika mibenlétéről. A szándék és a stílus, ahogy ezt teszi, semmivel sem indokolható, ezért visszautasítom. De maradjunk a lényegnél: Pap Ildikó szóban forgó regényében csak az nem veszi észre a mának szóló társadalomkritikát, aki nem akarja tudomásul venni a nyilvánvalót. Márpedig F. G. nem érzékeli, hogy elődeink értékeinek a ma tapasztalható *értéktelenség* ellenében való felmutatásával Pap Ildikó egy megalázó, következményeiben az emberi méltóságot – s azon belül a nemzeti karakterjegyeket – elveszejtő jelenségre hívja fel a figyelmet, vagyis

közvetett társadalomkritikát gyakorol. Úgy tűnik, F. G. tagadja az emberi-nemzeti önbecsülés sokféle jelzővel illethető elsorvadását

„Jupiter és a kisökör” esete

F. G. szemére veti a regény szerzőjének, hogy történelmünk vizsgálatakor „mindenkori hiba (...) bármit is csak egyetlen nézőpontra alapozni”. Egyetértek, sőt hozzáteszem: a több szempontú megközelítés *mindenkire* nézve kötelező. F. G. azonban nem tudhatja, hogy Pap Ildikó eleve szelektív koncepcióval közelít-e történelmünkhöz. De ha már ezt vélelmezi, mi jöhet a szerző szemére azt, amit ő is elkövet? Nyilván úgy gondolja, amit szabad Jupiternek, az másnak tilos. Ezen a téren azonban ő sem számíthat Jupiternek, hiszen a történelmünkkel kapcsolatos információhalmaznak ő is a töredékét ismeri csupán, és – egyébként jogosan – azzal az elmélettel azonosul, amely a legközelebb áll hozzá. Más kérdés, hogy önmagában az ilyen azonosulás igazolja-e a számára rokonszenves elmélet helytállóságát. Kétlem! Persze, ugyanez igaz a Pap Ildikó szerint vállalható elméletekre is – épp ezért megengedhetetlen, hogy egyik a másikat földbe döngölje, ahogy F. G. *próbálja* tenni Pap Ildikó történelemfelfogásával.

Vékony jégen

Nem kívánok beleesni abba a hibába, amibe opponensem, ezért a kevésbé ismert területen – történelmünk vonatkozásában – nem szállok vitába vele, bár „érvelésének” tekintélyes részét a történelmi hivatkozások teszik ki. Mindenesetre szántam rá időt, utánanéztem az elérhető forrásirodalomban, és azt tapasztaltam, hogy az F. G. által egyedül üdvöztetőnek vélt elmélet helytállóságát megkérdőjelező elméletek *legalább annyi kutatási eredményen, következtetésen alapulnak, mint az, amellyel ő azonosul.* Amit mindenképpen muszáj szóvá tennem: F. G. nem áttolja leírni, hogy a magyarság esetében „a kereszténység felvétele semmiféle behódolással nem járt”. Vagyis: a pusztán tény, miszerint egy népet – amelytől annak idején rettegett a korabeli Európa – saját urai *bizonyítottan* a környező országok uralkodóinak *kíváncsi* szerint elszakítottak az ősi hit gyökereitől és egy számára addig ismeretlen, idegen vallás elfogadására kényszerítettek – F. G. szerint nem behódolás. Ebből látszik, neki bizonyos *alapfogalmak* értelmezésével is problémái vannak – különben nem írta le ilyesmit. Meggyőződésem, hogy *többek közt* a kereszténység elfogadtatásából eredeztethető mai származásunk helyzetünk, amelynek legfőbb jellemzője mindenféle másságok mértéktelen tisztelete, ezzel párhuzamosan saját fajtánk karakterjegyei sokaságának sutba dobása. Más szóval: *a kereszténység felvételének kieroszakolása államvezetési, politikai-közéleti elkurvulásunk folyamatának kezdete volt.* A későbbiek során ez a folyamat rövidebb-hosszabb ideig szünetelt ugyan, de most is tart, sőt felgyorsult. Az eredmény: mára az európai népek *kap-*

carongyává lettünk. Mindebből nyílegyenesen következik a szomorú tény: F. G. vékony jégen toporzékolva buzgólkodik vélt igazának bizonygatásával. A vékony jég tulajdonsága pedig az, hogy előbb-utóbb beszakad.

Összefoglalás helyett

A letaglózó szándékú reflexió néhány kitételének érintését elegendőnek tartom ahhoz, hogy a téma iránt érdeklődő olvasók tisztán lássák: szelíden ejnyező jegyzetemre F. G. ádáz ösztűzzel reagált. Ágyútűzzel verébre... Nyilván azt hitte, a mennyiség ezúttal átcsap minőségbe. Az arányérzék hiánya, sértő szándékkal felsorakoztatott, mankóra szoruló „érvei” tárgyilagosságot nem ismerő, agresszív személyiségről árulkodnak. Módszere azonos Géza fejedelemével és István királyéval: *erőszakos*, ezért elítélendő.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2009. november – december – 2010. január

ELISMERÉSEK

2009. november – december

❖ **Gajdos István**, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke *Fodó Sándor Közösségi Díjat* nyújtott át **Goldschmied Józsefnek**, a budapesti Égtájak Iroda igazgatójának az eszenyi Ritmus Néptáncgyűttes rendszeres támogatásáért.

❖ **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke oklevelekkel ismerte el a Szabó Tibor vezette Ritmus Néptáncgyűttes tagjainak munkásságát.

❖ Húszéves tevékenysége elismeréséül az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) az *Illyés Gyula Szórvány Magyarságért Nívódíjat* adományozta a Lembergi Magyar Kulturális Szövetségnek. A kitüntetést **Kincs Gábor**, az UMDSZ alelnöke nyújtotta át **Szarvas Gábornak**, az LMKSZ elnökének.

❖ A *Magyar Művészetért Díj* Kuratóriuma a 2009-es díjak egyikét **dr. Botlik József** történésznek ítélte oda.

❖ A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kara és a Kossuth Lajos Koszorúja Alapítvány a técsői Kossuthszobor és park felújításáért *Alapítványi Emléklapot* adott át **Ivan Kovacs** polgármesternek, **Bacsikai József** beregszászi főkonzulnak, **László Károly** református lelkésznek, **Száva Józsefnek**, a Felső-Tisza-vidéki Vállalkozók Szövetsége elnökének és **Baló Erikának**, a Técsői Kárpátokért Alapítvány irodavezetőjének.

2010. január

❖ A Kárpátaljai Református Egyházkerület Zsinati Tanácsa által alapított *Komjáti Benedek sajtódíjat* **Kovácsné Marton Erzsébet** kapta.

❖ A Magyar Kultúra Napja alkalmából az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség kiosztotta a Kárpátaljai Magyar Nívódíjakat: **dr. Botlik József**, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára *Lehoczky Tivadar Tudományos Díjban* részesült. **Fodor Géza** költő *Kovács Vilmos Irodalmi Díjat* vehetett át: **Bíró Tibor** vállalkozó

Égán Ede Gazdasági Díjat kapott. **dr. Csobej István**, a Novák Endre Megyei Klinikai Kórház sebészeti osztályának főorvosa *Linner Bertalan Egészségügyi Díjban* részesült. **Soltész Péter** festőművész, a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület társelnöke, az Ukrajnai Képzőművészeti Szövetség tagja *Hollósy Simon Képzőművészeti Díjat* kapott. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet *Munkácsy Mihály Emléklapokért* **Matl Péter** szobrászművész és **Pomogáts Béla** irodalomtörténész vehette át.

❖ Az *Együtt Nívódíjakat* a folyóirat szerkesztőbizottsága tanulmány kategóriában **Fodor Géza** írónak, vers kategóriában **Füzesi Magda** költőnek, széppróza kategóriában **Nagy Zoltán Mihály** írónak ítélte oda.

❖ A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia idei *Okleveleit* **Pomogáts Béla** elnöktől a következő értelmiségiek vehették át: **Szemere Judit**, a *Beregi Hírlap* főszerkesztő-helyettese, **Nyikolajeva Irén**, a Tiszabökényi Kulturház igazgatója, **Fuchs Andrea**, a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület titkára, **Kristofóri Gyöngyi**, a Técsői Hollósy Simon Középiskola pedagógusa, **Hasznyuk Veronika**, a Munkácsi Humán-pedagógiai Kollégium zenepedagógusa, **Duliskovics Ilona** pedagógus, a Szolyvai Vasárnapi Iskola oktatója, **Szabó Tibor** koreográfus, az eszenyi Ritmus néptáncgyűttes művészeti vezetője, **Majoros Mónika**, az Ungvári Járási Dobó István Középiskola igazgatója.

❖ Sor került a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet *II. Tehetséggondozási Programja* keretében korábban meghirdetett alkotói pályázat eredményhirdetésére: Vers kategóriában I. hely - **Kurmai-Ráti Szilvia**, II. hely - **Bojszuk Zsannett**, III. hely - **Délcegh Nikolett**, különdíjban **Gazdag Vilmos**, **Mónus Dóra** és **Kósa Tímea** részesült. Próza kategóriában I. hely - **Pusztai Beatrix**, II. hely - **Kurmai-Ráti Szilvia**, III. hely - **Marofejeva Nelli**. Műfordítás kategóriában I. hely - **Kurmai-Ráti Szilvia**, II. hely - **Pliszka Mihály**. Fotó kategóriában I. hely - **Kárpáti P. Zoltán**, II. hely - **Lizák Alex**.

Grafika kategóriában I. hely - **Imre Ádám**, II. hely - **Kárpáti P. Zoltán**, III. hely - **Pugner Gergely**, különdíjban **Deme Mária**, **Komáromi Mónika** és **Lizák Alex** részesült.

❖ **dr. Szili Katalin**, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma Állandó Bizottságának elnöke egy *parlament*i érmével és egy csengővel ajándékozta meg a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházat. Az ajándékot **Balácsi József** színházigazgató vette át.

❖ Kitüntették **Sütő Mihályt**, az Ungvári Közművelődési és Művészeti Főiskola koreográfusát, az itt tanuló magyar csoportból verbuvált *Napraforgó néptáncgyűjtés* vezetőjét, aki Ukrajna érdemes művelődési dolgozója lett.

ESEMÉNYNAPTÁR

November

❖ Az Irodalmi Karaván programsorozat keretében Edelény város könyvtárában bemutatkozott az *Együtt* kárpátaljai irodalmi folyóirat. Dupka György, a folyóirat felelős kiadója a kárpátaljai magyarok jelenlegi helyzetéről, az aktuális politikai és kulturális viszonyokról, az *Együtt* keletkezéséről, Vári Fábián László szerkesztőbizottsági elnök a kárpátaljai magyar irodalomról, Bakos Kiss károly költő a szerkesztőségi munkáról és a költészetről értekezett.

❖ Munkácson tartotta XVII. Közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség. **Popovics Béla** leköszönő elnököt **Popovics Pál** cserkésztest váltotta, aki három évre kapott bizalmat.

❖ A MÉKK és a KMMI kezdeményezésére irodalombarátok keresték fel az ősi a Munkácsi várat, ahol egykor Kazinczy Ferenc raboskodott. A nagy nyelvújító 250. születési évfordulója és a Magyar Nyelv Éve alkalmából emlékbeszédet tartott **Pomogáts Béla** irodalomtörténész. Ezt követően **Pomogáts Béla**, **Dupka György**, **Kótun Jolán** pedagógus, **Vári Fábián László** és **Kocsis Mária** pedagógus az általuk képviselt szervezetek nevében megkoszorúzták az egykori tömlőc falán elhelyezett emléktáblát.

❖ Az 1944-es szomorú évforduló kapcsán Beregszászon az Európa – Magyar Házban kiállítással, könyv- és filmbemutatóval egybekötött konfe-

renciára került sor. **Zubánics László** történész megnyitóbeszédében arra emlékeztetett, hogy az egykori megtorlás következményei maig hatnak. **Pocsai Vince** református lelkész, bibliai példán, a zsidók egyiptomi rabságához hasonlította az 1944 novemberét követő időszakot. **Dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékpark Bizottság elnöke szolt a park létrehozásának körülményeiről. Idős **Pocsai Vince** túlélő a lágerévekről, a megpróbáltatásokról beszélt. A kárpátaljai magyar nemzetrészt legnagyobb tragédiáját az elmúlt két évtized során közel húsz kötetben sikerült feltárni – tájékoztatott **Dupka György**, a MÉKK elnöke, az Intermix Kiadó igazgatója. **Walterné Müller Judit** igazgatóhelyettes, a kiállítás főszervezője beszámolt arról, hogy a kutatómunka során milyen emberi sorsok tárultak fel. A résztvevők ezután **Havasi Jánosnak** a Donbáson készített dokumentumfilmjét tekinthették meg.

❖ A Szolyvai Emlékparkba igyekvők a hagyományokhoz híven az idén is megkoszorúzták a szolyvai honfoglaló harcos emlékművét. Az egybegyűlteket **Vass István**, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség elnöke köszöntötte.

❖ A Mártírok kápolnájának harangzúgása után a Szolyvai Emlékparkban a megemlékezési és koszorúzási gyászünnepséget **dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékpark Bizottság elnöke nyitotta meg. **Dupka György**, a bizottság titkára beszámolt az új fejleményekről, a magyarországi német civilszervezetekkel kialakított gyümölcsöző tevékenységről.

❖ A huszti református templomkertben a 125 éve született **Szép Ernő** író és költő tiszteletére, valamint az 500 évvel ezelőtt született **Kálvin János** nagy reformátor emlékére emlékoszlopot állítottak.

❖ Harmadszor rendezett alkotótábor a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesülete a Beregszászi Járási Benében. A több mint egyhetes tábor munkájában részt vettek: **Soltész Péter**, **Soltész Gabriella**, **Réti János**, **Klisza János**, **Nigriny Edit**, **Fuchs Andrea**, **Kutasi Xénia** és **Juhász László**.

❖ A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága ötödször rendezett Hollószy-alkotótábor Szarvasházán. Az itt

született művekből – **Matl Péter, Veres Ágota, Kohán László, Tóth Róbert, Réti János, Magyar László** több mint harminc festményéből kiállítást szerveztek a beregszászi Rákóczi Főiskola Gross Arnold kiállítótermében. Köszöntőt mondott **Orosz Ildikó**, a Rákóczi Főiskola elnöke, **Csernicskó István** rektorhelyettes, **Csizmár Béla**, a Beregszászi Járási Tanács elnöke. A RIT-jubileumra emlékezett **Riskó György** alelnök, **Magyar László** elnök.

❖ Budapesten a Magyar Írószövetség székházában lezajlott a *Határtalan irodalom* c. tanácskozás, amelyet **Elek Tibor** irodalomtörténész nyitott meg. A rendezvény célja, hogy áttekintse a rendszerváltás után indult határon túli írónemzedék alkotásait, valamint fölhívja a figyelmet a határon túli magyar könyvkiadókra és műhelyekre. A debreceni **Bertha Zoltán** irodalomtörténész *Új Vetés. Fiatal nemzedékek a kárpátaljai magyar irodalomban* címmel tartott előadást. A határon túli könyvkiadók, műhelyek bemutatkozásában **Dupka György**, az Intermix Kiadóról számolt be. A határon túli fiatal alkotók estjének kárpátaljai résztvevői közül **Bakos Kiss Károly** költő verseket és **Penckőfer János** író kisprózákat olvasott fel.

December

❖ A mártír református lelkész, *Narancsik Imre* emlékére református könyvtárat avattak Nagymuzsalyban a helyi gyülekezeti házban. **Estók István** helyi lelképásztor köszönetet mondott a magyarországi adományozóknak.

❖ A Magyar Köztársaság Országgyűlése politikai nyilatkozatot fogadott el az ukrainai kisebbségeket negatívan érintő politikai döntésekkel kapcsolatban. A képviselők 331 igen és 8 tartózkodás mellett fogadták el a nyilatkozatot.

❖ „*Viktor Janukovics államfővé történő megválasztása esetén visszavonják azokat a korlátozó rendelkezéseket, amelyek a kisebbségi oktatási rendszer megsemmisítésére irányulnak*” – sok más, a nemzetiségek jogérvényesítését elősegítő programpont mellett ezt is előírányozza az a választási partnerségi megállapodás, amelyet Kijevben írt alá a Régiók Pártja elnökelőltjével Gajdos István, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség elnöke.

❖ A Kárpát-medencei magyarság képviselői a Brüsszelben megnyílt európai magyar érdekképviseleti iroda (HUNINEU) meghívására a közös feladatokról tanácskoztak az EU központjában. Vidékünk magyar kisebbségét **Kőszeghy Elemér**, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség és **Brenzovics László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnökei képviselték.

❖ Budapesten művelődésszervező képzés zajlott le a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint a Hagyományok Háza szervezésében. A rendezvénysorozaton a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet **Dupka György** igazgató, **Juhász Sándor** irodavezető, **Bakos Kiss Károly, Lőrincz P. Gabriella, Fuchs Andrea** kulturális programszervezők képviselték.

❖ Húsz évvel ezelőtt alakult az eszenyi Ritmus néptáncgyűttes. Ebből az alkalomból került megrendezésre az I. Eszenyi Micz-bán Napok, amely egyben a budapesti Égtájak Iroda idei zárórarendvénye volt.

❖ Csíkszeredán a helyi református templomban rendezték meg a Julianus Alapítvány díjkiosztó ünnepségét. A 2009-es Julianus-díjak egyikét (oklevél, kerámia Julianus szobor – Pálffy Árpád keramikus művész alkotása) „a magyarság szolgálatában hivatástudattal végzett munkájáért” **Dupka György** ungvári írónak, közéleti személyiségnek adományozták. A kárpátaljai író Pomogáts Béla méltatta.

❖ A beregszászi Európa – Magyar Házban a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a MÉKK szervezésében megnyílt **Bartos József** és **Bartos Tatjana** képzőművészek (Beregszentmiklós) kiállítása, akik tagjai a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének. Az *Adventi koszorú* elnevezésű kiállítást **Dupka György**, a KMMI igazgatója nyitotta meg. A sokakat vonzó megnyitón **Lőrincz P. Gabriella** és **Bakos Kiss Károly** költők adventi verseket szavaltak, **Varga Katalin** versénekklő egyházi énekeket adott elő. A **Bartos-házaspár** képzőművészeti alkotásait **Matl Péter** szobrász mutatta be.

❖ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház előadásával nyitották meg a Técsői Kulturális Napokat.

❖ Técsőn a Hollósy Simon Középiskolában tizenkettedik alkalommal került megrendezésre a II. Rákóczi Ferenc szavalóverseny, amelyen Mészáros Györgyi pedagógus a Magyar nyelv éve, illetve a Radnóti Miklós-emlékvén jegyében üdvözölte az egybegyűlteket.

❖ **Sólyom László** Budapesten, a Sándor-palotában fogadta a magyarországi és határon túli magyar egyházi vezetőket. Kárpátjáról **Zán Fábián Sándor** református, **Majnek Antal** római katolikus püspök és **Bendász Dániel** görög katolikus esperes kapott meghívót.

❖ A Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusán ünnepélyes keretek között **Sziklavári Vilmos** ungvári főkonzul és **dr. Berta Krisztina**, a magyar külügyminisztérium konzuli főosztályának vezetője megnyitotta **Matl Péter** kiállítását, amelyen a művész 15 festménye tekinthető meg.

❖ **Vitéz Lőrincz István** ismert fotóművész, vállalkozó, a képzőművészet nagy rajongója *La Bella Italia* elnevezéssel művészkávézót nyitott Ungvár központjában. A művészkávézó a közeljövőben eladással egybekötött képzőművészeti tárlatoknak is helyt ad.

❖ A Magyarok Kijevi Egyesülete fennállásának 20. évfordulója alkalmából, az *Ukrajnai Magyar Napok 2009* kulturális program keretében Kijevben felavatták Petőfi Sándor bronz mellszobrát – **Kutas László** magyarországi szobrászművész alkotását. Az avatóünnepséget **dr. Tóth Mihály** nyitotta meg. Az emlékműnél ígét hirdetett **Vitéz Pocsai Vince**, a Kijevi Magyar Református Gyülekezet lelkipásztora.

❖ Az Ukrajnai Magyar Napok keretében a Pécerszckaja Lavra NEF-galériájában **Vass Tibor**, az MKE elnöke, **Szerhij Petro**, a Lavra NEF Galéria vezetője és **Bárony András**, a Magyar Köztársaság ukrajnai rendkívüli és meghatalmazott nagykövete megnyitotta **Veres Ágota** beregszászi festőművész *Útkeresés* című kiállítását.

❖ A técsőiek első közt, 1896. május 8-án állítottak közadakozásból szobrot Kossuth Lajosnak. A város legrégebbi köztéri szobra és a környező park most teljesen megújult, amelyhez a helyi református közösségen keresztül a Magyar Külügyminisztérium pályázat által nyújtott támogatást.

❖ A beregszászi főiskolán átadták a budapesti

Hármashalom Alapítvány által 2003-ban alapított Zrínyi Ilona ösztöndíjakat a KMPSZ szórványprogramjában részt vevő 57 pedagógusnak.

❖ A beregszászi főiskola Gross Arnold termében kiállítás nyílt **Hrabár Natália** ungvári keramikus és **Boreczky Jaroszlav** ungvári iparművész, a Révész Imre Társaság tagjainak munkáiból.

❖ A beregszászi főiskolán **Kányádi Sándor** erdélyi költővel találkozhatott az irodalomkedvelő közönség.

❖ A Sislóci Dobó István Középiskolában konferenciával egybekötött emléktáblaavatást szervezett Dobó István tiszteletére az UMSZ Ungvári járási szervezete. Dobó István emléktábláját **Mihajlo Beleny** szobrász készítette.

❖ A Magyar Újságírók Kárpátjai Szövetsége (MÚKSZ) által meghirdetett *Közösségem!* című pályázatnak a fertőssalmási **Nagy Nikolett** lett az egyik díjazottja. Nikolett amatőr társadalomkutatóként, a szociográfia eszköztárát is felvulnutatva betekintést engedett szűkebb közössége mindennapjaiba. A pályamunka az *Eler-jel* című közművelődési magazin novemberi számában jelent meg.

❖ A Révész Imre Társaság (RIT) év végi reprezentatív tárlata nyílt meg a Kárpátjai Megyei Néprajzi Múzeum kiállítótermében, a Társaság és a KMKSZ közös szervezésében.

2010. Január

❖ Ungváron, a Kárpátjai Állami Egyetem konferenciatermében rendezte meg a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa a Magyar Film Hetét.

❖ A munkácsi református templomban hálaladó istentiszteletet tartottak **Gulácsy Lajos** nyugalmazott püspök 85. születésnapja alkalmából.

❖ Sárospatakon, az Újbátya Rendezvénycentrumban nemzetközi konferenciát tartottak *Dialogusok 2010* címmel a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Szakmai, Szakszolgálati és Közművelődési Intézet szervezésében. *A magyar nyelvű oktatás és közművelődés Dél-Szlavákiában, Kárpátján és Partiumban* témakörben többek között előadást tartott **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kár-

pátaljai Tanárképző Főiskola elnöke, valamint az „Új intézmények a közművelődés szolgálatában” témakörben **Dupka György** igazgató, aki bemutatta a beregszászi Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet.

❖ A Magyar Kultúra Napja alkalmából szervezett rendezvénysorozat Beregszászban a Kölcsény Ferenc-emléktáblánál kezdődött, majd a délutáni órákban az Európa–Magyar Házban folytatódott. A *magyar nyelv jövője a Kárpát-medencében* címmel vitaindító előadást tartott **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia elnöke. A témához hozzászólt **Gajdos István**, Beregszász polgármestere, az UMDSZ elnöke, **dr. Szili Katalin**, a KMKF Állandó Bizottságának elnöke, **Vári Fábián László**, József Attila-díjas költő, az *Együtt* folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke. Zárszót **Dupka György**, a MÉKK elnöke, a megyei tanács képviselője tartott.

❖ A Kárpátaljai Református Egyházkerület Püspöki Hivatalában **dr. Szili Katalin Bacskai József** beregszászi főkonzul kíséretében találkozott **Zán Fábián Sándor** püspökkel. A találkozó végéhez közeledve a Püspöki Hivatal kertjében megkoszorúzta a mártír lelkészek emlékoszlopát.

❖ A Magyar Kultúra Napja alkalmából Beregszászban felavatták **Dr. Forgon Pál** emléktábláját. Avatóbeszédet tanítványa, **vitéz Pocsai Vince** lelképásztor tartott, aki egyben megáldotta az emléktáblát, a kisgejőci **vitéz Csuka Béla** munkáját. Az emléktáblát **dr. Szili Katalin** és **ifj. dr. Forgon Pál** leleplezték le.

❖ A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában William Shakespeare *Ahogy tetszik* című darabját tekinthette meg Beregszász és Beregvidék közönsége. **Dr. Szili Katalin**, a KMKF elnöke és **Gajdos István** polgármester üdvözlőbeszédükben a kultúra összetartó erejéről fejtették ki gondolataikat.

❖ Munkácsi útja során **dr. Szili Katalin** megtekintette a derceni *Megbékélés a közös Európáért* emlékművet, majd meglátogatta a Munkácsi Állami Egyetem Humán-Pedagógiai Kolledzsét, ahol beszédet tartott. Ezt követően **dr. Szili Katalin** a római katolikus püspöki hivatalban **Majnek**

Antal megyéspüspökkel tárgyalt, majd felkeresték Munkácsy Mihály mellszobrát és elhelyezték a tisztelet koszorúit.

❖ **Dr. Szili Katalin Sziklavári Vilmos** ungvári főkonzul kíséretében Ungváron a Druzsba Szállóban munkavacsorán látta vendégül a KMKSZ vezetőivel találkozott.

❖ Az ungvári Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeum kiállítótermében sor került az I. CARPATICA ART EXPO nagyszabású bemutatójára. Kiállítók: **Bartos József**, **Bartos Tatjana**, **Beleny Mihajlo**, **Publik-Beleny Magda**, **Csernyiga Gyula**, **Fuchs Andrea**, **Harangozó Miklós**, **Homoki Gábor**, **Juhász László**, **Klisza János**, **Klisza Krisztina**, **Kutasi Xénia**, **Lőrincz Katalin**, **Nigriny Edit**, **Picur Zoltán**, **Prófusz Mariann**, **Réti János**, **Soltész Péter**, **Soltész Gabriella**, **Turák Angéla**. A művészeket üdvözlölte **dr. Szili Katalin**, kihangsúlyozva szerepüket a magyar kultúra megőrzése és továbbadása terén, valamint **Jurij Hleba**, a megyei művelődési főosztály vezetője.

❖ A Magyar Kultúra Napja alkalmából Ungváron a Megyei Zenei–Drámai Színházban bemutatták Shakespeare *Ahogy tetszik* c. színművét a KMKSZ szervezésében. Ünnepi beszédet **Kovács Miklós** elnök mondott.

❖ RIT-tárlatot rendeztek a beregszászi főiskola Gross Arnold termében, ahol **Erfán Ferenc**, **Magyar László**, **Kopriva Attila**, **Réti János**, **Tóth Róbert**, **Kolozsvári László**, **Kulin Ágnes**, **Veres Ágota**, **Riskó György**, **Matl Péter**, **Benkő György**, **Hidi Endre**, **ifj. Hidi Endre** és **Szocska László** munkáit tekinthették meg a látogatók.

❖ Megjelent minden idők legteljesebb Kárpátalja-monográfiája a *Kárpát-medence régiói* monográfiásorozat 11. köteteként. A *Kárpátalja* című kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja gondozásában látott napvilágot. Szerzői döntően a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatói és kutatói. A kötet szerkesztője **Baranyi Béla**, az MTA RKK debreceni osztályának vezetője, egyik lektora **Soós Kálmán**, a beregszászi főiskola rektora.

Összeállította: **DUPKA GYÖRGY**

Megjelent:

Tóth Gábor: **„Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”**. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Tanulmány. KMMI – füzetek V. 2009.

Dupka György: **„Népünk temetője: Szolyva”**. A szolyvai gyűjtőtábor történetéből 1944-1945. Tanulmány. KMMI – füzetek VI. 2009.

Singer Zsuzsa: **Nyomok a lelkekben**. A sztálini munkatáborok kényszerű öröksége. Tanulmány. KMMI – füzetek VII. 2010.

Előkészületben:

Bagu Balázs: **1848–49-es emlékhelyek**. *Intermix Kiadó*.

Nagy Zoltán Mihály: **Fogyó fényben**. Regény-trilógia II része. *Intermix Kiadó*.

Kőszeghy Elemér: **Ötven vers – ötven évemből**. *Intermix Kiadó*.

SZERZŐINK

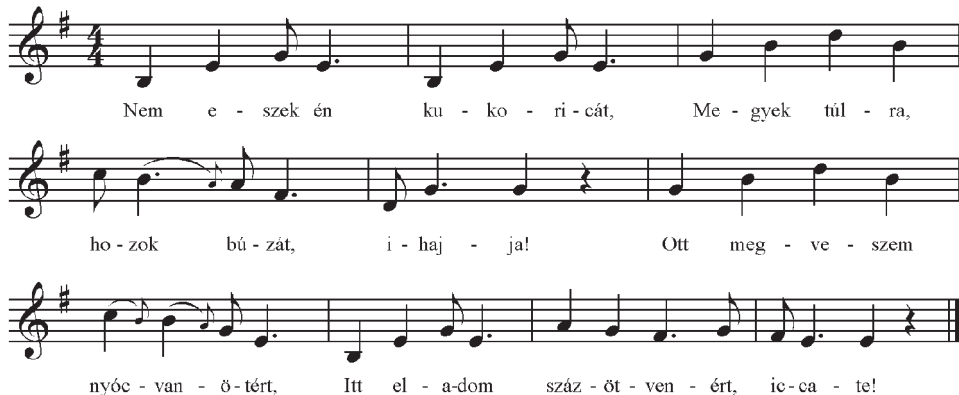
Bagu László (1972) Budapest
Bartha Gusztáv (1962) Nagyberég
Beleny Mihajló (1591) Kamjanica
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Csordás László (1988) Eszeny
Dobos Sándor (1986) Beregszász
Dupka György (1952) Ungvár
Finta Éva (1954) Sárospatak
Fodor Géza (1950) Dercen
Kormos István (1923-1977)
Lengyel János (1973) Beregszász
Lőrincz P. Gabriella (1982) Beregszász
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Penckófer János (1959) Beregszász
Szöllősy Tibor (1940) Nyírmada
Vári Fábíán László (1951) Mezővári
Vasi Szabó János (1965) Tanakajd

E számunkat **Beleny Mihajló** grafikáival illusztráltuk

Nem eszek én kukoricát

(csempészballada)

Giusto

Nem e - szek én ku - ko - ri - cát, Me - gyek túl - ra,
ho - zok bú - zát, i - haj - ja! Ott meg - ve - szem
nyóc - van - ő - tért, Itt el - a - dom száz - öt - ven - ért, ic - ca - te!

*Nem eszek én kukoricát,
Megyek túlra, hozok búzát, ihajja!
Ott megveszem nyócvanötért,
Itt eladom százötvenért, icca-te!*

*Gyertek, fiúk, mind Uszkába,
Elment Hóman szabadságra, ihajja!
Prohászka ment a kórházba,
Rasáncki a másvilágra, ihajja!*

*Ígért Téri egy mázsa búzát,
Adjam ki a csempészbándát, ihajja!
De én áztat meg nem teszem,
Mert magam is csempész lettem, ihajja!*

*Az újlaki nagy gőzmalom,
Csempészbúzát őrnek azon, ihajja!
Csempészem a magyar búzát,
Úgy csalom a republikát, ihajja!*

*Mikor jöttem a búzával,
Áll a finác a lámpával, ihajja!
Rám világít a lámpájával,
Én félredállok a búzával, ihajja!*

Tiszabökény, 1970, Árgyelán Mária, szül. 1910.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ GYŰJTÉSE

KORMOS ISTVÁN

Vonszolnak piros delfinek

*vonszolnak piros delfinek koromtengeren éjszaka
partra kicsapnak az a part szívem leomlott partfala
álmaim-rakta házadig onnan vakon is elmegyek
de kapud nyitott-kés-kapu ablakon küldő fényjelek
s kezek kezek kezek kezek küldő kezek taszítanak
hangtalan hang eresszelek hangtalan hang elhagyjalak
gyerekkorodba nem hagyod magadat visszarántani
vergődnek csak homlokodon kérlelő szavam szárnyai
szemed nem-lehet-fényei elmondják ami mondhatatlan
hogy nem leszel hogy nem leszek keréketört nevetés csattan
jövönk a halvaszületett koromtengereken libeg
felfalják piros lovaim kik vonszoltak a delfinek
egy árva kutyaugatás nem engem szólít nevemen
fenn salétromos menny ragyog hűvösen lehajtom fejem
cella-magány jön hallgatok ki voltam istenek fia
alámerül Atlantiszom Párizs Marlotte Normandia*

EGYÜTT